

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Π.Μ.Σ. «ΦΥΛΟ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»

Διπλωματική Εργασία

Η ηλικία και ο χρόνος στον ομοερωτισμό

Αποκειμενοποίηση και εμπρόθετη δράση στο ελληνικό παράδειγμα

Μαριλένα Γάτσιου

AM 16004

Διδακτικό έτος 2017-18

Τριμελής Επιτροπή: Γιαννακόπουλος Κώστας, Παπαηλία Πηνελόπη, Τοπάλη Πηνελόπη

Στην Πηνελόπη, την Άντα και την Φουρέιρα

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	4
Πρόλογος	5
Κεφάλαιο I - Θεωρίες του φύλου και ιστορία του φεμινιστικού κινήματος.....	7
Συγκρότηση και ιστορική αναδρομή της ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητας.....	9
Αποτυχία και αποκειμενοποίηση.....	11
Ηλικιακές Κατηγοριοποιήσεις.....	12
Ηλικία και Γλώσσα.....	14
Κοινωνική Γεροντολογία.....	14
Επιτυχές γήρας και Καταφατική ηλικία.....	15
Ηλικία και Queer Χρονικότητες.....	17
Μεθοδολογία Έρευνας.....	19
Αναστοχαστικότητα στο πεδίο – Η ηλικία ως ξένος τόπος.....	23
Κεφάλαιο II – Ιστορικό Δημιουργίας “Proud Seniors”.....	24
Δομή και Προσανατολισμοί.....	26
Γλώσσα και Πολιτική Ορθότητα.....	30
Κριτική Επισκόπηση.....	32
Κεφάλαιο III – Μία αντιπαραβολή παρελθόντος – παρόντος μέσα από ψηφιακά μέσα, κοινωνικότητες και ομάδες του σήμερα	35
Πόλωση ηλικιών στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα.....	36
Bears/Chasers: Ψηφιακές και μη κοινωνικότητες.....	38
«Επιτυχής Ηλικία» στην Bear/Chaser κοινότητα.....	41
«Μεγάλοι» - «Μικροί»: Ηλικιακά κριτήρια και ερωτική επιθυμία.....	43
Ηλικιακές διακρίσεις εντός και εκτός της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας στην Αθήνα.....	46
Ψηφιακές Σεξουαλικότητες.....	46
Δημόσιες σεξοσφαίρες στον επαρχιακό ιστό.....	51
«Την λεσβιοσύνη μην την φοβάσαι»: Λόγοι, Πρακτικές, (Α)ορατότητα.....	53
Πολιτικές της ταυτότητας τότε και τώρα.....	55
Κεφάλαιο IV Εναλλακτικές χρονικές αντιλήψεις στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα.....	59
Η ηλικία στις σχέσεις και η σχέση με την ηλικία.....	61
«Τρανς» και «Κενή» Ηλικία.....	63
Συμπεράσματα – Γήρας ως εμπρόθετη δράση και queer ηλικία.....	69
Βιβλιογραφία	71

Θα ήθελα να πω ευχαριστώ μέσα από την καρδιά μου στους εξής ανθρώπους - Τον κ. Γιαννακόπουλο για την σπάνια γνώση που μοιράστηκε μαζί μας και την έμπνευση που μας πρόσφερε. Την κ. Παπαηλία για την συνεχή καθοδήγηση, την υποστήριξη και την θετική της ενέργεια τα τελευταία πέντε χρόνια. Την κ. Τοπάλη για την συνέπεια, το ενδιαφέρον και την φροντίδα που έδειξε σε όλες και όλους μας κατά την διάρκεια του έτους. Τον Σταμάτη που ήταν δίπλα μου συναισθηματικά και έμπρακτα από την αρχή έως το τέλος της πορείας αυτής. Την Άντα που ήταν κάθε φορά δυνατή στα χειρότερα μου. Τον Κώστα που ήταν ο συνδετικός κρίκος για τα άτομα που μοιράστηκαν τις ιστορίες τους μαζί μου. Την Shiah που γούσταρε την ιδέα από την πρώτη μέρα. Την Fani και την Ida για τις ατελείωτες ώρες γκρίνιας που άκουσαν. Την Laura, την Μαρία και την Δανάη που με εκείνες ξεκίνησαν όλα. Την -βιολογική- οικογένειά μου, Στέλλα, Κώστα και Γιώργο, για την υπομονή και την υλική και συναισθηματική στήριξή τους. Και, σημαντικότερα, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλα τα άτομα που αφιέρωσαν χρόνο και ένωσαν ευάλωτα μπροστά μου περιγράφοντας τα βιώματα και τις ανησυχίες τους.

Πρόλογος

Η επαφή μου με την λεσβιακή/γκέι κουλτούρα ξεκίνησε πριν περίπου επτά χρόνια. Μεγαλώνοντας σε πόλη της επαρχίας (Λάρισα), την λεσβιακή και γκέι κουλτούρα συνιστούσαν αρχικά κυρίως οπτικές αναπαραστάσεις των βασικών ταυτοτήτων μέσω σχετικών ταινιών και σειρών της δεκαετίας του '90 και του '00. Σύμφωνα πάντα με την προσωπική μου αντίληψη, οι οπτικές αυτές αναπαραστάσεις έδειχναν να επηρεάζουν την έμφυλη επιτέλεση των «ΛΟΑΤΚΙ»¹ ατόμων στην περιοχή που ζούσα ή ίσως απλώς όξυναν τα δικά μου εργαλεία αλληλοαναγνώρισης στον επαρχιακό κοινωνικό ιστό. Χωρίς να έχω τότε επαφές με άτομα ομόφυλου σεξουαλικού προσανατολισμού, οι εξωτερικευμένες επιτελέσεις ομοφυλοφιλίας λειτουργούσαν ευεργετικά για εμένα ως συσπείρωση ενός νοητού δικτύου, το οποίο εξυπηρετούσε την πρώιμη ανάγκη για αποβολή της ενοχής και αίσθηση του ανήκειν.

Στην Ελλάδα κατά προσέγγιση τις δύο τελευταίες δεκαετίες η αυτοπεποίθηση των ατόμων που βρίσκονται κάτω από την ομπρέλα του ΛΟΑΤΚΙ έχει αυξηθεί. Η κινηματική δραστηριότητα (όπως η δημιουργία πολιτικών ΛΟΑΤΚΙ ομάδων) επέφερε ορατότητα και συσπείρωση συλλογικοτήτων και σε επαρχιακές πόλεις πέρα από την πρωτεύουσα. Η δική μου ενεργή ενασχόληση με ζητήματα ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητας και δικαιωμάτων ήρθε με την συνειδητοποίηση της έννοιας και σημασίας της κοινότητας. Οπότε ορίζω το διάστημα συμμετοχής μου στην κοινότητα ως ατομικότητα αλλά και μέλος συλλογικοτήτων τα τελευταία τέσσερα χρόνια (2015-2018).

Το έναυσμα για την συγγραφή αυτής της εργασίας δόθηκε το καλοκαίρι του 2015, μέσα από την συμμετοχή μου σε ένα θερινό σχολείο στην Αθήνα διοργανωμένο από το Ολλανδικό ινστιτούτο. Ο τίτλος του ήταν “Visual ethnography of cityscapes” και είχε ως τελικό πρότζεκτ την δημιουργία μιας ταινίας μικρού μήκους. Η ταινία που δημιουργήθηκε από την ομάδα μας έχει τίτλο “The Island of Dreams” και διαπραγματεύεται το θέμα του «queer aging». Το φιλμ έχει κύριο σκοπό να απεικονίσει queer ουτοπίες όπως αυτές εκφράστηκαν σε συνεντεύξεις με μέλη του στενού φιλικού μας κύκλου (ως επί το πλείστον νεαρά άτομα). Στο φιλμ θίγονται ζητήματα σχετικά με την εμπειρία του να μεγαλώνεις και να γερνάς ως ΛΟΑΤΚΙ άτομο στην Ελλάδα, όπως και η φροντίδα ή η «αναμενόμενη» αποσεξουαλικοποίηση των ηλικιωμένων μελών της

¹ ΛΟΑΤΚΙ: Ακρωνύμιο για λεσβίες-ομοφυλόφιλους-αμφί-τρανς*-κουήρ-ίντερσεξ.

κοινότητας μας από τον κυρίαρχο ετεροκανονικό λόγο.

Μετά την ολοκλήρωση του πρότζεκτ, μου δημιουργήθηκε η ανάγκη για συνέχιση αυτής της θεματικής, σε μορφή διπλωματικής εργασίας. Συγκεκριμένα, θέλησα να παραμείνω στο ζήτημα της ηλικίας αλλά αυτή τη φορά να έρθω σε επαφή με τα «πρεσβύτερα» μέλη αυτής της κοινότητας ή και με ΛΟΑΤΚΙ άτομα μεγαλύτερης ηλικίας που δεν ανήκουν σε αυτόν τον πολιτικό χώρο.

Σκοπός σε αυτήν την εθνογραφική δουλειά είναι η μελέτη της παραγωγής λόγων περί ηλικίας εντός και εκτός κοινότητας, αλλά και η διεϊσδυση στους μηχανισμούς αποκειμενοποίησης που συχνά μετατρέπουν και παρουσιάζουν τα μεγαλύτερης ηλικίας άτομα ως αποσεξουαλικοποιημένα. Ακόμα, μέσα από τις συζητήσεις με τις/τους συμμετέχουσες/ντες της έρευνας, αναδεικνύονται οι σύνθετοι τρόποι συγκρότησης ταυτοτήτων, στην ΛΟΑΤΚΙ κουλτούρα.

Στην έρευνα, έχοντας ως τελικό στόχο να αναπτυχθεί ένας διάλογος μεταξύ των δύο πεδίων, χρησιμοποιήθηκαν ως αρχικά γνωστικά εργαλεία η φεμινιστική και η queer θεωρία, η μεταδομιστική ψυχαναλυτική θεωρία περί επιθυμίας και η ανθρωπολογική έρευνα για την ηλικία, συνδυαστικά με την συλλογή εθνογραφικού υλικού από συζητήσεις με «πρεσβύτερα»/«ώριμα»² (ως επί το πλείστον 50 ετών και άνω) άτομα υπό της ΛΟΑΤΚΙ ομπρέλας. Η ηλικιακή αυτή αναφορά επεξηγείται στην συνέχεια του κειμένου.

Εφάπτοντας τις αρχικές θεματικές που προαναφέρθηκαν στην ιστορική και κοινωνική συνθήκη που επέλεξα να μελετήσω, προκύπτουν πιο συγκεκριμένα υπο-ερωτήματα που έγιναν και ο σκελετός της εθνογραφικής έρευνας. Τι γίνεται στη περίπτωση που δύο αποκλίνοντα κοινωνικά παραδείγματα (γήρας και ομοερωτικός προσανατολισμός) συνδυάζονται; Η «πεμπουσία της μιαιρότητας» (Douglas, 1966), το χαλαρό δέρμα, οδηγεί το άτομο σε αποκειμενοποίηση; Ή υπάρχει η πιθανότητα να λειτουργήσει ευεργετικά, όχι μόνο για το ίδιο, αλλά και συλλογικά ως δύναμη αντίστασης στο κυρίαρχο ηλικιακό αφήγημα; Πώς αντιδρά ένα μεγαλύτερης ηλικίας queer άτομο στην εκ προοιμίου επιβεβλημένη κανονιστική σεξουαλική συμπεριφορά από το κοινωνικό σύνολο; Με ποιον τρόπο νιώθει πλέον ποθητό το άτομο και πώς αντίστοιχα από τους γύρω του;

Ακόμα, από την πλειοψηφία του κοινωνικού ιστού, υπάρχει η τάση να επιλέγονται άτομα για φιλικές ή συντροφικές σχέσεις παρόμοιας βιολογικής ηλικίας,

² Οι όροι για την ηλικία είναι αυτοί που χρησιμοποιούνται από τις/τους συνομιλήτριες/ες ή από τις ομάδες που μελέτησα

και υπάρχει ενόχληση σχετικά με τις σχέσεις που τα άτομα έχουν μεγάλη διαφορά ηλικίας (Macnicol, 2006: 3). Πώς διαμορφώνονται οι ερωτικές/κοινωνικές σχέσεις με βάση τα ηλικιακά κριτήρια;

Τέλος, στον τομέα της φεμινιστικής γεροντολογίας υπάρχει η τάση απομάκρυνσης της ηλικίας και της γήρανσης από την σωματικότητα και θεωρητικοποίησής τους ως μια περισσότερο α-σώματη εμπειρία. Θα επιχειρήσω να διερευνήσω αυτήν την αντίληψη μέσα από την ανάλυση των συζητήσεων με τις/τους συμμετέχουσες/οντες.

Τα παραπάνω αποτελούν κάποια από τα βασικά πρωταρχικά ερωτήματα που αποτέλεσαν την εκκίνηση της ερευνητικής πορείας και τα οποία θα προσπαθήσω να συναρθρώσω με την συγκεκριμένη ιστορικοκοινωνική συνθήκη που μελετώ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ

Η έρευνα για την ηλικία και οι μελέτες για την σεξουαλικότητα είναι δύο πεδία που εκ προοιμίου αναπτύχθηκαν χωρίς πολλές αναφορές στις οποίες να «συνομιλούν». Μέσα από αυτήν την εθνογραφική έρευνα στόχος μου είναι να διευρυνθεί η συζήτηση μεταξύ των δύο καθώς αποτελούν ζωτικά για την διαμόρφωση της υποκειμενικότητας ενός ατόμου και για την αναγνώρισή του από τους γύρω. Παράλληλα, έχει σημασία να εξεταστεί η έννοια της «ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητας/κοινότητας/κινήματος» καθώς υπό το πρίσμα αυτής θα συντελεστεί η ανάλυση του εθνογραφικού υλικού.

Θεωρίες του Φύλου και Ιστορία του Φεμινιστικού Κινήματος

Όπως αναφέρει ο Κώστας Γιαννακόπουλος (2003), στην δυτική σκέψη είναι βαθιά ριζωμένη η αντίληψη περί φυσικότητας του φύλου εξ' αιτίας της βιολογικής διαφοράς, η οποία αποτελεί και αδιαμφισβήτητο προ-κοινωνικό κριτήριο. Σύμφωνα με το έργο του ιστορικού Thomas Laqueur (2003), η ανατομική διαφορά μεταξύ των φύλων που επικρατεί από τον Διαφωτισμό και ύστερα δεν είναι παρά μια δική μας εννοιολόγηση. Όπως αναφέρει ο συγγραφέας, από την ελληνική αρχαιότητα έως τον 18^ο αιώνα προ του Διαφωτισμού, ίσχυε το μοντέλο του ενιαίου φύλου, ότι δηλαδή η γυναίκα ήταν απλώς μία ανεστραμμένη εκδοχή του άντρα.

Η σύγκρουση μεταξύ των δύο μοντέλων (ένα φύλο – δύο φύλα) εμφανίζεται και σε πιο σύγχρονες μελέτες, όπως αυτή του Σίγκμουντ Φρόιντ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ο τελευταίος υποστήριξε πως ο κλειτοριδικός οργασμός συνδέεται με μια προ-

οιδιπόδεια περίοδο της γυναίκας, μια «παιδική» σεξουαλικότητα που δεν έχει ωριμάσει ακόμα. Και αντίστοιχα συνάδει τον κολπικό οργασμό με την γυναικεία «ωριμότητα» (Γιαννακόπουλος, 2003: 13). Η θεωρία του Φρόιντ δέχτηκε κριτική από φεμινίστριες θεωρητικούς, οι οποίες αργότερα στράφηκαν προς την Λακανική ψυχανάλυση ως εργαλείο για την παραγωγή φεμινιστικής θεωρίας.

Παρόλα αυτά, μετέπειτα και η ψυχαναλυτική προσέγγιση του Λακάν για το φύλο δέχτηκε κριτική από φεμινίστριες φιλοσόφους όπως η Luce Irigaray, για τον φαλλογοκεντρικό της χαρακτήρα. Η ίδια υποστηρίζει πως μέσω του Λακανικού μοντέλου δεν είναι δυνατόν να αναδυθεί η γυναικεία υποκειμενικότητα, παρά μόνο σε συνάρτηση με το αντρικό φύλο, με αποτέλεσμα να είναι πάντα υποδεέστερη.

Η επινόηση του όρου “gender” έρχεται την δεκαετία του 1970 από Αγγλοσαξόνισσες φεμινίστριες, με σκοπό να αμφισβητηθεί η αναγωγή του φύλου στη φύση και να γίνει ξεκάθαρο το πως η κατωτερότητα των γυναικών αποτελεί κοινωνική κατασκευή. Παρόλα αυτά, ενώ ο όρος gender είχε ως στόχο την απο-φυσικοποίηση του φύλου, η διάκριση του κοινωνικού από το βιολογικό φύλο επανεπιβεβαίωσε την ύπαρξη μιας βιολογίας προ-κοινωνικής και αδιαμφισβήτητης (Γιαννακόπουλος, 2003: 15).

Οι «κλίστριες φεμινίστριες» στην Γαλλία την δεκαετία του '70, δεν αποδέχονται και δεν χρησιμοποιούν την έννοια του gender, αμφισβητώντας την φυσικότητα της «βιολογικής» έμφυλης διαφοράς. Τότε εισάγεται ο όρος “sexe social” (Mathieu, 1989/1991) που περιγράφει έναν ιδεολογικό προσδιορισμό του φύλου. (Γιαννακόπουλος, 2003: 16).

Για την Monique Wittig, (Γαλλίδα φεμινίστρια και εμβληματική φιγούρα για τον «λεσβιακό φεμινισμό»), οι δυϊστικοί περιορισμοί του κοινωνικού φύλου λειτουργούν υπέρ των αναπαραγωγικών σκοπών σε ένα σύστημα εξαναγκαστικής ετεροφυλοφιλίας (Butler, 1990: 24). Ακόμα, η ίδια παρουσιάζει την «λεσβία» ως το μη φύλο το οποίο μπορεί να υπερβεί αυτούς τους περιορισμούς. Τέλος, για την Wittig, η προϋπόθεση για την ανάδυση ενός γυναικείου υποκειμένου είναι η καταστροφή της έννοιας του «φύλου» (Butler, 1990: 24-25).

Όπως γίνεται κατανοητό από τα παραπάνω, εξ' αιτίας των λόγων που παρήχθησαν από την ιατρική και την ψυχολογία/ψυχιατρική, ο σεξουαλικός ουσιοκρατικός λόγος υπήρξε ενσωματωμένος στις λαϊκές αντιλήψεις των Δυτικών κοινωνιών, όπου το φύλο και η σεξουαλικότητα θεωρούνταν στοιχεία αδιάβλητα, προ-κοινωνικά και δι-ιστορικά. Μια σημαντική ιστορική έρευνα που επιχείρησε να

αποδομήσει τις ουσιοκρατικές αυτές αντιλήψεις είναι εκείνη του Jeffrey Weeks (1987).

Εν συνεχεία, η «ιστορία της σεξουαλικότητας» του Μισέλ Φουκώ (1984) αποτελεί έργο που λειτούργησε ως ορόσημο στην μεταδομιστική έρευνα για την σεξουαλικότητα. Ο Φουκώ κάνει κριτική στην παραδοσιακή αντίληψη πως η σεξουαλικότητα είναι μία φυσικοποιημένη ορμή που πασχίζει να απελευθερωθεί από τους κοινωνικούς περιορισμούς. Αντ' αυτού, επιχειρηματολογεί πως η επιθυμία δεν έχουν προ-υπάρχουσα βιολογική φύση, αλλά συγκροτείται παράλληλα με κοινωνικές πρακτικές (Rubin, 1998: 103).

Τέλος, οι μεταδομίστριες φεμινίστριες θεωρητικοί στην Αμερική, με ενδεικτικότερο παράδειγμα το έργο της Judith Butler “Gender Trouble” (1990), υποστηρίζουν πως το φύλο είναι προϊόν λειτουργιών του Λόγου και το βιολογικό φύλο είναι αποτέλεσμα του κοινωνικού φύλου. Η συγγραφέας υποστηρίζει ωστόσο πως η επιτέλεση του φύλου εμπεριέχει ασυνέχειες και κατ' επέκταση δυνατότητες αντίστασης (Γιαννακόπουλος, 2003: 18).

Συγκρότηση και ιστορική αναδρομή της ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητας

Κατά την πορεία της εργασίας τίθεται το θέμα της ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητας και κινήματος στην Ελλάδα υπό την έννοια πως γίνεται διαχωρισμός μεταξύ των ατόμων που απέχουν από οποιαδήποτε πολιτικοποίηση της σεξουαλικότητάς τους και εκείνων που εμπλέκονται με κάποιον τρόπο σε αυτό το κίνημα. Επομένως, χρίζεται αναγκαία η θεωρητική πλαισίωση για τον τρόπο διάρθρωσης και λειτουργίας αυτής της ταυτότητας. Τι σημαίνει για το ελληνικό παράδειγμα το ΛΟΑΤΚΙ κίνημα/κοινότητα και η ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητα; Και τι γίνεται έξω από αυτά; Στην εθνογραφική αυτή μελέτη επιδίωξα να συνομιλήσω με άτομα «εντός» και «εκτός» της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, χωρίς αρχικά να προβληματοποιήσω ιδιαίτερα τις έννοιες αυτές. Όντας μέλος αυτής της κοινότητας, για άλλη μια φορά, ήταν σύνθετη διαδικασία να απομακρυνθώ από αυτά τα αφηγήματα.

Η εκκίνηση των πολιτικών ΛΟΑΤΚΙ σχηματισμών όπως τους γνωρίζουμε σήμερα μπορεί να εντοπιστεί στην δεκαετία του 1970, κυρίως στις ΗΠΑ, όπου διαφορετικές καταπιεσμένες κοινωνικές ομάδες ξεκίνησαν να συσπειρώνονται για την διεκδίκηση δικαιωμάτων. Ο αυξημένος κοινωνικός ακτιβισμός την δεκαετία του '60 στις ΗΠΑ κατά κάποιο τρόπο προμήνυσε την εποχή των γκέι δικαιωμάτων την δεκαετία του '70. Ακόμα, η εμφάνιση της πανδημίας του AIDS την δεκαετία του '80

και η εφεύρεση της αντιρετροϊκής θεραπείας στις αρχές της δεκαετίας του '90, συνολικά λειτούργησαν ως κινητήριοι μοχλοί για την αλλαγή της αντίληψης της ομοσεξουαλικής επιθυμίας (Cohler & Hammack, 2007, στο Hammack et al., 2012: 164). Πιο πρόσφατα, με την μεταστροφή των πολιτικών ως προς την ισότητα στα γαμήλια δικαιώματα δίνεται μια εικόνα για την σύγχρονη πολιτική ατζέντα των ομοφυλοφιλικών δικαιωμάτων (Hammack et al., 2011: 164).

Σύμφωνα με το έργο του David Halperin "*How to be gay*" (2014), ο στόχος των mainstream γκέι πολιτικών είναι η προώθηση μιας καλοπροαίρετης διάθεσης αποδοχής προς τις σεξουαλικές μειονότητες, όπου τα άτομα καλούνται να σιγάσουν τις εκφράσεις των επιθυμιών και του φύλου τους εάν τυγχάνουν να διαφοροποιούνται από αυτές των ετεροκανονικών προσταγών (Halperin, 2014: 73). Η «γκέι» ταυτότητα, λοιπόν, επιτρέπει στην σεξουαλικότητα να εκφραστεί δημόσια υπό το πέπλο ενός ευγενικού και αποδεκτού σημαινομένου και με όρους ταυτότητας, και όχι μιας ερωτικής υποκειμενικότητας ή σεξουαλικής συμπεριφοράς. Το τίμημα της αποδοχής όμως είναι η κατασκευή μιας «επίσημης» και συνήθως σοβαροφανούς δημόσιας, γκέι ταυτότητας, διαχωρισμένης από επιθυμία και σεξουαλική συμπεριφορά (Halperin, 2014:76).

Ακόμα, μέσα από έργο της Mary Douglas (1966) περί μιαιρότητας και κινδύνου, μπορούμε να βρούμε σημεία εφαρμογής στις σημερινές γκέι πολιτικές. Η ίδια επιχειρηματολογεί πως για την χαρτογράφηση και οριοθέτηση εξουσιών και κινδύνων, πρέπει να σταθούμε στην αλληλεπίδραση εννοιών περί μορφής και μη-μορφής. Πολλές θεωρίες περί εξουσίας βασίζονται στην ιδέα πως η κοινωνία είναι μία σειρά μορφών σε αντιδιαστολή με τον άμορφο περίγυρο. Παρόλα αυτά υπάρχει εξουσία στην μορφή αλλά και στις μη διαρθρωμένες περιοχές, στα όρια και στις μικτές γραμμές (Douglas, 1966: 99). Μέσα από αυτή την θεωρία, μπορούμε να παρατηρήσουμε πιο επικεντρωμένα πλέον την διοργάνωση και των Gay Prides, εντοπίζοντας ποια υποκείμενα και σχηματισμοί είναι αυτοί που γίνονται αποδεκτοί και ποιοι όχι, θέλοντας το ή όχι.

Τέλος, κατά την Μπάτλερ (1991), οι κατηγορίες ταυτότητας προέρχονται από κανονιστικά κατεστημένα και γίνονται εργαλεία τους. Από τη μία μπορεί να λειτουργούν κατασταλτικά χρησιμοποιούμενες από αυτές τις δομές, από την άλλη, ως σημεία αναφοράς για την αμφισβήτησή τους από την ίδια την καταπιεσμένη ομάδα. Όσον αφορά την (γκέι/λεσβιακή)«θεωρία», που όπως υποστηρίζει δεν είναι ποτέ μόνο θεωρία αλλά έχει πολιτικό χαρακτήρα, προτείνει να αναπαράγεται και να

προσλαμβάνεται ως πολιτική λειτουργία. Επομένως προτείνεται και προβληματικοποίηση των ταυτοτήτων και από το εσωτερικό της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας ως προς την οικειοποίηση και αναπαραγωγή τους.

Αποτυχία και Αποκειμενοποίηση

Τα ΛΟΑΤΚΙ υποκείμενα διαπερνώνται καθημερινά από μηχανισμούς αποκειμενοποίησης. Καθώς αυτή η κριστεβική έννοια θα αποτελέσει κεντρικό αναλυτικό εργαλείο χρίζεται μια περαιτέρω αναφορά στο αναλυτικό πλαίσιο από το οποίο παράχθηκε. Η έννοια της αποκειμενοποίησης έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως σε μεταδομιστικά κείμενα, με μία από τις πιο εκτεταμένες δουλειές αποτελεί αυτή της Julia Kristeva (1980) η οποία, με γνώμονα τις παραδοσιακές ψυχαναλυτικές θεωρίες των Λακάν και Φρόυντ, αναπτύσσει την σκέψη της πάνω στο αποκείμενο. Τοποθετεί το αποκείμενο σε έναν τόπο ενδιάμεσο του υποκειμένου και του -φιλοσοφικού- αντικειμένου (object). Το αποκείμενο είναι αυτό που αποβάλλεται, αυτό που διαταράσσει την κοινωνική ομοφωνία και «αναπτύσσεται μέσα από μία αποτυχία» (Kristeva, 1980: 4-5). Τέλος, το αποκείμενο που βρίσκεται αντικριστά από το αντικείμενο, χαρακτηρίζει τις ζωές οι οποίες δεν διατηρούνται από την επιθυμία, αλλά από τον αποκλεισμό (Kristeva, 1980: 6).

Για την βαθύτερη κατανόηση και αιτιολόγηση της ανάδυσης του ΛΟΑΤΚΙ κινήματος, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ως γνώμονα το έργο της Wendy Brown (1995) για τις «πολιτικές της ταυτότητας» και τους μηχανισμούς αποκειμενοποίησης οι οποίοι αναδύθηκαν μέσα από το μοντέλο της «επιτυχίας» του φιλελευθερισμού. Ο φιλελευθερισμός εκ προοιμίου εμπερικλείει αυτό που ο Nietzsche περιγράφει ως «δυσαρέσκεια» (“ressentiment”), δηλαδή την ηθικολογική εκδίκηση των αδύναμων. (Brown, 1995: 67). Η ύπαρξη εν μέσω της εξουσίας, η παραγωγή του από την εξουσία και η άρνηση αυτής της ύπαρξης και παραγωγής από τους φιλελεύθερους Λόγους, είναι που οδηγούν το φιλελεύθερο υποκείμενο στην αποτυχία. Για να δραπετεύσει από αυτήν την αποτυχία, που ο Nietzsche ονομάζει «δεινό» (“suffering”), το υποκείμενο πρέπει ή να βρει τα αίτια μέσα στον ίδιο του τον εαυτό ή να αναζητήσει ένα πεδίο που θα εναποθέσει το φταίξιμο και θα αναδιανείμει τον πόνο (Brown, 1995:67).

Αυτή η «δυσαρέσκεια» κατά την συγγραφέα αποτελεί τριπλό επίτευγμα καθώς δημιουργεί την παραγωγή συναισθήματος [affect] (θυμός, αίσθημα δικαίου) που υπερβαίνει το πόνο. Επίσης δημιουργεί και τον υπαίτιο για αυτό το πόνο. Και τέλος

παράγεται ένα πεδίο εκδίκησης που θα αντικαταστήσει τον πόνο (Brown, 1995:68).

Εν συνεχεία, σχετικά με τους μηχανισμούς αποκειμενοποίησης της ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητας και την αντίσταση προς αυτούς, η Judith Butler αναφέρει πως «στην μήτρα που παράγονται τα υποκείμενα είναι ζωτικής σημασίας η ταυτόχρονη δημιουργία αποκειμένων, τα οποία δεν έχουν γίνει ακόμα υποκείμενα. [] Στις μη-βιώσιμες περιοχές του κοινωνικού ιστού είναι που συγκεντρώνονται τα αποκείμενα. Αυτές οι μη-βιώσιμες περιοχές οριοθετούν και την περιοχή των υποκειμένων» (Butler, 1993: 3). Τα όρια επομένως είναι ιδιαίτερα κρίσιμα για την «ύπαρξη». Για την Julia Kristeva, το αποκείμενο είναι αυτό που διαταράσσει την ταυτότητα, το σύστημα, την τάξη. Ότι δεν σέβεται τα όρια, τις θέσεις και τους κανόνες (Kristeva, 1980: 4). Το ενδιαμέσο, το ακαθόριστο.

Επομένως, το ΛΟΑΤΚΙ κίνημα με τις πολιτικές της ταυτότητας από την μία μπορεί να ιδωθεί ως ευρύτερος «τόπος εκδίκησης», παρόλα αυτά η κοινότητα παρουσιάζει ανομοιογένειες στο εσωτερικό της επομένως αναδύονται μηχανισμοί αποκειμενοποίησης και στο εσωτερικό της, όπως για παράδειγμα το ζήτημα της ηλικίας που τίθεται και στην εργασία. Παράλληλα, στο πεδίο της ηλικίας, η άρνηση προς τα αφηγήματα «επιτυχούς γήρατος» μπορεί να χαρακτηριστεί ως αντίσταση σε αυτούς τους μηχανισμούς.

Ηλικιακές Κατηγοριοποιήσεις

Περνώντας στο πεδίο της ηλικίας, αυτή είναι από τους βασικότερους ενδείκτες νοημάτων στις Δυτικές κοινωνίες. Μαζί με την τάξη, το φύλο και την φυλή, η ηλικία είναι το τέταρτο στοιχείο της δομημένης ανισότητας, που οφείλεται να λαμβάνεται υπόψιν στις κοινωνικές αναλύσεις (Macnicol, 2006: 6). Παρόλα αυτά, όσο παρούσα και βαθιά ριζωμένη στις κοινωνικές δομές μπορεί να φαντάζει η ηλικία, από μόνη της δεν εμπεριέχει κάποιο νόημα αλλά είναι πάντα διαμεσολαβημένη από κοινωνικές διαδικασίες και πολιτισμικά χαρακτηριστικά (Macnicol, 2006: 4). Η νοηματοδότηση προκύπτει από την διάρθρωσή της με άλλες κοινωνικές κατηγορίες, όπως το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η φυλή/εθνικότητα ώστε να διαμορφωθεί η ατομική και συλλογική πρόσβαση σε εξουσία και πόρους (Calasanti και Slevin, 2001; Lodge και Umberson, 2012; Slevin, 2010, στο Lodge και Umberson 2013: 225-226). Εξ' αιτίας αυτής της φυσικοποιημένης εντύπωσης για την κάθε ηλικιακή κατηγορία,

αναφορικά με την σεξουαλικότητα, το συναίσθημα, την ικανότητα, ενθαρρύνεται μία κριτική και αποστασιοποιημένη στάση προς αυτά τα αφηγήματα.

Αυτό που μετατρέπει την ηλικία σε σύστημα ανισοτήτων είναι το γεγονός ότι οι διαφορετικές ηλικιακές ομάδες δεν αποκτούν μόνο ταυτότητες αλλά και εξουσία από την μεταξύ τους αλληλεπίδραση (Calasanti, 2007: 336). Το ζήτημα ηλικίας και εξουσίας είναι περίπλοκο καθώς οι ηλικιακές σχέσεις είναι παρόμοιες με άλλες σχέσεις εξουσίας σε πολλές πτυχές, αλλά η διαφορά έγκειται στο ότι η ηλικία μεταβάλλεται οπότε και η συμμετοχή σε ηλικιακές ομάδες αλλάζει με την πάροδο του χρόνου. Κατά την πορεία της ζωής, το άτομο μπορεί να βιώσει εξίσου προτερήματα και μειονεκτήματα, όσον αφορά τις ηλικιακές σχέσεις (Dannefer, 2003, στο Calasanti, 2007: 337).

Οι κατηγοριοποιήσεις «μέση ηλικία» και «τρίτη ηλικία», όπως και η «ανακάλυψη» της «παιδικής» και «εφηβικής» ηλικίας, αναδύθηκαν ως ξεχωριστή περίοδος στις αρχές του 20^{ου} αιώνα καθώς η εξέλιξη των ιατρικών επιστημών επέφερε την επέκταση του μέσου όρου ζωής και οι πρακτικές ηλικιακής ταξινόμησης άρχισαν να χρησιμοποιούνται στην εκπαίδευση, στο εργασιακό περιβάλλον όπως και στην σεξολογία και στις ψυχαναλυτικές θεωρίες (Gullette, 1998, στο Lodge και Umberson 2013: 226).

Η Margaret M. Gullette (1998), μία από τις πρωταρχικές θεωρητικούς στο ζήτημα της πολιτισμικής γήρανσης και ηλικίας (στις Γυναικείες Σπουδές), αναφέρει πως η μέση ηλικία, κατά τον 20^ο αιώνα στη Αγγλία και τις Η.Π.Α. συνδέθηκε με μία ιδεολογία κατάπτωσης. Στην Ευρω-Αμερικάνικη κουλτούρα, η μέση ηλικία θεωρείται και βιώνεται ως απώλεια του χρόνου και συγκεκριμένα απώλεια της νεανικής ομορφιάς, της ενέργειας και της σεξουαλικής διάθεσης (Lodge και Umberson, 2013: 226). Επομένως, προκύπτει πως «γερνάμε πολιτισμικά» (βλ. Gullette, 1998), καθώς οι ατομικές ηλικιακές και σωματικές εμπειρίες είναι πολιτισμικά διαμεσολαβημένες (Twigg, 2004, στο Lodge και Umberson 2013: 226).

Παράλληλα, κατά την πορεία της ζωής του ατόμου αυξάνονται τα στερεότυπα για την σωματική ικανότητα, την αποσεξουαλικοποίηση και την παραγωγικότητα, τα οποία καλείται και να αντιμετωπίσει. Πολλά από αυτά πηγάζουν από αντιλήψεις σχετικά με το τι συμβαίνει στα σώματα, το πνεύμα και την κοινωνική θέση όταν το άτομο φτάνει και ξεπερνάει την ηλικία των 50. Ο Robert Butler (2002) όρισε το 1960 τις αρνητικές στάσεις και αντιλήψεις απέναντι σε ηλικιωμένα άτομα στο εσωτερικό της κοινωνίας ως διακρίσεις με βάση την ηλικία (ageism).

Ηλικία και Γλώσσα

Η Παγκόσμια «Συνέλευση του Γήρατος» που διεξήχθη στη Βιέννη το 1982, ύστερα από απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε, υιοθέτησε την ηλικία των 60 ετών και άνω ως όριο για την καταγραφή των ατόμων που ανήκουν στην «τρίτη ηλικία», με ότι αυτή η κατηγοριοποίηση μπορεί να συνεπάγεται. Στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία σχετική με ζητήματα ηλικίας και σεξουαλικότητας την οποία μελετώ τους τελευταίους μήνες είναι παραπάνω από συχνές οι εξής λέξεις: “aging”, “senior”, “elderly”. Η αλλαγή προς τον όρο “senior” αντί του “old” ή του “elderly” είναι αντιπροσωπευτική αυτής της προσπάθειας αποβολής των αρνητικών συνδηλώσεων του γήρατος.

Η έννοια του *aging* δεν είναι εύκολο να αποδοθεί στην ελληνική γλώσσα μονολεκτικά, παρά μόνο σε φράση. Στην ελληνική χρησιμοποιούνται αυστηρές κατηγοριοποιήσεις σχετικά με το γήρας, οι οποίες σχετίζονται κυρίως με το τι δεν μπορεί να κάνει κάποια/ος. Έχει δοθεί στην ηλικία μια τελεολογική οπτική, η οποία προσπερνάει την διαδικασία και τα χαρακτηριστικά της μέχρι να φτάσει στο σκοπό, που είναι το γήρας, η γριά, ο γέρος.

Στην ελληνική γλώσσα υπάρχει η λειτουργική αντίληψη της ηλικίας, δηλαδή συμβαίνει δυϊστική κατηγοριοποίηση ανάμεσα σε ηλικιωμένο και μη-ηλικιωμένο άτομο. Ένα άτομο θεωρείται «μεσήλικη»/«μεσήλικας» όσο το σώμα είναι ακόμα λειτουργικό και μπορεί να παράγει. Ύστερα από την απόσυρση και με αποχή από την παραγωγική δραστηριότητα, κατά την καπιταλιστική θεώρηση, το άτομο συγκαταλέγεται πια στην κατηγορία των «ηλικιωμένων». Κατά το στάδιο της μεθοριακότητας, όπως παρατήρησα από το προσωπικό μου περιβάλλον, επικρατεί μία ανάγκη για εκτίμηση από τους γύρω για το έργο της παραγωγικής ζωής και άρνηση για «απόσυρση». Όπως θα συζητηθεί στην συνέχεια, μέσα από την ανάλυση του εθνογραφικού υλικού, εντοπίζεται η διαφοροποιημένη χρήση ορολογιών και χρονικοτήτων από τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα.

Κοινωνική Γεροντολογία

Η επιστήμη της γεροντολογίας συνέβαλε κατά κάποιο τρόπο στην αναπαραγωγή των ηλικιακών στερεοτύπων (Powel και Longino, Jr., 2002) καθώς έχει κυριευθεί από στοιχεία «κατάπτωσης» προερχόμενα από την βιολογία και την ψυχολογία (Estes και Binney, 1989). Αυτά τα αφηγήματα παίζουν σημαντικό ρόλο στην κατασκευή των φυσικών και συμβολικών ορίων, καθώς μέσω αυτών είναι που οι κοινωνικές ομάδες αντιλαμβάνονται τον κοινωνικό ιστό και συγκροτούν τις ταξινομήσεις των αντιληπτών

ηλικιακών ταυτοτήτων (Biggs και Powell, 2001).

Παρότι το σώμα μπορεί να αποτελεί κεντρικό ζήτημα στην γεροντολογία, η επικέντρωση αυτή μπορεί να αποδειχτεί προβληματική. Μεγάλο μέρος της έρευνας για την ηλικία την περιγράφει ως κοινωνική κατασκευή, ριζωμένη στις ευρύτερες κοινωνικές δομές και παίρνοντας νόημα από αυτές. Έτσι γίνεται κατανοητό πως δεν είναι δυνατή η πλήρης αποκόλλησή του από την βιολογία, καθώς η κοινωνικές δομές και ευρύτερα η παραγωγή γνώσης επηρεάζονται κατά κόρον από ιατρικούς λόγους. Η έρευνα και η συγγραφή για το σώμα οφείλει να είναι κεντρικό ζητούμενο σε αυτόν τον τομέα αλλά στην πορεία αυτή οφείλουμε να αποφεύγουμε τυχόν ουσιοκρατικές αντιλήψεις και την κυριαρχία της βιοϊατρικής που διατείνεται πως παρουσιάζει «την αλήθεια του γήρατος» με σωματικούς όρους (Twigg, 2004: 70).

Τα τελευταία χρόνια, οι κοινωνικοί γεροντολόγοι υποστήριξαν την μετατόπιση από τον όρο «κύκλο της ζωής» (ως μία σειρά ευδιάκριτων σταδίων), στον όρο «πορεία ζωής» (αναφερόμενοι στην ηλικία ως μια συνεχή διαδικασία). Ο τελευταίος θεωρείται λιγότερο καταδικαστικός, καθώς δεν προβάλλει νόρμες και προσδοκίες, και κατ' επέκταση παραγωγή στερεοτύπων μέσω ευδιάκριτων κατηγοριών όπως η «παιδικότητα», η «νεότητα», η «μέση ηλικία» κλπ (Macnicol, 2006: 5).

Επιτυχές Γήρας και Καταφατική Ηλικία

Η δυτική σκέψη και ηθική, όντας μαζικά επηρεασμένη από τους ιατρικούς λόγους, είτε άμεσα είτε με πλάγιους τρόπους, οριοθετεί τις ζωές των μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων, καθορίζοντας ποιες δραστηριότητες είναι πρέπουσες, σε σχέση με κάθε πτυχή της καθημερινότητας, από τη σεξουαλικότητα μέχρι την τροφή και το ντύσιμο. Η μεγαλύτερη ηλικία έχει υπερισχύσει ως άκαμπτο δίπολο που διαμορφώνεται από δύο κυρίαρχους λόγους - το επιτυχημένο γήρας και το γήρας ως παρακμή και μιαιρότητα.

Η έννοια του «επιτυχημένου γήρατος» που συνδέει την επιτυχία με μειωμένο κίνδυνο ασθένειας, υψηλή σωματική λειτουργικότητα και συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα (Rowe & Kahn, 1987, 1997) έχει επεκταθεί στην γεροντολογία και έθεσε τα θεμέλια για μία θετικο-κεντρική γεροντολογία (Johnson & Mutchler, 2014, στο Fabbre, 2015: 145). Στους κυρίαρχους λόγους του επιτυχημένου γήρατος, η σεξουαλικότητα, όπως και η σωματική άσκηση, εκτιμώνται ιδιαίτερα καθώς προσφέρουν υγεία και ευζωία, και παρουσιάζονται ως πιθανοί τρόποι αποφυγής της γήρανσης (Sandberg,

2013: 35).

Στην περίπτωση των ανδρών στην δημοφιλή καταναλωτική κουλτούρα, το επιτυχημένο γήρας συνδέεται με την ικανότητα για διείσδυση και η χαλαρότητα του δέρματος φαίνεται να προκαλεί μεγάλο άγχος. Η ανικανότητα γίνεται συχνά αντιληπτή ως απώλεια, όχι μόνο της σεξουαλικής λειτουργίας αλλά και του ανδρισμού, άρα και κατ' επέκταση ολόκληρης της υποκειμενικότητας (Sandberg, 2013: 23, Tiefer, 2004). Στις διαφημίσεις φαρμάκων που σχετίζονται με το σεξ στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι αλλαγές στην στυτική ικανότητα παρουσιάζονται ως λόγος μεγάλου στρες για τους άνδρες (Fergus et al. 2002; Oliffe 2005; Sandberg 2011; Tiefer 2004; Vares et al. 2007).

Ένα δημοφιλές παράγωγο αυτής της ανησυχίας φαίνεται να είναι το φάρμακο «Βιάγκρα», που εμφανίστηκε και προωθήθηκε μαζικά στα τέλη της δεκαετίας του 1990 ώστε να αντιμετωπιστεί η σωματική κατάπτωση και η σεξουαλική αποτυχία. Η εναλλακτική, όπως παρουσιάστηκε από εταιρίες σαν την Pfizer, είναι η χρήση παθολογικοποιημένης ορολογίας για να περιγράψουν την ανδρική δυσλειτουργία ούτως ώστε να σηματοδοτηθεί η αλλαγή προς Λόγους επιτυχίας, όπου ο «γερασμένος ανίκανος» είναι πλέον ένας άντρας χωρίς ευδιάκριτη ηλικία με μία «αρρώστια» που μπορεί πλέον να ιανθεί (Marshall & Katz 2002; Wentzell & Salmerón 2009, στο Sandberg, 2013: 23). Στην επιστήμη της γεροντολογίας, παρ' όλα αυτά, σπανίως έχει τεθεί το θέμα για το κατά πόσο οι πολιτισμικές αντιλήψεις περί αρρενωπότητας ή ανισότητας μεταξύ των ανδρών διαρθρώνονται με την ανδρική εμπειρία της ηλικίας (Calasanti, 2004b; Calasanti & King, 2005; van den Hoonaard, 2007 στο Lodge Umberson 2013: 226).

Το ηλικιωμένο, γυναικείο σώμα είναι πιο πιθανό να γίνει αντιληπτό ως παραμορφωμένο, αποσεξουαλικοποιημένο ή αντικείμενο κοροϊδίας. Οι γυναίκες είναι που γίνονται τρομακτικές, μαυροφορεμένες «γριές» και «κακές μάγισσες», όπως απεικονίζεται σε παιδικά βιβλία και παραμύθια. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται για να περιγράψει την ηλικιωμένη γυναίκα είναι ενδεικτική των υποσυνείδητων φόβων του γυναικείου σώματος που γερνάει, με τις συνδηλώσεις για κίνδυνο και μόλυνση που πρέπει να μείνουν διαχωρισμένοι και απομονωμένοι. Ο Freud (1990), αναφερόμενος στα όνειρά του, περιέγραψε το γήρας ως μία σειρά απωλειών (απώλεια δοντιών ή άκρων) τις οποίες αντιλαμβάνεται/μεταφράζει ως μορφή ευνουχισμού.

Σύμφωνα με την Linn Sandberg (2013), το επιτυχές γήρας ουσιαστικά υπονοεί το μη-γήρας και την μη-ύπαρξη ως ηλικιωμένο άτομο, καθώς οι κοινωνικές κατασκευές σχετικά με το γήρας δεν περιέχουν θετικά στοιχεία. Ενώ συνδυαστικά,

προωθείται και η εμμονική διατήρηση της νιότης με τα χαρακτηριστικά της να παρουσιάζονται ως τα μόνα επιθυμητά. Άμεσες συνδηλώσεις του επιτυχούς γήρατος αποτελούν η δραστηριότητα, η παραγωγικότητα και η αυτονομία (Sandberg, 2013: 13). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας της Sandberg, φαίνεται πως υπάρχει ανάγκη για δημιουργία μη-παθολογικοποιημένου λεξιλογίου σχετικά με την ηλικία και για αυτόν το λόγο η συγγραφέας προτείνει τον όρο «καταφατική ηλικία» (*affirmative age*) ως μία προσπάθεια εναλλακτικής εννοιολόγησης του γήρατος.

Η έννοια της «καταφατικής ηλικίας» προκύπτει από το έργο των Elizabeth Grosz (1994a, 1994b, 1999) και Rosi Braidotti (1994, 2002) για την σωματικότητα και την σεξουαλικότητα, η οποία όμως φαίνεται να διαρθρώνεται αρμονικά με την έρευνα για την ηλικία. Η έννοια της καταφατικής ηλικίας που εισάγει η Sandberg στην έρευνα για την ηλικία υπερβαίνει τα αφηγήματα άρνησης και υπερτονίζει τις δυνατότητες υποκειμενικότητας στα σώματα που μεγαλώνουν (Sandberg, 2013: 33).

Ηλικία και Queer Χρονικότητες

Στην περίπτωση των ατόμων εκτός του ετεροφυλόφιλου φάσματος, από την μία, η έντονη ετεροκανονικότητα (ή και ομο-κανονικότητα) στις δυτικές κοινωνίες έχει οδηγήσει στην παθολογικοποίηση των μη-κανονιστικών έμφυλων και σεξουαλικών ταυτοτήτων, η οποία πιθανόν να εσωτερικεύεται από τα μεγαλύτερης ηλικίας ΛΟΑΤΚΙ άτομα και να έχει αρνητικά αποτελέσματα στην αυτοεκτίμηση και την ανάπτυξη της ταυτότητας τους (Fabbre, 2015). Μία κυρίαρχη άποψη σε κοινωνιολογικά άρθρα είναι πως οι μεγαλύτερες σε ηλικία λεσβίες και γκέι άνδρες περιγράφονται ως «αόρατη μειονότητα» του 20^{ου} αιώνα (Brown et al. 1997, στο Hearphy et al. , 2004 :882).

Η queer θεωρία μπορεί να αποτελέσει βασικό εργαλείο για την αποδόμηση των ηλικιακών στερεοτύπων στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα. Queer θεωρητικοί (Halberstam, 2011; Sandberg, 2008; Kristeva, 1982) πλαισιώνοντας το γήρας με έννοιες της αποτυχίας και του αποκειμένου, προτείνουν την θετική αποδοχή του γερασμένου δέρματος. Ο Halberstam επιχειρηματολογεί πως η αποτυχία, πέρα από του ότι προσφέρει εναλλακτικούς τρόπους ύπαρξης και ζωής, προσφέρει επίσης και μία μορφή queer απελευθέρωσης. Με τον ασπασμό της αποτυχίας, σε σχέση με την επιβεβλημένη «κανονική ζωή», το άτομο πλέον είναι ελεύθερο να θέσει εναλλακτικές παραμέτρους στην ύπαρξή του, όσο κι αν αυτές φαίνονται αντιπαραγωγικές (Fabbre, 2015: 146).

Η διαχείριση του χρόνου ενός ετεροφυλόφιλου ατόμου μπορεί να διαφέρει πολύ

από τις χρονικές επιλογές ενός queer ατόμου. Πολλές φορές τα queer άτομα ενεργούν ή αποφασίζουν με τρόπο που δεν είναι κατανοητός σε ετεροφυλόφιλα άτομα ή μπορεί να φαντάζει ως σπατάλη χρόνου και πόρων. Στην queer κουλτούρα, η ανάπτυξη του χρόνου και του χώρου χρησιμοποιείται συχνά αντίθετα από ότι στους θεσμούς της οικογένειας, της ετεροσεξουαλικότητας και της αναπαραγωγής. Σύμφωνα με τον Halberstam, η κανονικότητα διατηρείται και ενδυναμώνεται από μία μεσοαστική λογική αναπαραγωγικής χρονικότητας (Halberstam, 2005: 10), επομένως, μέσω των queer χρονικοτήτων υπάρχει η δυνατότητα να επαναπροσδιοριστούν εννοιολογήσεις της «κανονικής» και καλής γήρανσης.

Παράλληλα, στο πεδίο των queer χρονικοτήτων, η Elizabeth Freeman εισάγει την έννοια της «χρονοκανονικότητας» για να περιγράψει τον τρόπο που μηχανισμοί εξουσίας εμπλέκουν τα άτομα στο ίδιο γραμμικό χρονικό αφήγημα με βάση την παραγωγικότητα. Ενώ παράλληλα, εισάγει την έννοια της “ερωτοϊστοριογραφίας” ως μέσο αντίστασης της χρονοπολιτικής της ανάπτυξης και της παραγωγικότητας (Freeman, 2010: 59). Χρησιμοποιώντας την έννοια της ερωτοϊστοριογραφίας ως αναλυτικό εργαλείο μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα το πώς οι queer σχέσεις υπερβαίνουν το παρόν. Η συγγραφέας εξηγεί πως μέσα από queer κοινωνικές πρακτικές παράγονται μορφές συνείδησης χρόνου ή και ιστορικής συνείδησης που παρεμβαίνουν στην κυρίαρχη λογική της ανάπτυξης (Freeman, 2010: 59).

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, και τα δύο πεδία όντας κυριαρχούμενα για μεγάλο διάστημα από την επιρροή θετικοκεντρικών επιστημών, στην ακαδημαϊκή έρευνα σε πολλές περιπτώσεις παρήχθησαν ουσιοκρατικές αντιλήψεις για αυτά. Ακόμα, για να τονίσουμε την άμεση διαπλοκή των δύο, η Mary Douglas (1966) αναφέρει πως ο τρόπος που είναι δομημένο το κοινωνικό φύλο επηρεάζει το πώς το γερασμένο δέρμα γίνεται αντιληπτό, το ίδιο επιχείρημα όμως ισχύει και ανεστραμμένο αναδεικνύοντας την άμεση διαπλοκή των δύο τομέων. Συμπερασματικά, αυτές οι δύο κατηγορίες είναι βασικές για την πολιτισμική κατανόηση του ατόμου άρα κρίνεται σημαντική η περαιτέρω ανάπτυξη της συζήτησης μεταξύ των δύο.

Μεθοδολογία Έρευνας

Η παρούσα έρευνα κατατάσσεται στο θεωρητικό ρεύμα που επικράτησε στην ανθρωπολογία την τελευταία εικοσαετία και τάσσεται υπέρ της αυτό-αναφορικότητας της/του ερευνήτριας/ή στο πεδίο. Σύμφωνα με την Γκέφου – Μαδιανού, η στροφή προς τον αναστοχασμό εισηγείται τον επαναπροσδιορισμό και την «αντικειμενοποίηση» του εαυτού μέσα από την μελέτη του «άλλου». Μελετώντας τους «άλλους» οι ανθρωπολόγοι γίνονται αναστοχαστικοί για το δικό τους συλλογικό εαυτό (Herzfeld 1997, 1998). Για να γίνει αυτό δυνατό οι ερευνήτριες/ές πρέπει να πάρουν απόσταση από τον εαυτό τους και εκεί έγκειται η ικανότητα του εαυτού να καθιστά αντικείμενο τον ίδιο τον εαυτό (Badcock 1980: 1-2, στο Γκέφου-Μαδιανού, 2011: 398).

Το πεδίο της έρευνας δεν είναι γεωγραφικά προσανατολισμένο, ούτε εξυπηρετεί την σύνθεση μιας «συγκριτικής μελέτης» υπό την αυστηρή έννοια του όρου. Ακόμα λόγω της προσωπικής μου εμπλοκής με τις ΛΟΑΤΚΙ συλλογικότητες και δράσεις, τα άτομα με τα οποία συνομίλησα μου ήταν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο ήδη οικεία. Αυτό ενώ αρχικά πίστευα πως θα έκανε την διαδικασία των συνεντεύξεων πιο εύκολη, στην πλειοψηφία μου δημιούργησε περισσότερο άγχος και αμηχανία. Το άγχος και η αβεβαιότητα έγκειται κυρίως στον προσωπικό μου φόβο πως τα άτομα με τα οποία συνομίλησα θα νιώσουν ότι «χρησιμοποιώ» την ιδιότητά μου ως μέλος της κοινότητας και λεσβίας για την επίτευξη μιας ακαδημαϊκής εργασίας.

Παράλληλα, ένα ακόμα θεωρητικό σχήμα που χρησιμοποιήθηκε για την πραγμάτωση της έρευνας είναι αυτό της αυτό-εθνογραφίας. Η έννοια της αυτό-εθνογραφίας έχει πολλαπλές σημασίες από μόνη της. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το σύγγραμμα της Deborah E. Reed- Danahay (1997) , η αυτό-εθνογραφία αφορά το σημείο τομής μεταξύ τριών ρευμάτων – της γηγενούς ανθρωπολογίας (native anthropology) όπου τα προηγουμένως υπό μελέτη υποκείμενα μπαίνουν τώρα στην θέση της/του ερευνήτριας/η και μελετούν τις ίδιες τους τις κοινότητες, της εθνικής αυτοβιογραφίας (ethnic autobiography) και της αυτοβιογραφικής εθνογραφίας, όπου η/ο ανθρωπολόγος συναρθρώνει προσωπικές εμπειρίες με την εθνογραφική γραφή.

Στην περίπτωση της παρούσας εθνογραφικής έρευνας η έννοια της αυτό-εθνογραφίας περιγράφει την εμπλοκή της ερευνήτριας με την κοινότητα που μελετά. Πιο συγκεκριμένα, θεωρώ σχετικό να αναφερθεί πως η ίδια είμαι μέλος αυτού που ονομάζεται της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας/κινήματος τα τελευταία 4 χρόνια, όπου αυτό συνεπάγεται την συμμετοχή μου σε πολιτικές συλλογικότητες, δράσεις και

κοινωνικότητες που αφορούν το ΛΟΑΤΚΙ κίνημα και ταυτότητα. Η τελική επιλογή των συνομιλητριών/ών μου προέκυψε να είναι άτομα που άμεσα ή έμμεσα σχετιζόμουν. Δηλαδή είτε γνωριζόμασταν προσωπικά προηγουμένως της έρευνας, είτε γνωριστήκαμε μέσω κάποιου/ου γνωστής/ου για τις ανάγκες αυτής.

Για την κατανόηση και πλαισίωση του εθνογραφικού υλικού χρησιμοποιήθηκε η Φουκωϊκή ανάλυση λόγου. Η φουκωϊκή ανάλυση λόγου ως όρος επίσης μπορεί να έχει πολλαπλές εφαρμογές καθώς αναδύθηκε ως αποτέλεσμα περίπλοκων ιστορικών και πολιτισμικών συνθηκών (Μάιος του '68) και μέσω του debate μεταξύ των επιστημολογικών ρευμάτων του ουμανισμού και του μαρξισμού. Εν ολίγοις, με την χρήση αυτού του αναλυτικού εργαλείου αναφέρομαι, ως προς την θεσιακότητα της έρευνας, πως το υποκείμενο σχηματοποιείται μέσω πρακτικών και πως δεν υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ ιδεολογιών και πράξεων (Willig & Rogers, 2010: 93). Ο Foucault κατέστησε δυνατή την συσχέτιση του Λόγου με διαφορετικές κοινωνικές ομάδες – φυλακισμένοι/ες, ομοφυλόφιλοι/ες, ασθενείς κ.ο.κ.. Στις αρχές της δεκαετίας του '70 η ανάλυση λόγου χρησιμοποιούνταν ήδη για την ταυτοποίηση ετερογενών συνδέσεων μεταξύ θεσμικών πρακτικών και της κατασκευής της υποκειμενικότητας (Willig & Rogers, 2010: 93).

Για τις ανάγκες της έρευνας πεδίου, πραγματοποιήθηκαν συνολικά 12 ημι-δομημένες συνεντεύξεις με 10 άτομα και η ανάλυση λόγου αυτών καθώς και φυσική και ψηφιακή εθνογραφική παρατήρηση, που είχαν συνολικά ως στόχο την εις βάθος εξέταση του θέματος. Στη συνέχεια επεξηγείται και η σκοπιμότητα της επιλογής και της συνδυαστικής τους χρήσης.

Στο ελληνικό παράδειγμα, τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα μεγαλύτερης ηλικίας μπορεί συχνά να μην περικλείονται στην ατζέντα του ΛΟΑΤΚΙ ακτιβισμού και στο αφήγημα της κυρίαρχης γκέι και λεσβιακής κουλτούρας, παρόλα αυτά αποτελούν μεγάλο και ορατό κομμάτι αυτής της κοινότητας. Για την πραγμάτωση συνεντεύξεων, αποδέχτηκα προσωρινά τις ταυτοτικές ηλικιακές διακρίσεις για την επιλογή των συνομιλητριών/τών, με προσοχή για την αποφυγή ουσιοκρατικών ερμηνειών και υποθέσεων (αναφερόμενη στην απόλυτα υποκειμενική συνθήκη σχετικά με το αν το άτομο νιώθει πως έχει περάσει το στάδιο της «νιότης» ή όχι).

Έτσι, κλήθηκαν να συμμετάσχουν άτομα που εμπίπτουν στην κατηγορία ΛΟΑΤ/κουήρ και, κατά την άποψή μου και δική τους, στο πρεσβύτερης ηλικίας κομμάτι αυτής της κοινότητας. Μέσα από τις συζητήσεις με τα άτομα πάνω σε θέματα σεξουαλικότητας και επιθυμίας, αλλά και πάνω σε ζητήματα περισσότερο πρακτικά

που αφορούν την κοινωνικοποίηση (φυσική ή ψηφιακή), αναδύθηκαν ποικίλες αντιλήψεις περί ηλικίας, όπου ορισμένες φορές παρουσιάζονταν ως μέσο δράσης είτε ως αιτία εκτόπισης του ατόμου από την ταυτότητά του.

Όσον αφορά το μη-φυσικό πεδίο της έρευνας, η βασική μέθοδος που θα ακολουθήθηκε είναι αυτή της εθνογραφικής παρατήρησης στην πλατφόρμα Facebook αλλά και αφηγήσεις των ατόμων για κοινωνικότητες και εκφράσεις της σεξουαλικότητας σε εφαρμογές όπως το “Planet Romeo” και “Grindr”. Εντάσσοντας το διαδίκτυο στο εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο, οι ψηφιακοί κόσμοι προσθέτουν ακόμη μία διάσταση στις μεθόδους εθνογραφική μελέτης, καθώς περικλείουν παραδείγματα κοινωνικών δομών που διευρύνουν ή συχνά σπάνε τους ορισμούς και τα όρια των «κοινοτήτων», των «ομάδων» ή και της «ταυτότητας», θολώνοντας με αυτόν τον τρόπο τις διαφορές μεταξύ ανθρώπινου, μη- ανθρώπινου και μηχανής (Whitehead & Wesch, 2012: 1; Παπαηλία & Πετρίδης, 2016).

Ο τρόπος συγκρότησης της ψηφιακής περσόνας από τις/τους χρήστριες/ες μεταφέρει πολλούς ενδείκτες νοημάτων που σχετίζονται με τους στόχους της έρευνας. Μία ψηφιακή περσόνα σε αυτά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν είναι διαχειρίσιμη μόνο από τον διαχειριστή του προφίλ αλλά συν-διαμορφώνεται μέσα από την κοινωνική δικτύωση. Η συγκρότηση της ταυτότητας προκύπτει από μία συλλογική διαδικασία που βασίζεται στην συμμετοχικότητα και την συναίνεση του κοινωνικού κύκλου (Goffman, 1959, Tufekci, 2012).

Υπάρχουν πολλαπλοί τρόποι μέσω των οποίων δημιουργείται και επιβεβαιώνεται η ταυτότητα του ατόμου. Η λίστα «φίλων» του Facebook για παράδειγμα αποτελεί την φανέρωση του πώς η ταυτότητα κατασκευάζεται συλλογικά. Οι φίλοι μπορεί να διαφοροποιούνται από απλές γνωριμίες του ατόμου μέχρι στενός οικογενειακός/φιλικός κύκλος. Όλοι όμως συμβάλλουν ενεργά στην συγκρότηση του προφίλ, όπως με το να επισυνάπτουν φωτογραφίες, ταυτοποιώντας το πρόσωπο/σώμα που βρίσκεται στον φυσικό κόσμο με αυτό που υπάρχει στο ψηφιακό προφίλ (Tufekci, 2012: 39). Ακόμα, η δημοσιοποίηση του πόνου ή συναισθήματος μπορεί να λειτουργήσει ως τρόπος αντίστασης και η δημοσιοποίηση της ταυτότητας ως τρόπος αναγνώρισής της.

Από την άλλη, η συγκρότηση της ψηφιακής περσόνας μπορεί μην συμμορφώνεται με τους κανόνες λειτουργίας της πλατφόρμας, όπως στη περίπτωση της ονοματοδοσίας της περσόνας από τον/την χρήστη/τριας. Αυτή αποτελεί μία σημαντική πρακτική απόδοσης ταυτότητας, και η απώλειά της να σημαίνει και την

απώλεια της ταυτότητας του/της χρήστη/τριας (Παπαηλία & Πετρίδης, 2016), για παράδειγμα στην περίπτωση ενός τρανς ατόμου που το όνομά του δεν συνάδει με αυτό του κρατικού εγγράφου που ζητείται για ταυτοποίηση.

Επέλεξα ως τόπο εκκίνησης της ψηφιακής εθνογραφικής παρατήρησης την σελίδα της ομάδας «Proud Seniors»³. Η ομάδα μέχρι πρόσφατα δεν είχε φυσικό χώρο συναντήσεων, ούτε φυσικές συναντήσεις ανά προσδιορισμένα χρονικά διαστήματα, οπότε η ψηφιακή πλατφόρμα αποτελούσε τον κύριο τρόπο δραστηριοποίησης της, στην οποία μπορούν να συμμετέχουν όσα άτομα επιθυμούν τα οποία είναι εγγεγραμμένα ως χρήστες/στριες του Facebook⁴. Ο τόπος αυτός λειτούργησε ως αρχικό τρόπο αναζήτησης και γνώμονα σχετικά με τις κυρίαρχες αντιλήψεις περί ηλικίας που επικρατούν στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα, όπως και μέσο αναζήτησης πληροφορητών/τριών. Πιο συγκεκριμένα, την εκκίνηση της ψηφιακής παρατήρησης αποτέλεσε η συλλογή στιγμιότυπων οθόνης από την σελίδα, στα οποία εκφράζονται κυρίαρχοι λόγοι για την ηλικία είτε από τους/τις διαχειριστές/στριες της ομάδας, είτε από μέλη της σελίδας. Στην συνέχεια, μέσω της πλατφόρμας, ήρθα σε επαφή με τον κύριο διαχειριστή της ομάδας, Γ., παρουσιάζοντας την θεματική της εργασίας και αποσκοπώντας σε μία φυσική συνάντηση μαζί του την οποία και δέχτηκε. Μετέπειτα, μέσω του Γ., ήρθα σε επαφή, ψηφιακή και φυσική, και με άλλα μέλη της ομάδας.

Το φυσικό πεδίο της παρούσας έρευνας αφορά την Αθήνα και την Λάρισα. Όπως θα παρουσιαστεί αναλυτικότερα στην συνέχεια της εργασίας, αναδύθηκαν σαφείς διαφοροποιήσεις στις απόψεις των συμμετεχόντων από την επαρχιακή πόλη σε σχέση με την πρωτεύουσα. Ο τόπος ως απομονωμένη πληροφορία βέβαια δεν οδηγεί σε κάποιο ασφαλές συμπέρασμα, αλλά με τον συνυπολογισμό και άλλων βασικών παραγόντων όπως η κοινωνική και οικονομική τάξη και η εμπλοκή (ή μη) των ατόμων με τις σημερινές ΛΟΑΤΚΙ διεκδικήσεις. Τα άτομα που συμμετείχαν στο ερευνητικό μέρος της εργασίας προέρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα, ώστε να υπάρχει μία όσο το δυνατό ευρύτερη οπτική του θέματος.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το πεδίο που μελετώ σε αυτή την έρευνα

³ Οι “Proud Seniors Greece” είναι ομάδα υποστήριξης ΛΟΑΤΚΙ ατόμων ηλικίας 50 και άνω.
<https://www.facebook.com/proudseniorgreece/> Ανασύρθηκε 25/8/17

⁴ Η δική μου παρουσία στα κοινωνικά δίκτυα σαφώς επηρέασε την προσβασιμότητά μου σε καταστάσεις και συνομιλίες με ανθρώπους. Στο προσωπικό μου προφίλ είναι διαθέσιμες ποικίλες πληροφορίες σχετικά με εμένα, το οποίο αποτελεί ένα είδος συναλλαγής και ελαφρύνει κατά κάποιο τρόπο την αίσθηση πως μόνο η εθνογράφος λαμβάνει από τις/τους πληροφορήτριες/ες.

παρουσιάζεται εν μέρει από εμική σκοπιά, καθώς και εγώ αποτελώ μέλος αυτής της ευρείας κοινότητας, με ότι συνδηλώσεις μπορεί να αυτό να ενέχει. Καθώς η προσέγγιση των συμμετεχόντων έγινε κατά πλειοψηφία μέσω του Facebook, ο μεγάλος αριθμός «κοινών φίλων» πιθανόν να προσδίδει μία εμπιστοσύνη. Η πρώτη επαφή με τα άτομα έγινε μέσω της πλατφόρμας και στην συνέχεια ακολούθησαν φυσικές συναντήσεις, με εξαίρεση δύο περιπτώσεις (Π. και Ηλ.) που συνομιλήσαμε μόνο διαδικτυακά.

Αναστοχαστικότητα στο πεδίο – Η ηλικία ως ξένος τόπος

Σε αυτό το κομμάτι, πριν ξεκινήσει η κυρίως αφήγηση της εργασίας, θεωρώ σημαντικό να τοποθετηθώ ως προς τις προσωπικές θεωρήσεις για την ηλικία, καθώς σύμφωνα με αυτές προχώρησα και στην δομή της έρευνας. Καθώς η ίδια δεν ανήκω στο «πρεσβύτερο» κομμάτι αυτής της κοινότητας, εδώ η οπτική μου προς το θέμα χαρακτηρίζεται περισσότερο ως ετική. Εφόσον η βιολογική μου ηλικία είναι 26, είναι άτοπο να εκφράσω το βίωμα μίας μεγαλύτερης ηλικίας.

Οι συνομιλήτριες/ές μου είναι έως 58 ετών. Η αρχική μου πρόθεση ήταν να συνομιλήσω με άτομα ακόμα μεγαλύτερης ηλικίας αλλά οι προσωπικές μου διασυνδέσεις με οδήγησαν μέχρι αυτές τις ηλικίες στο χρονικό διάστημα που είχα στην διάθεσή μου. Για παράδειγμα, ο φίλος μου Κ., ετών 32, είχε έναν πρώην εραστή 56 χρονών τον οποίο μου γνώρισε. Έτσι σύμφωνα πάντα και με τον διαθέσιμο χρόνο και πόρους, το εύρος των ηλικιών που καλύφθηκαν για αυτή την έρευνα είναι από 23 έως 58.

Επομένως, επιθυμώ να κάνω φανερή την πρόθεση πως δεν αποκλείω τις μετέπειτα ηλικίες σκοπίμως, ή πως εκείνες αποκλείονται με κάποιο τρόπο από την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα. Αντιθέτως, από τις διηγήσεις των συνομιλητριών/ών μου κατά τη διάρκεια της έρευνας, αντιλήφθηκα πως τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας από αυτές που ήρθα σε άμεση επαφή, είναι παρόντα και σε πολιτικές δραστηριότητες αλλά και ενεργά και στην σεξουαλική τους έκφραση.

Αναφορικά με την ορολογία που πρόκειται να χρησιμοποιηθεί στην πορεία της εργασίας, να αναφέρω πως αντιμετώπισα ιδιαίτερη δυσκολία στην λεκτική αποτύπωση του ηλικιακού εύρους που δεν συγκαταλέγεται στο νεανικό κομμάτι της κοινότητας. Προς αποφυγή αναπαραγωγής ουσιοκρατικών λόγων επέλεξα να χρησιμοποιήσω τον όρο «πρεσβύτερες/οι» ο οποίος χρησιμοποιείται από την ομάδα “Proud Seniors”.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II Ιστορικό Δημιουργίας «Proud Seniors: Δομή Υποστήριξης ΛΟΑΤΚΙ ηλικιωμένων»

Επέλεξα η αρχή του ερευνητικού νήματος να είναι η ομάδα «Proud Seniors». Η «Ομάδα Υποστήριξης ΛΟΑΤΚΙ Ατόμων Ηλικίας 50 και 'Ανω», όπως αναφέρεται ως επεξήγηση μετά το όνομα της στην σελίδα του Facebook, δημιουργήθηκε το καλοκαίρι του 2015 με διαφορετικό αρχικό σκοπό. Ήταν μία συλλογική προσπάθεια, πέρα από τα ελληνικά σύνορα, μία έκκληση για χρηματική βοήθεια ώστε να καλυφθούν τα ιατρικά έξοδα μιας πολύ δημοφιλούς και αγαπητής στην ελληνική κοινότητα, τρανς γυναίκας. Κατά την διάρκεια του θερινού σχολείου που ανέφερα νωρίτερα προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε την Ν. Χατζή ως πληροφορήτρια και τότε ήταν που ενημερωθήκαμε για την νοσηλεία και την κρίσιμη κατάσταση της υγείας της.

Η Νανά Χατζή έχασε τη χρόνια μάχη με τον καρκίνο τον Ιούλιο του 2015. Η ίδια υποστήριζε το ΛΟΑΤΚΙ κίνημα και τρανς ατομικότητες μέχρι την τελευταία στιγμή. Μετά το θάνατο της Νανάς, η ομάδα διατήρησε τον πυρήνα της με διαφορετικό πλέον όνομα (“Proud Seniors”), θέτοντας νέες διεκδικήσεις. Η αναγκαιότητα έφερε αυτή την ομάδα προς τη δημιουργία της και ο θάνατος της Νανάς Χατζή ήταν η αφορμή. Μέσα από αυτήν την συλλογική προσπάθεια διαφαίνονται τα κοινοτικά αντανεκλαστικά ως προς την αλληλεγγύη και την αλληλοφροντίδα.

Στην πρώτη συνάντηση που είχα με τον βασικό πληροφορητή μου, σε ταβέρνα στο Γκάζι, πριν ξεκινήσει η συζήτηση για την ομάδα προηγήθηκε η περιγραφή της εμπειρίας του με την Νανά. Την προσφώνούσε «μάννα» καθώς ήταν εκείνη που του έδωσε το όνομα Γ., όταν αποφάσισε την φυλομετάβαση.

«Σκάει η Νανά τον Ιούνιο, επίσημα. Μαθαίνει ότι έχει κάποιου είδους καρκίνου στα πνευμόνια. «Χρειάζομαι βοήθεια» μου είπε. Από τα τέλη Ιουλίου έγινε χαμός, και ήταν και άνθρωποι άσχετοι γιατί η Νανά ήταν λαοφιλής. Το νοσοκομείο την έβαλε σε θάλαμο με γυναίκες. Δεν υπήρχε Παναγιώτης Χατζής. Προσφέρθηκαν και ομάδες από το εξωτερικό, οι Soli Tsoli⁵ από τη Γερμανία. Και μέσα σε τρεις μήνες, τρεις νοσηλευτές, δίκτυο υποστήριξης κάθε μέρα ανθρώπων, φαγητό. Και έτσι βγήκε η ομάδα. Γιατί θα ακολουθήσουμε εμείς. Θα μας γεράσετε εσείς.

⁵ Περιγραφή της ομάδας στην σελίδα του Facebook «Λοιπόν αυτή είναι μία καινούργια πλατφόρμα από άτομα που έχουν σχέση με το lgbtq κίνημα στην Ελλάδα και το Βερολίνο. Σκοπός της να γνωριστούμε να έρθουμε πιο κοντά και να διοργανώσουμε εκδηλώσεις αλληλεγγύης και προπαγάνδας. Καλέστε τους φίλες σας. Γράψτε προτείνετε δράσεις, και ό,τι άλλο νομίζετε» Πηγή <https://www.facebook.com/groups/712698402127406/>, ανασύρθηκε στις 8/5/18

Κάπως πρέπει να γεράσουμε εμείς, δεν έχουμε αδέρφια. [] Το όνειρό μου είναι ένας χώρος που να αισθάνεσαι ασφαλής όταν κλείσουμε αυτά τα γαμημένα μάτια με ένα χέρι δίπλα μας» (Γ.)

Μετά τον θάνατο της Νανάς η ομάδα συνέχισε την δράση της, με το όνομα “Proud Seniors”, ως δομή υποστήριξης “senior” ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Ως πρωτοβουλία αξίζει προσοχής καθώς, όπως ανέφεραν και οι συνομιλήτριές/ές μου, αποτελεί μία αρκετά ριζοσπαστική κίνηση αφού υπάρχουν λιγότερες παρόμοιες ομάδες στην Ευρώπη, ακόμα και στις Η.Π.Α.. Ακόμα αποτελεί κομβικό σημείο για την αναζήτηση λόγων και διαμόρφωσης αντιλήψεων σε θέματα ηλικίας στις ΛΟΑΤΚΙ ελληνική κοινότητα.

Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του κειμένου, το αρχικό ενδιαφέρον μου για το θέμα την ηλικίας και της ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητας και κοινότητας προέκυψε μέσα από την δημιουργία της ταινίας. Αφού ολοκληρώθηκε αυτή η διαδικασία το ζήτημα της ηλικίας συνέχισε να με απασχολεί και γι’ αυτό τον λόγο ήρθα σε επαφή με την ομάδα των Proud Seniors, επιθυμώντας να ενημερωθώ ως προς την θέση τους σε αυτό το θέμα αλλά και για τις δράσεις τις ομάδας.

Για ένα διάστημα δύο – τριών μηνών στα τέλη του 2015 με αρχές του 2016 είχα συχνή επικοινωνία με τον διαχειριστή της ομάδας. Ο ίδιος με κάλεσε να συμμετέχω με την ιδιότητα της κοινωνικής ανθρωπολόγου στην πρώτη ανοιχτή εκδήλωση της ομάδας στο “Booze Cooperativa” στις 13/12/15. Στο πάνελ της συζήτησης συμμετείχε ο διαχειριστής της ομάδας, μία φοιτήτρια ψυχολογίας από την Θεσσαλονίκη και δύο ψυχολόγοι από την Αθήνα⁶. Η δική μου ανακοίνωση αποτέλεσε μια επισκόπηση των πρόσφατων ερευνών στον τομέα της queer γήρανσης. Η εκδήλωση είχε μεγάλη προσέλευση, κυρίως από νεαρά άτομα, και σε γενικές γραμμές επικροτήθηκε ως προσπάθεια. Η κριτική που ειπώθηκε μέσα από σχόλια των παρευρισκόμενων αφορούσε τον μη-ξεκάθαρο και συνεκτικό στόχο της. Πως δηλαδή οι ομιλίες δεν κάλυπταν μία συγκεκριμένη θεματική, ή θέση της ομάδας.

Μετά το πέρας της εκδήλωσης, η συμμετοχή μου στην ομάδα περιορίστηκε στην δημιουργία μερικών βίντεο για την ενημέρωση των δράσεων της ομάδας. Σταδιακά απομακρύνθηκα από την ομάδα, έχοντας διαφωνίες ιεραρχικής φύσεως με τον διαχειριστή της ομάδας.

⁶ Λάβδας Μιχάλης (Ψυχολόγος ΕΠΑΨΥ), Σπυριδοπούλου Φρόσω (Ψυχολόγος ΑΠΘ), Φενεκού Βάσω (Κλινική Ψυχολόγος, Υποψήφια Διδάκτωρ). Αφίσα της εκδήλωσης <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10153720198031866&set=g.1468626303459232&type=1&theater&ifg=1>

Δομή και Προσανατολισμοί

Για τις ανάγκες της έρευνας, συνομίλησα με τέσσερα μέλη (και πρώην μέλη) της ομάδας. Το άτομο που προσέγγισα πρώτα ήταν ο συντονιστής της ομάδας Γ. (trans straight άντρας, 42). Αρχικά, του εξήγησα σε γραπτό μήνυμα τι πραγματεύεται η διπλωματική εργασία και ήταν πρόθυμος να με βοηθήσει. Η καταγωγή του είναι από την Κέρκυρα αλλά διαμένει στην Αθήνα από παιδική ηλικία και πλέον εργάζεται σε δική του επιχείρηση. Είναι από τα ιδρυτικά μέλη της ομάδας Proud Seniors. Δεν είχαμε προηγούμενη επικοινωνία αλλά ήρθα σε επαφή μαζί του για να του ζητήσω να συμμετέχει στο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας και ήταν πρόθυμος να βρεθούμε για να συζητήσουμε πάνω στο θέμα. Η συνέντευξη μαζί του έγινε σε εστιατόριο στο Γκάζι. Μαζί μας ήταν η σύντροφός του Ντ. και η σύντροφός μου Αδ.. Η συνέντευξη είχε μορφή συζήτησης και παρόλο που οι ερωτήσεις αφορούσαν τον Γ., όλα τα άτομα συμμετείχαν στην συζήτηση. Η δεύτερη καταγεγραμμένη συνομιλία μας έγινε μέσω skype.

Ο Ηλ. (cis, γκέυ, άνδρας, 23) ήταν το επόμενο άτομο με το οποίο ήρθα σε επαφή. Ήταν από τα πρώτα σταθερά μέλη της ομάδας Proud Seniors. Γνωριστήκαμε όταν προετοιμάζαμε την πρώτη εκδήλωση της ομάδας. Η βιολογική του ηλικία είναι 23, παρ' όλα αυτά ασχολείται ένθερμα με τα ζητήματα μεγαλύτερων ηλικιών, κυρίως λόγω των σεξουαλικών του προτιμήσεων. Πέρα από τους Proud Seniors, στους οποίους ήταν μέλος μέχρι πριν λίγους μήνες, είναι και ο διαχειριστής της ομάδας των "Greek Chasers", δηλαδή η ομάδα των νεαρότερων ανδρών που τους αρέσουν οι άντρες που εμπίπτουν στην ταυτότητα του "bear". Για την ομάδα και τις ταυτότητες αυτές θα γίνει λόγος στην συνέχεια του κειμένου.

Ακόμα ένα άτομο, μέλος της ομάδας, που ήρθα σε επαφή είναι Αλ. (trans γυναίκα, λεσβία, 42). Με εκείνη γνωριστήκαμε στην πρώτη εκδήλωση των Proud Seniors στην οποία συμμετείχα και εγώ. Έχει αποχωρήσει ως μέλος της ομάδας ύστερα από έναν χρόνο εμπλοκής. Η ίδια δέχτηκε με προθυμία να συμμετέχει στην έρευνα. Για την πραγμάτωση της συνέντευξης, την συνάντησα σε ινστιτούτο ομορφιάς. Μετά το τέλος αυτής περπατήσαμε μαζί γύρω από την περιοχή του συντάγματος. Η Αλ., ως ΑμεΑ τρανς γυναίκα, αντιμετωπίζει αδιάληπτο εκφοβισμό και διακρίσεις. Στο διάστημα περίπου μιας ώρας που περπατήσαμε μαζί, μου είναι δύσκολο να θυμηθώ πόσα υποτιμητικά σχόλια και βλέμματα ακούσαμε και είδαμε από περαστικούς. Όπως επίσης μου είναι πολύ ζωντανή στην μνήμη και η υποτιμητική συμπεριφορά του

ταξίτζή που θα την μετέφερε στο σπίτι.

Τέλος, ο τελευταίος συνομιλητής μου μέλος της ομάδας ήταν ο Π. (cis, γκέι, άνδρας, 56). Η πρώτη μου επαφή μαζί του έγινε μέσω Facebook. Δεν γνωριζόμασταν προηγουμένως, και τον γνώριζα μέσα από την συμμετοχή του στους Proud Seniors. Η πρώτη μας συνάντηση είχε οριστεί να γίνει στο σπίτι του στην Αθήνα, όπου πολύ πρόθυμα με κάλεσε για να πραγματοποιήσουμε την συζήτηση. Λόγω των συνθηκών το ραντεβού ακυρώθηκε και εν τέλει η συνομιλία μας έγινε μέσω βιντεοκλήσης. Παρόλο που δεν έχουμε βρεθεί και γνωριστεί ποτέ σε φυσικό τόπο, δεν υπήρχε ιδιαίτερη αμηχανία κατά την διάρκεια της συνέντευξης, η οποία και διήρκεσε 4 ώρες. Μου έδειξε εμπιστοσύνη ως προς τις προθέσεις μου για αυτήν την εργασία.

Με τον Γ. πραγματοποιήσαμε δύο «επίσημες» συνεντεύξεις, μία σε φυσικό χώρο και μία διαδικτυακά. Από τις αρχικές ερωτήσεις που του έθεσα ήταν αναφορικά με τα υπόλοιπα μέλη, την δομή και τον τρόπο λειτουργίας της ομάδας. Αναφορικά με τα μέλη, με ενημέρωσε πως μέχρι το τέλος του 2015 ο κεντρικός πυρήνας της ομάδας αριθμούσε τέσσερα με πέντε άτομα. Πλέον τα βασικά μέλη, μέχρι την τελευταία συζήτηση που είχα με τον Γ., είχαν φτάσει τα 12, το ηλικιακό εύρος των οποίων υπολογίζει να είναι από 52 μέχρι περίπου 70 ετών.

Τολμώντας έναν έμφυλο διαχωρισμό, η πλειοψηφία των μελών αποτελείται από γκέι άνδρες. Μετά, υπάρχουν λίγες τρανς γυναίκες και τέλος μόλις δύο cis γυναίκες. Ο Γ. σχολιάζοντας αυτό το ποσοστό, αιτιολογεί την έλλειψη cis γυναικών λέγοντας πως οι τελευταίες είναι περισσότερο «φοβικές» [sic].

Ε, αγάπη, οι λεσβίες είναι όχι ντουλάπα, καραντουλάπα. (Γ.)

Ένα ακόμα ερώτημα που μου γεννήθηκε και απηύθυνα στον Γ. αφορούσε τον λόγο για τον οποίο τα μέλη έδειξαν ενδιαφέρον να συμμετέχουν σε αυτήν την ομάδα εξ' αρχής. Όπως μου εξήγησε, οι λόγοι συνήθως αφορούσαν είτε την αναζήτηση ερωτικού συντρόφου, είτε την ανάγκη για κοινωνικοποίηση, είτε την εκπλήρωση συναισθήματος συμμετοχικότητας καθώς τα περισσότερα μέλη είχαν παρελθοντική εμπλοκή με τον ακτιβισμό.

Ερχόταν η Σ., η οποία έψαχνε γυναίκα, πολύ ανοιχτό αίτημα. [] Εμμέσως πλην σαφώς ((ψάχνουν)) είτε παρέα, είτε να βγουν έξω, είτε να γαμηθούνε. Κι όσο πιο πολύ συναντιόμαστε και γινόμαστε πιο πολύ παρέα, το λένε πλέον χύμα. Ότι ξέρεις κάτι, ψάχνω και πούτσο» (Γ.)

Ο Ηλ., που ήταν το νεαρότερο μέλος (23), μου εξήγησε ως κίνητρο συμμετοχής του πως τον ενδιέφερε η ομάδα λόγω των προσωπικών του ερωτικών επιθυμιών.

Κοίτα, όταν είδα την ομάδα και τη σημαία μου κίνησε το ενδιαφέρον. Και λόγω των γούστων μου, ότι μ' αρέσουν οι μεγαλύτεροι άνθρωποι και ότι γνωρίζω αρκετά για το πως ζουν εδώ στην Ελλάδα, το πως αντιδράνε, το πως βιώνουν την καθημερινότητά τους (Ηλ.)

Ο Π. (56), οποίος ήταν για πολλά χρόνια μετανάστης στο εξωτερικό, είχε ακτιβιστική δράση από νεαρή ηλικία. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα θέλοντας να εμπλακεί με τις εγχώριες συλλογικότητες, αρχικά συμμετείχε στην ομάδα «Οικογένειες Ουράνιο Τόξο» και μέσω αυτής ήρθε σε επαφή και με την ομάδα Proud Seniors η οποία ένιωθε ότι τον αφορά περισσότερο.

Τώρα είναι η τρίτη χρονιά των Proud Seniors, για μένα είναι η δεύτερη. Σιγά σιγά τους πλησίασα/πριν δύο γκέι Pride είχα κάτσει με τις Ουράνιο Τόξο εκεί στα περίπτερα και δίπλα ήταν οι Proud Seniors. Ε, η καρέκλα μου ψιλό-πήγε στους Proud Seniors. Οι οικογένειες ουράνιο τόξο μαζευόντουσαν σε πάρκα με τα παιδιά τους, τώρα να πηγαίνω εκεί χωρίς παιδιά, δεν αισθανόμουν ότι ήταν το γκρουπ για μένα. (Π.)

Στις 8 Μαΐου 2016 η ομάδα πραγματοποίησε ένα συνέδριο με τίτλο «Ανθρώπινα Δικαιώματα και τρίτη ηλικία στον LGBTQI χώρο». Μέσα από την ημερίδα αυτή προωθήθηκε το αίτημα να συμπεριληφθεί η ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα στον εθνικό σχεδιασμό για την νόσο Αλτσχάιμερ, καθώς όπως υποστηρίζει η ομάδα οι διακρίσεις και οι πολλαπλές μορφές βίας που δέχονται τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα αυξάνουν τις πιθανότητες ένα άτομο να εμφανίσει την ασθένεια.

Στείλαμε το αίτημα για να μπει στον εθνικό σχεδιασμό η ομάδα μας για την νόσο Αλτσχάιμερ. Η κοινότητα, βασικά, η ΛΟΑΤΚΙ. Σαν ομάδα «υψηλού κινδύνου» ας πούμε για άτομα τα οποία ίσως εμφανίσουν Αλτσχάιμερ. Λόγω του τι περνάμε τέλος πάντων. Λόγω της βίας, της περιθωριοποίησης και όλα αυτά. Αυτά τέλος πάντων που υφίσταται η κοινότητα. (Γ.)

Μία από τις προτεραιότητες λοιπόν της ομάδας είναι η ενημέρωση και δράσεις σχετικά με την άνοια και την νόσο Αλτσχάιμερ. Στο υπόλοιπο του έτους 2016, ώστε να γίνει μία 'σφυγμομέτρηση' των αναγκών, διοργανώθηκαν βραδιές «κοινωνικοποίησης», όπως μου τις περιέγραψε ο Γ.. Όπως για παράδειγμα βραδιές караόκε, πάρτυ, μπαζάρ

κλπ σε μέρη που θεωρούνται ασφαλείς χώροι⁷ για τα άτομα της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας. Όπως φάνηκε από την ανταπόκριση στις εκδηλώσεις αυτές, υπήρχε μεγάλη ανάγκη για κοινωνικοποίηση και ψυχαγωγία. Οι εκδηλώσεις προσέλκυσαν άτομα διαφόρων ηλικιών.

Και μάλιστα αυτό που είπε ο Γ., θα στο στείλω, ένα πολύ ωραίο μήνυμα, είπε «χάρηκα πολύ γιατί είδα νέα παιδιά με μεγαλύτερης ηλικίας άτομα. Και νόμιζα ότι όταν εγώ θα φτάσω σε μεγαλύτερη ηλικία, τα νέα παιδιά θα με κλοτσάνε και δε θα με θέλουνε». Δηλαδή υπήρχε αυτό το πράγμα, διασκεδάζουμε όλοι. Νέοι, τυφλοί, στρέιτ, λεσβίες»

Από τον Σεπτέμβρη του 2017 και αφού πλέον τα βασικά μέλη της ομάδας είχαν αυξηθεί ορίστηκαν και οι μηνιαίες συναντήσεις της ομάδας. Οι συναντήσεις είναι ανοικτού τύπου, δηλαδή μπορεί να παρευρεθεί οποιοδήποτε άτομο ανεξαρτήτου ηλικίας.

Επίσης πλέον τα ζητήματα και οι δράσεις της ομάδας διαχωρίζονται σε τρεις άξονες και οι αρμοδιότητες μοιράζονται στα μέλη. Ο πρώτος άξονας, που έχουν ονομάσει «αλληλεγγύης», αφορά την διαμεσολάβηση αιτημάτων. Υπάρχει δηλαδή μία τηλεφωνική γραμμή βοήθειας ή και το Facebook μέσω των οποίων δέχονται αιτήματα (όπως ανάγκη στέγασης, ανάγκη ιατρικής περίθαλψης, στήριξη ή προστασία από εκφοβισμό ή βία εξ' αιτίας σεξουαλικού προσανατολισμού ή/και ηλικίας) ατόμων και στην συνέχεια απευθύνονται στους αρμόδιους φορείς.

Ο δεύτερος άξονας αφορά την ψυχαγωγία. Διοργανώνονται δηλαδή εκδηλώσεις σε ασφαλείς χώρους όπως πάρτυ, επιμορφώσεις, προβολές ντοκιμαντέρ. Και τέλος, ο τρίτος άξονας διαπραγματεύεται το πολιτικό κομμάτι και την «προβολή της κοινότητας προς τα έξω». Δηλαδή την σύνταξη κειμένων, την συμμετοχή σε εκδηλώσεις της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας ή άλλες.

Ακόμα, υπάρχει η επιθυμία στο μέλλον να «ανοίξει» το θέμα της σεξουαλικότητας, της επιθυμίας και του σώματος, καθώς όπως ο ίδιος ανέφερε, είναι ένα ζήτημα που θεωρείται ταμπού ακόμα και μεταξύ των μελών.

Ανυπομονώ πως και πως αυτό το πράγμα φέτος να ανοίξει. Ανυπομονώ ο κόσμος να αρχίσει να μιλάει για το πήδημα. Για το σεξ, για την ανάγκη, για την έκφραση. Είναι υπάρχον στους ανθρώπους που θέλουν να κάνουν σεξ, γιατί υπάρχουν και

⁷ Ασφαλής χώρος – όπου η αντι-ΛΟΑΤΚΙ γλώσσα ή οποιαδήποτε μορφή παρενόχλησης δεν γίνεται αποδεκτή (Πηγή <https://coloritqueer.com/2017/03/02/on-safe-spaces/>, ανασύρθηκε 17/4/18)

οι άνθρωποι που δεν θέλουν να κάνουν σεξ. Στις μεγαλύτερες ηλικίες δεν είναι τόσο το να γαμηθείς αλλά να νιώσεις ότι ζεις. Ότι είσαι ακόμα ρε παιδί μου ενεργός. Και ένα άλλο θέμα που θέλω να ανοίξει είναι το σώμα. Το κορμί. Η ρυτίδα. Τα πεσμένα βυζιά, τα χωρίς βυζιά. Τα αρχίδια. (Γ.)

Τέλος, όσον αφορά τις βλέψεις της ομάδας για θεσμικότητα ο Γ. υποστηρίζει ότι το να πάρει η ομάδα νομική υπόσταση (ΜΚΟ, ΑΜΚΕ) δεν είναι προτεραιότητα. Δίνοντας ως επεξήγηση πως η μη-νομική υπόσταση της ομάδας δεν στάθηκε εμπόδιο στις πραγμάτωση των στόχων της.

Δηλαδή μπήκαμε στη βουλή για το σύμφωνο, μπήκαμε στη βουλή και ήμασταν στην ολομέλεια για την ταυτότητα φύλου. (Γ.)

Γλώσσα και Πολιτική Ορθότητα

Όπως αναφέρει ο Γ., ένα από τα ζητήματα που τον προβληματίζουν αλλά και ως ομάδα, είναι το ζήτημα της γλώσσας. Η έλλειψη δηλαδή κατάλληλου λεξιλογίου που θα περιγράφει αυτήν την ταυτότητα. Όπως είπε, ο όρος “senior” που χρησιμοποιούν αποκλείει τα άτομα που δεν γνωρίζουν αγγλικά. Επίσης όπως μου διευκρίνισε και ο ίδιος, ο όρος seniors αποτελεί μια ομπρέλα πολλών ηλικιακών κατηγοριών, από 50+ έως 90+. Όπως ανέφερε ο ίδιος, την ομάδα έχουν προσεγγίσει για την ώρα κυρίως άτομα 50+ έως το πολύ 70 ετών.

- Χρησιμοποιείται δηλαδή αυτόν τον όρο στις συνελεύσεις ή οπουδήποτε; Το seniors;

- Το θέμα ξέρεις ποιο είναι ρε συ Μαριλένα; Ότι δεν το καταλαβαίνουν. Είναι κάποια που ξέρουν αγγλικά, και είναι και κάποια παιδιά που δεν ξέρουν καν. Και μένα λίγο αυτό/δεν ξέρω πως να το διαχειριστώ. [] Δηλαδή περήφανοι ενήλικες; Περήφανοι πρεσβύτεροι, αυτό μας είπαν στο Pride και μ' άρεσε. (Γ.)

Σε γενικές γραμμές, ο τρόπος δημόσιας έκφρασης που έχει υιοθετηθεί από τα μέλη που αντιπροσωπεύουν την ομάδα σε δράσεις συνάδει με εκείνο που χρησιμοποιούν και άλλες ΛΟΑΤΚΙ συλλογικότητες με πολιτικό χαρακτήρα. Κατά τη διάρκεια της έρευνας αλλά και μέσα από την συμμετοχή μου σε queer συλλογικότητες, κατάλαβα πως στο χρονικό διάστημα που διανύουμε συμβαίνει μία συλλογική προσπάθεια ώστε να λυγίσουν γλωσσικά στερεότυπα με σκοπό σε βάθος χρόνου να μεταλλαχθεί ο έντονα

έμφυλος και πατριαρχικός χαρακτήρας της ελληνικής γλώσσας. Χρησιμοποιούνται σύμβολα εκτός του αλφαβήτου (όπως το @ ή το #) για να αποφεύγεται ο έμφυλος χαρακτηρισμός ενός ατόμου⁸. Σε άλλες γλώσσες όπως η σουηδική, η φινλανδική και η αγγλική⁹ υπάρχουν εναλλακτικά άρθρα χωρίς έμφυλο προσδιορισμό, η εφαρμογή των οποίων διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα.

Ακόμα, άλλος τρόπος γλωσσικής ανατροπής που επιλέγεται από queer και φεμινιστικές ομάδες είναι η αντικατάσταση το αρσενικού άρθρου ή καταλήξεις σε περιπτώσεις που θεωρείται ουδέτερη η σημασία του (π.χ. «Όταν κάποιος...»). Αυτό εκφράστηκε και στην μεγαλύτερη σε έκταση εκδήλωση που συμμετείχαν οι Proud Seniors έως τώρα, στο Athens Pride 2016. Το πανό της ομάδας είχε το μότο «ΥΠΕΡΗΦΑΝΑ ΜΕΓΑΛΕΣ», εκπροσωπώντας έτσι για πρώτη φορά αυτήν την ηλικιακή ομάδα.

(Σχήμα 1. Πανό της ομάδας Proud Seniors από το Athens Pride 2016)

Κριτική Επισκόπηση

Ύστερα από την παράθεση των χαρακτηριστικών και επιδιώξεων της ομάδας θα ήθελα να σταθώ σε ορισμένα σημεία που θεωρώ σημαντικά ως προς την παραγωγή

⁸Για παράδειγμα: «Εκτός από το μοναδικό σεμινάριο, ετοιμαστείτε επίσης και για ένα εξαιρετικά αφιερωμένο περφόρμανς από ταν Drag Queer της αγωνιστικής καρδιάς μας, ταν λατρεμένεν μας εξωγήινα, ActiVista! Σας περιμένουμε στο ΑΜΟQΑ» (Δημοσίευση του G. Κ. αναφορικά με εκδήλωση στην σελίδα του Αθηναϊκού Μουσείου Κουίρ Τέχνης <https://www.facebook.com/Amoqa.athens/>)

⁹ **hir** (ενικός τρίτου προσώπου, ουδέτερου φύλου, νεολογισμός), συνδυαστικά *him* και *her*. και **them** (ενικός)

αντιλήψεων σχετικά με την ηλικία σε συνάρτηση με την ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητα από την ομάδα των Proud Seniors.

Αρχικά, θα ήθελα να επικεντρωθώ στον όρο “senior” ο οποίος έχει ενδιαφέρον αναφορικά με την διάθεση θεσμικότητας της ομάδας. Ο όρος αυτός συνδέεται άμεσα με την έννοια του πολίτη (“senior citizen”) (Jan A. Duijvestijn et. al, 1999). Αναζητώντας τον ορισμό του senior citizen, αυτός σχετίζεται κυρίως με την συνταξιοδότηση και κατ’ επέκταση με παύση της παραγωγικότητας.

Εδώ μπορεί να γίνει σύνδεση με το έργο της Elizabeth Freeman (2010), η οποία εισάγει την έννοια της «χρονοκανονικότητας» για να περιγράψει τους τρόπους με τους οποίους μηχανισμοί εξουσίας συγχρονίζουν τα σώματα σε ετεροκανονικές και καπιταλιστικές χρονικότητες. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, ο όρος senior είναι ενδεικτικός μιας τέτοιας κατηγοριοποίησης, όπου το άτομο τοποθετείται σε μία κατάσταση δικαιωματικής ανάπαυσης, καθώς έχει εκπληρώσει με επιτυχία τις υποχρεώσεις του κατά την διάρκεια της «παραγωγικής» του ζωής.

Επίσης, δεν υπάρχει σαφής ορισμός του πότε εκκινεί αυτή η περίοδος. Διαβάζοντας σχετικές βιβλιογραφίες, υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές του senior, όσον αφορά για παράδειγμα τα κέντρα φροντίδας για ηλικιωμένους. Δηλαδή το senior, που μπορεί ανά περιπτώσεις να σημαίνει άνω των 50, άνω των 55 ή άνω των 60, σηματοδοτεί και την ηλικία που ένα άτομο μπορεί να γίνει δεκτό σε έναν κέντρο φροντίδας.

Αλλά σου ζαναλέω, δεν μιλάμε για senior senior, μιλάμε για άτομα προ/ το senior είναι 8 επίπεδα. Δηλαδή έχουμε 50+, 60+, 70+, 80+, μέχρι 90+. Δηλαδή το seniors που λέμε είναι πολύ γενικό, τα πιάνει όλα. (Γ.)

Όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, το senior αποτελεί ορολογία ενός κυριάρχου χρονικού αφηγήματος το οποίο υιοθετείται από μια ομάδα της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας. Η ομάδα σε γενικές γραμμές και όπως έχει εκφραστεί από τα ίδια τα μέλη της, στις διεκδικήσεις της αντιτίθεται στα αφηγήματα της επιτυχούς γήρανσης δημιουργώντας αυτήν την αντίφαση, την οικειοποίηση δηλαδή ενός όρου που έχει άμεσες συνδηλώσεις παραγωγικότητας.

Επιπροσθέτως, θα ήθελα να αναφερθώ στον χαρακτηρισμό “seniors” και τις έμφυλες συνδηλώσεις που μπορεί να ενέχει σαν όρος. Σύμφωνα με την Elinor Ochs (1992) και την θεωρία της ενδεικτικότητας στην κοινωνιογλωσσολογία, στην γλώσσα που χρησιμοποιούμε καθημερινά ενέχονται ενδείκτες έμφυλων νοημάτων, είτε άμεσοι

είτε έμμεσοι (Ochs, 1992: 338). Η λέξη senior παρόλο που εδώ παρουσιάζεται σαν άφυλος όρος, αποτελεί έμμεσο ενδεικτική μίας αρσενικής ταυτότητας, καθώς σε άλλες λατινογενείς γλώσσες όπως η ιταλική και η ισπανική η λέξη εξελίχθηκε να περιγράφει ένα αντρικό πρόσωπο. Επομένως, η σύνδεση αυτή μπορεί να μην γίνεται άμεσα αντιληπτή, όμως πιθανόν να λειτουργεί ευνοϊκά προς την έκφραση μιας αρρενωπής ταυτότητας σε βάρος μίας θηλυκής.

Δύο ακόμα σημεία κριτικής που τέθηκαν από την Αλ., πρώην μέλος την ομάδα, αφορούν σε θέματα προσβασιμότητας πρώτον και παθολογικοποίησης του γήρατος, δεύτερον. Εκ των μεγαλύτερων εκδηλώσεων που οργανώθηκαν από την ομάδα, η μία έγινε σε χώρο μη-προσβάσιμο σε αμαξίδια και σε άτομα με κινητικά προβλήματα (παλιό κτίριο, 2ος όροφος, χωρίς ασανσέρ) και η δεύτερη έγινε σε απομακρυσμένη από ΜΜΜ περιοχή και τελείωσε αργά το βράδυ, που συνεπάγεται πιθανόν επιπλέον κούραση για άτομα που είναι μεγάλης ηλικίας αλλά και δυσκολία εύρεσης μεταφορικού μέσου.

Παράλληλα, η σύνδεση της ασθένειας, σωματικής ή νοητικής, με το γήρας και την ηλικία είναι χαρακτηριστικό των κυρίαρχων λόγων του «επιτυχούς γήρατος». Σύμφωνα με τους Rowe και Kahn (1997), το επιτυχές γήρας συνδέεται με την μη-ασθένεια, την σωματική λειτουργικότητα και την ενεργή συμμετοχή στην κοινωνία (Rowe & Kahn 1997, στο Sandberg, 2008:126).

Επίσης, η αορατότητα ή μη-ταυτότητα της ομοσεξουαλικότητας, όπως τονίζει η Monique Wittig (1992), συνδέεται άμεσα με την σωματική ικανότητα. Η σωματική ικανότητα συνεπάγεται την ίδια την ύπαρξη, στο ετεροκανονικό καπιταλιστικό περιβάλλον. Η αντίληψη αυτή είναι σε τέτοιο βαθμό φυσικοποιημένη που σε πολλές περιπτώσεις είναι αόρατη (Sandberg, 2008: 129). Η μέριμνα, ή καλύτερα το άγχος, για την ασθένεια αποτελεί κεντρικό μέλημα της ομάδας και αναφέρθηκε ως αρνητικό από τα δύο εκ των τεσσάρων μελών που συνομίλησα.

Και πολύ υπέρ Αλτσχάιμερ και δεν είμαστε όλοι ρε παιδιά να τα 'χουμε χαμένα, hello; Θέλουμε ενημέρωση για το Αλτσχάιμερ, όχι να τα κάνουμε ένα. (Αλ.)

Από την άλλη, ο διαχειριστής τοποθετείται υπέρ σε αυτό το ζήτημα. Χαρακτήρισε την ενημέρωση και την εμπλοκή με το ζήτημα της ασθένειας και του θανάτου ως επείγον, ακόμα και αν τα υπόλοιπα (μεγαλύτερης σε ηλικία) μέλη αντιδρούν σε αυτό. Αυτό μπορεί να αναγνωσθεί ως αναπαραγωγή κυρίαρχων αντιλήψεων για την ασθένεια στο συγκεκριμένο ιθαγενές πλαίσιο.

Και τους λέω παιδιά καίει αυτό το πράγμα. [] Το θέμα ξέρεις ποιο είναι, ότι δεν φοβόμαστε το θάνατο, ότι φοβόμαστε τη διαδρομή μέχρι το θάνατο. Αλλά όπως λέει και ο Επίκουρος, όταν θα έρθει ο θάνατος εσύ δε θα 'σαι εκεί. Αλλά φοβάσαι τον πόνο, φοβάσαι την απώλεια. Μην είσαι μια αδερφή πεταμένη στο ράντζο. (Γ.)

Το παράδειγμα που ακολουθεί αφορά μία γυναίκα που γνώρισα κατά την διάρκεια της παρατήρησης. Σύμφωνα με τον Γ. ήταν από τις παλαιότερες σεξεργάτριες τις Αθήνας. Η Κ. διένυε τα 60 της και η κατάσταση της υγείας της ήταν δυσχερής. Η ίδια ζούσε με ένα μικρό επίδομα καθώς δεν μπορεί πια να δουλέψει.

Θυμάσαι την Κ. που ήμασταν στο ντοκιμαντέρ; Την βρήκαν απ' την μυρωδιά. Το καλοκαίρι πέρυσι. Και μας έλεγε η Απ. τις προάλλες που ήμασταν μαζί, ότι της πήγαιναν οι δικοί της φαγητό από το τζάμι με γάντια. Επειδή είχε και HIV μη κολλήσουν AIDS. Δεν αξίζει να φύγει κανείς έτσι.

Παρόλα αυτά, βασιζόμενη σε αυτό το παράδειγμα, που αποτέλεσε και ένα από τα κίνητρα για την ενασχόληση της ομάδας με την ασθένεια, φαίνεται πως το πρόβλημα εντοπίζεται στο στίγμα γύρω από την ασθένεια σε συνδυασμό με την ηλικία και όχι στην ασθένεια και την ηλικία καθαυτή.

Ακόμα ένα ακόμα ζήτημα για το οποίο δέχτηκε κριτική η ομάδα αφορούσε την νεαρή ηλικία των βασικών μελών της ομάδας. Την πρώτη χρονιά δραστηριοποίησης της ομάδας, τα βασικά μέλη ήταν νεαρότερα των 40 ετών, με αποτέλεσμα να δεχθούν κριτική από μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας πως δεν είναι τα κατάλληλα άτομα να μιλήσουνε για το βίωμα του γήρατος και τις κοινωνικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα άτομα αυτής της ηλικιακής κατηγορίας. Η άποψη αυτή συζητήθηκε με τον Γ. κατά την διάρκεια της συνομιλίας. Ο ίδιος θεωρεί απαραίτητη την εμπλοκή νέων σε αυτές τις δομές.

Τρώω και πολύ μεγάλο ρατσισμό από την άποψη/εντάξει πλέον όχι τόσο. Τί δουλειά έχεις τώρα εσύ 42; Δηλαδή είναι τόσο χαζό αυτό το πράγμα. Άμα δεις τις δομές τις Ολλανδίας, οι πιο πολλοί είναι νέοι άνθρωποι. Άνθρωποι που θα δώσουνε ώθηση, οργάνωση, για να ακολουθήσουν οι άλλοι. Οι άνθρωποι οι μεγαλύτεροι πάνε για να βρουν κάτι, όχι για να δημιουργήσουν κάτι. (Γ.)

Η ίδια δεν προσυπογράφω στην θέση αυτή, αλλά ίσως αυτή μπορεί να τεκμηριωθεί, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Γ., καθώς οι πολιτικοί σχηματισμοί για τα ΛΟΑΤΚΙ δικαιώματα ήρθαν στην επιφάνεια μετά την δεκαετία του 70. Η «μήτρα» δηλαδή για

τέτοιου είδους σχηματισμούς και δίκτυα δημιουργήθηκε και δημιουργείτε, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, από άτομα νεαρής σχετικά ηλικίας. Επομένως, ίσως είναι περισσότερο περίπλοκο τα άτομα που δεν ανέπτυξαν την σεξουαλική τους ταυτότητα μέσα σε αυτό το πολιτικό πλαίσιο να δημιουργήσουν εκ του μηδενός τέτοιου είδους δομές.

Μία από τις εκδηλώσεις της ομάδας του 2017 αφορούσε την ενημέρωση των μελών για τις πολιτικές τις ταυτότητες και την πολιτική ορθότητα με σκοπό, όπως ανέφερε ο Γ., να γεφυρωθεί το χάσμα του χτες με το σήμερα.

Ότι δεν λέμε πλέον το τραβέλι. Προσπαθήσαμε να εξηγήσουμε στην Κ., ας πούμε, ότι το να μεγαλώνει δε σημαίνει ότι δεν είναι τρανς πια. Λέει ήμουν τρανς και τώρα δεν είμαι τρανς γιατί έχω μεγαλώσει και έχω ασχημύνει. Δηλαδή έχουν συνδέσει το γήρας με κάτι που τελειώνει η ζωή. (Γ.)

Επομένως, μέσα από την εμπάθυνση στις σημερινές ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητες υπάρχει η δυνατότητα να αποβληθούν πιθανές παθολογικοποιημένες αντιλήψεις περί γήρατος που λειτουργούν αρνητικά προς την ανάπτυξη και έκφραση της ταυτότητας φύλου. Στην αρχή του κειμένου έγινε μια πρωταρχική αναφορά στις πολιτικές τις ταυτότητες και ο τρόπος που έχουν εξελιχθεί τις τελευταίες δεκαετίες, παρόλα αυτά είναι ζήτημα που θα μας απασχολήσει και στην συνέχεια της εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ – Μία αντιπαραβολή παρελθόντος – παρόντος μέσα από ψηφιακά μέσα, κοινωνικότητες και ομάδες του σήμερα

Μετά την απομάκρυνσή μου από τις δράσεις της ομάδας των Proud Seniors, για την συνέχιση της εθνογραφικής έρευνας προσανατολίστηκα προς την διερεύνηση υποκειμενικότητων και δικτύων που συσχετίζονται με το θέμα της ηλικίας. Για αυτό το σκοπό αναζήτησα άτομα που επιθυμούσαν να συμμετάσχουν στο ερευνητικό κομμάτι της έρευνας, στην πρωτεύουσα αλλά και στην πόλη καταγωγής μου, την Λάρισα. Χωρίς κάποια αξιολογική διάθεση, οι δύο πόλεις παρουσιάζουν σαφείς διαφοροποιήσεις από την άποψη πως στην Αθήνα η κινηματική ΛΟΑΤΚΙ δραστηριότητα είναι σε έξαρση την τελευταία δεκαετία, ενώ σε επαρχιακές πόλεις όπως η Λάρισα, υπάρχουν ορισμένες προσπάθειες συσπείρωσης¹⁰, μικρότερης κλίμακας. Επομένως, όπως θα γίνει αντιληπτό και στην συνέχεια, οι συνομιλήτριες/ές

¹⁰ Lgbt/Queer ομάδα Λάρισας <https://www.facebook.com/LoudKoinotetaLgbtqLarissas/>

μου από την Αθήνα ήταν περισσότερο ενσωματωμένες/οι στις ΛΟΑΤΚΙ πολιτικές, γλωσσολογικά και ιδεολογικά.

Κάποιες κεντρικές θεματικές που αναδύθηκαν από τις συνομιλίες μου με την ομάδα των Proud Seniors με καθοδήγησαν ως προς τα μετέπειτα ζητήματα στα οποία ήθελα να επικεντρωθώ. Σε αυτήν την ενότητα λοιπόν θα συζητηθούν ζητήματα όπως σεξουαλικές πρακτικές, τόποι και τρόποι κοινωνικοποίησης, γλώσσα και ψηφιακά μέσα, επιχειρώντας μία σύγκριση παρελθόντος-παρόντος μέσα από τις διηγήσεις των ατόμων.

Πόλωση ηλικιών στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα

(Σχήμα 2. Ανάρτηση της ομάδας Colour Youth, ομάδα υποστήριξης ΛΟΑΤΚΙ νέων στην Αθήνας. Ανασύρθηκε 1/5/18)

Η ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα και η ατζέντα της είναι σε ορισμένες περιπτώσεις νεανικά προσανατολισμένη¹¹. Μία από τις κυριότερες -θεσμικές- ΛΟΑΤΚΙ ομάδες στην Ελλάδα αποτελεί η «Colour Youth» από το 2011, η οποία ασχολείται με την καταπολέμηση διακρίσεων με βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού και διαχειρίζεται από και απευθύνεται σε νεαρά άτομα. Με όλο τον σεβασμό και εκτίμηση στο έργο της ομάδας, θα ήθελα να επικεντρωθώ μόνο στην «νεότητα», ως αναλυτική έννοια.

Η νεότητα είναι συνδεδεμένη με παραγωγικότητα, δικαιώματα και μέλλον και αδιαμφισβήτητα κατέχει αξιολογική προτεραιότητα σε σχέση με τις άλλες ηλικιακές κατηγοριοποιήσεις. Βασιζόμενη στο έργο του Lee Edelman, “No Future” (2004), ως

¹¹ Από την ιστοσελίδα της Colour Youth στο Facebook: «Παρ’ όλο που το Athens Pride, η μεγαλύτερη εκδήλωση LGBTQ Υπερηφάνειας στην Ελλάδα, μετρούσε 6 χρόνια ζωής και παρ’ όλη τη δράση των οικείων ΜΚΟ, η κατάσταση στην Ελλάδα παραμένει ακόμα προβληματική, αφού η περιθωριοποίηση και η υποτίμηση των ατόμων με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό ή ταυτότητα φύλου παραμένουν καθημερινότητα.

Για τους λόγους αυτούς, θεωρήθηκε απαραίτητο να συγκροτηθεί μία ομάδα η οποία να καταπολεμά τις αναχρονιστικές αντιλήψεις και τα στερεότυπα και να απευθύνεται σε νέες και νέους. Η ομάδα αυτή είναι η Colour Youth», (https://www.facebook.com/pg/ColourYouth/about/?ref=page_internal, Ανασύρθηκε στις 4/5/18)

θεωρητική βάση, θα ήθελα να αποτολμήσω μία κριτική στην έννοια της νεότητας. Ο συγγραφέας πραγματεύεται το ζήτημα του Παιδιού, το οποίο δεν είναι αναφορά όμως στην βιωμένη εμπειρία κάποιου παιδιού στην ιστορία αλλά στο συμβολικό Παιδί που αντιπροσωπεύει το μέλλον, προτρέπει την παραγωγικότητα και επηρεάζει την παραγωγή των πολιτικών λόγων. Στο βιβλίο ο συγγραφέας επιχειρεί να αποδομήσει το Παιδί ως αδιαμφισβήτητο έμβλημα του μέλλοντος και αντιπροτείνει ένα πλάνο queer αντίστασης στον «παραγωγικό μελλοντισμό» (reproductive futurism) (Edelman, 2004: 25).

Αυτό το σχέδιο προϋποθέτει την άρνηση σε οποιαδήποτε δημιουργία ταυτότητας και της χρονικά γραμμικής αφήγησης της ιστορίας. Η φιγούρα του Παιδιού ενσωματώνει το ιδανικό του πολίτη με όλα του τα δικαιώματα, και οτιδήποτε αντιτίθεται σε αυτό αποτελεί απειλή για την κοινωνική δομή και την λογική του παραγωγικού μελλοντισμού. Όπου υπάρχει Παιδί, υπάρχει μέλλον και λύτρωση. Ο συγγραφέας αντιτίθεται στην ιδέα τα queer άτομα να συμμετέχουν στο κοινωνικό μέλλον καθώς αυτό είναι διαποτισμένο από το Παιδί.

Επιχειρώντας μια διαφορετική ανάγνωση του έργου του Edelman, η έννοια της «νεότητας» θα μπορούσε να παραλληλιστεί με αυτήν του Παιδιού στο συγκεκριμένο πλαίσιο. Συνυπολογίζοντας την θεσμική σχέση της ομάδας με κρατικούς φορείς, και την ευθυγράμμιση της με κρατικούς λόγους. Ακόμα, η ύπαρξη της ομάδας Colour Youth και των Proud Seniors που έχουν ηλικιακές συνδηλώσεις κα κατά κάποιο τρόπο δημιουργούν δύο πόλους για την ηλικία, εδραιώνοντας έναν διαχωρισμό.

Παράλληλα, όσον αφορά την ορατότητα μεγαλύτερων ηλικιακά ομάδων, από την προσωπική μου συμμετοχή σε εκδηλώσεις της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας τα τελευταία 4 χρόνια, παρατήρησα πως ο μέσος όρος των ηλικιών δεν ξεπερνούσε ποτέ τα 35-40 χρόνια, με εξαίρεση εκδηλώσεις μεγάλου βεληνεκούς όπως το Athens Pride, που είναι αδύνατο να γίνει μια εκτίμηση λόγω της μεγάλης συμμετοχής. Η εμπειρική αυτή διαπίστωση σε συνδυασμό με τα λεγόμενα των συνομιλητριών/ών μου με έκανε να ενδιαφερθώ για την έκφραση της σεξουαλικότητας και τους τρόπους κοινωνικοποίησης μετά το πέρας αυτών των ηλικιών.

Τα παραπάνω με οδήγησαν στην αναζήτηση έτερων τόπων και τρόπων ανάδυσης της ώριμης σεξουαλικότητας. Πέρα από την αντιπροσώπευση ως ηλικιακή κατηγορία μέσω των Proud Seniors, οι μεγαλύτερες ηλικίες είναι παρούσες σε κοινωνικότητες και ενταγμένες σε διαφοροποιημένες δικτυώσεις, φυσικές ή ψηφιακές

(σάουνες, μαγαζιά, κοινότητα/μπαρ των bears, γκέι εφαρμογές), στα γεωγραφικά πλαίσια που προσανατολίστηκε η έρευνα τουλάχιστον (Αθήνα, Λάρισα).

Bears/Chasers: ψηφιακές και μη κοινωνικότητες, σεξουαλικότητες, ηλικίες

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα στην ενότητα για την ομάδα Proud Seniors, η ηλικία για την ομάδα έχει συνδεθεί περισσότερο με την υποστήριξη και την παρηγορητική ενώ δεν έχει ενταχθεί ακόμα στους λόγους της η σεξουαλικότητα. Υπάρχουν όμως τόποι ή άλλα δίκτυα που αναδύεται ή συζητείται η ώριμη σεξουαλικότητα; Τι αντιλήψεις αναδύονται για το θέμα μέσα από σχέσεις με μεγάλη διαφορά ηλικίας;

Το ζήτημα της ηλικίας εμμέσως διαπλέκεται και με άλλες ομάδες/ταυτότητες, όπως αυτές των “Daddy/Bears”¹² και των “Chasers”¹³. Να σημειωθεί πως τα στοιχεία της έρευνας στηρίζονται στις συνομιλίες με δύο άτομα των δύο κοινοτήτων αντίστοιχα. Το υλικό δεν είναι αντιπροσωπευτικό για τις κοινότητες αυτές, καθώς ο στόχος ήταν οι θεωρήσεις που αναδύονται για την ηλικία και τις σεξουαλικότητες και όχι εις βάθος ανάλυση για τις ομάδες. Στην συνέχεια παρατίθενται ορισμένα βασικά στοιχεία για την πλαισίωση της bear/chaser ταυτότητας-κοινότητας. Χρησιμοποιώντας τους ορισμούς των συνομιλητών μου, οι μεν σύμφωνα με τον Π. περιγράφονται ως:

Οι μεγαλύτεροι, όπως ο τύπος ο δικός μου είναι και καλά στους bear, οι αρκούδοι, που είναι και οι τριχωτοί και οι πιο μεγάλοι ας πούμε. Εγώ στο σώμα είμαι άτριχος εντελώς, αλλά λόγω μούσι κι όλα αυτά μπαίνω στην κατηγορία των bear, αρκούδων, και λόγω του άσπρου μαλλιού μπαίνω στους “polar bear”. Ή “daddy bear”, γιατί έχουμε περάσει και 50. (Π.)

Και οι δε, η κοινότητα των chasers, όπως την όρισε ο Ηλ. είναι η ομάδα «των μικρών που πάνε με μεγάλους, είτε είναι bears είτε είναι γενικά μεγάλους». Και οι δύο ομάδες, αυτοτελώς, έχουν αναφορές στην ηλικία, όμως έχει ενδιαφέρον να εντοπιστούν και οι δυναμικές από την μεταξύ τους επαφή. Δηλαδή, οι συνομιλητές μου περιέγραψαν από την δική τους οπτική εκφράσεις και πρακτικές της επιθυμίες αλλά και αντιλήψεις οι

¹² Ο όρος bear αναφέρεται στον γκέι άνδρα με -συνήθως- τριχωτό σώμα και γένια που νιώθει πως δεν ανήκει στην στερεοτυπική εικόνα του «αστικού» γκέι άνδρα και για αυτόν το λόγο προβάλλει την εικόνα ενός σκληροτράχλου άνδρα. Στην προσπάθειά τους να παρουσιάσουν μία αρρενωπή εικόνα απομακρύνουν τους εαυτούς τους από οποιοδήποτε θηλυπρεπές στοιχείο της γκέι ταυτότητας. (Sole, 2009: 1)

¹³ Chaser: Ο άνδρας που του αρέσουν οι bears και οι «daddies». Συνήθως έχει τριχοφυΐα στο πρόσωπο και στο σώμα. (Sole, 2009: 6)

μεν για τους δε και το αντίθετο.

Σύμφωνα με τους συνομιλητές μου και μιλώντας μόνο για το Αθηναϊκό πλαίσιο, δεν έχουν δημιουργηθεί συνεκτικές ομάδες για τις συγκεκριμένες ταυτότητες, με διακριτές διεκδικήσεις, μέλη και δομή. Υπάρχουν όμως μαγαζιά που μέσα από διοργανώσεις εκδηλώσεων στην πρωτεύουσα προσελκύουν άτομα που ενσωματώνουν τις παραπάνω ταυτότητες. Επομένως, υπάρχει μία μορφή κοινοτικής συσπείρωσης. Οι συνομιλητές μου Π. και Ηλ. μου εξήγησαν για τις σχέσεις που αναπτύσσονται σε αυτούς τους χώρους με γνώμονα την ηλικία.

Ο Ηλ. (23, πρώην μέλος “Proud Seniors” και διαχειριστής των “Greek Chasers”) μου περιέγραψε το Αθηναϊκό τοπίο της bear και chaser κοινωνικοποίησης από την δική του οπτική. Η bear ταυτότητα, όπως σημειώθηκε και παραπάνω, μπορεί να είναι πολύσημη, καθώς δεν προκύπτει μόνο από ηλικιακούς προσδιορισμούς αλλά και από ενσώματος, όπως το σεβαστό ποσοστό τρίχας και το βάρος του σώματος. Κατά την συνομιλία μας οι ερωτήσεις που του απηύθυνα αφορούσαν το κομμάτι της bear κοινότητας που προσδιορίζεται και από την ηλικία. Από την άλλη, η ταυτότητα του “chaser” έχει άμεσες ηλικιακές συνδηλώσεις και δευτερευόντως σωματικές, καθώς σηματοδοτεί την επιθυμία προς τον μεγαλύτερης ηλικίας -τριχωτό και αρρενωπό-άνδρα.

Ο Ηλ. σηματοδοτεί την εκκίνηση της bear κοινότητας από την δημιουργία του μπαρ BIG πριν από περίπου 14 χρόνια, αλλά όπως ανέφερε, η κυρίως δραστηριότητά της εκφράστηκε πριν 8-9 χρόνια μετά την πρώτη διοργάνωση της παγκόσμιας Bear εκδήλωσης στην Αθήνα.

Η bear ((κοινότητα)) πρέπει να έχει ξεκινήσει και πριν τα events. Δηλαδή ο Χ. ας πούμε, που έχει το BIG BAR, έχει ανοίξει το μαγαζί κοντά στα 14 χρόνια τώρα νομίζω. Αλλά άρχισε να δραστηριοποιείται τα τελευταία 8-9 χρόνια. Τα τελευταία 8-9 χρόνια είναι που κάνουμε το bear event. Το international bear event¹⁴. (Ηλ.)

Η ομάδα των Chasers που έχει δημιουργήσει χρονολογείται από το 2014. Σύμφωνα με τον Ηλ., οι κοινότητες αυτές δεν έχουν την δομή μιας ομάδας, όπως για παράδειγμα των Proud Seniors, με συνεκτικό πυρήνα, δομή και συγκεκριμένες διεκδικήσεις. Η συνεκτικότητα της κοινότητας επιτυγχάνεται μέσα από διοργανώσεις εκδηλώσεων κοινωνικοποίησης σε σχετικούς χώρους.

¹⁴Αφίσα του “International Bear Event” στην Αθήνα στο “BIG”
<https://www.facebook.com/bigbarathens2004/photos/a.274598372690066.1073741828.273410492808854/970369386446291/?type=3&theater>

Κοίτα, υπάρχουνε μέρη μπορώ να στα πω και ονομαστικά. Ας πούμε ένα πολύ κλασικό μέρος που πάνε πολύ μεγάλες ηλικίες είναι «ο Απόηχος», που είναι στο Γκάζι. Ένα επίσης γνωστό μαγαζί που είναι το “BIG” που είναι για bears, οπότε πάνε και μεγάλες ηλικίες πάνε και μικρές. Είτε μεγάλους που ψάχνουν μεγάλους, ή μεγάλους που ψάχνουν μικρούς και αντίστοιχα. Ένα νέο μπαρ που έχει ανοίξει που είναι το “GARAGE”, επίσης στο Γκάζι. Βασικά όλα πλέον τα γκέι μπαρ εκτός από το “Sodade” και το “S – care”, κι όλα αυτά τα μεγάλα, σχεδόν όλα τα άλλα είναι daddys. Δηλαδή είναι για μεγάλους-μικρούς, τέτοια φάση. (Ηλ.)

Παρά την όχι και τόσο αυστηρή συσπείρωση της bear και chaser κοινότητας, στο ελληνικό πλαίσιο, ο Ηλ. μου εξήγησε πως υπάρχει μεγάλη σύνδεση μεταξύ των bear και chaser ομάδων ανά τον κόσμο, μέσα από την εμπορευματοποιημένη κοινωνικοποίηση και διασκέδαση.

Υπάρχει ((επαφή)) γιατί υπάρχουν πολλά events, παγκοσμίως και κυρίως στην Ευρώπη, και πάμε. Και μπορεί να συνεργαστούμε, δηλαδή κάποιες πόλεις. Έχουμε τεράστια επικοινωνία, και στην Ευρώπη αλλά και παγκοσμίως, με όποια ομάδα μπορεί να υπάρχει.

Ο Ηλ. μου περιέγραψε την δραστηριοποίηση της ομάδας των “Greek Chasers” που έχει δημιουργήσει αλλά και γενικότερα την κινητικότητα σε αυτήν την ευρύτερη ομάδα νεαρών αντρών που επιθυμούν ώριμους άνδρες. Πέρα από τους προαναφερθέντες χώρους, μου ανέφερε πως η γενικότερη νοοτροπία που επικρατεί σε αυτήν την κοινότητα είναι η ενοχικότητα για αυτήν την επιθυμία. Όπως μου περιέγραψε, για τα περισσότερα άτομα, η αποκάλυψη της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας είναι συνήθως πιο ανώδυνη διαδικασία από την αποκάλυψη της επιθυμίας για μεγαλύτερες ηλικίες.

Θεωρώ ότι οι Chasers, οι μικροί που πάνε με μεγάλους, ζούνε, άμα μου επιτρέπεις τη λέξη, μια πιο μυστικοπαθή ζωή γιατί πολλοί από αυτούς θεωρούν ότι είναι κακό που τους αρέσουν οι μεγάλοι. Δεν μπορούν να το αποδεχτούν αυτό. Όχι όλοι, αλλά υπάρχει ένα μέρος αυτής της κοινότητας που το θεωρεί αυτό. Και ντρέπονται για αυτό το πράγμα. Και πόσο μάλλον μπορεί να πουν σε κάποιον φίλο ή φίλη, να ‘χουν την δύναμη να πουν ότι είναι γκέι αλλά να μην έχουν δύναμη να πουν τα γούστα τους. Και τα κρύβουν πάρα πολλοί. (Ηλ.)

Κατά τον Ηλ. η μη – ισχυροποίηση της κοινότητας των Chasers είναι κατά έναν τρόπο συνειδητή επιλογή καθώς στην πλειοψηφία των ατόμων, πέραν του ότι δεν έχουν περαιτέρω ενδιαφέρον για ορατότητα και διεκδίκηση δικαιωμάτων, τα θέλω τους

περιορίζονται σε εκδηλώσεις κοινωνικοποίησης, που ακόμη και σε αυτά υπάρχει ο φόβος της αποκάλυψης της επιθυμίας τους.

Δεν είμαστε πολύ ισχυρή κοινότητα ((των Chasers)). Οι bears θεωρώ ότι είναι πιο δυνατή από ότι είναι αυτή η κοινότητα. Αλλά θεωρώ ότι δεν θέλει να είναι και πιο δυνατή. Τα άτομα αυτά δεν τους ενδιαφέρει κιόλας να κινητοποιηθούν και να γίνουν μια κοινότητα ας πούμε. Και εγώ αυτή τη στιγμή ας πούμε μέλη δεν έχω Έλληνες. [] Δηλαδή σου λέω ρε παιδάκι μου ότι άμα κάνουμε ένα event, τους λέω ότι θα σας χρειαστώ και θα πρέπει να σας δει ο κόσμος. Γιατί εντάξει όταν είμαστε εθελοντές θα πρέπει να σε δει ο άλλος, θα είσαι στο χώρο και σου λέει ο άλλος «όχι δεν θέλω», εκεί σου δείχνει πόσο φοβάται. Και φοβάται την ίδια του την κοινότητα. Άρα αυτό γίνεται πιο εσωτερικό ακόμα, δεν είναι ότι φοβάται σε άτομα, στους φίλους του, να το πει. Αλλά φοβάται και η ίδια η κοινότητα να καταλάβει ότι του αρέσουν οι πιο μεγάλοι. (Ηλ.)

Όπως μου ανέφερε, στο πλαίσιο της Αθήνας, δεν υπάρχει ιδιαίτερη επικοινωνία μεταξύ των δύο ομάδων με άλλες ΛΟΑΤΚΙ συλλογικότητες.

Θεωρώ επειδή το ένα έχει να κάνει με μια κατηγορία ανθρώπων που αφορά τα γούστα μας, το τι σε ελκύει, είναι πολύ πιο ειδικό από κάτι πιο γενικό που είναι γενικά η ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα. Εγώ δε μπορώ να σκεφτώ κάποιο τρόπο που θα μπορούσαμε να συνεργαστούμε με την κοινότητα γιατί δεν θα βοηθήσαμε εμείς, γιατί θα μπορούσαμε να δώσουμε μια λάθος ταυτότητα σε όλο αυτό. (Ηλ.)

«Επιτυχής Ηλικία» στην Bear/Chaser Κοινότητα

Την ηλικία ως άγχος το οποίο αντιμετωπίζεται, μου μετέφερε και ο Ηλ., μιλώντας μέσω του δικού του βιώματος για τους άντρες άνω των 50 – 60 ετών. Ο ίδιος αναφερόμενος σε περιβάλλοντα κοινωνικοποίησης, γνωριμιών και εφήμερου σεξ, μου εξήγησε πως στην πλειοψηφία τους οι άντρες βιώνουν την αδυναμία στύσης σαν αποτυχία της βιολογίας που προσπαθούν με εξωτερικά μέσα να διορθώσουν. Επίσης, ώστε να ενταχθούν στην κουλτούρα του ομαδικού σεξ, αρκετοί εισάγονται στο λεγόμενο “chem-sex” το οποίο έχει εγκαθιδρυθεί από νεαρότερες ηλικίες. Η χρήση ναρκωτικών ουσιών από την μία τους εισάγει σε αυτήν την κουλτούρα και αυξάνει την αυτοπεποίθησή τους για την προσέγγιση νεότερων και από την άλλη λειτουργεί

ευεργετικά σε ζητήματα στύσης, ιδιαίτερα αν το άτομο έχει τον ρόλο της διείσδυσης κατά την διάρκεια της πράξης.

Ναι, αγχώνονται. Το θεωρώ και λίγο ότι είναι με βάση το τι είσαι, αν είσαι bottom ή top, αν είσαι verse. Στην φάση των bottom, δεν τους πολυ-νοιάζει και τόσο. Αλλά στους top ναι, και ξέρω και αρκετούς που παίρνουν και βοηθήματα. Και ναρκωτικά που μπορεί να βοηθούνε.

Και όσον αφορά το chem sex, τώρα αρχίζουν οι μεγάλοι και μπαίνουν στην Ελλάδα. Γιατί ξέρουν ότι με ναρκωτικά μπορούν να προσεγγίσουν κόσμο. Οπότε ειδικά σ' αυτούς που τους αρέσουν και τα γκρουπ σεξ κι όλα αυτά με πιτσιρικάδες πολλούς, επειδή ξέρουν ότι οι πιτσιρικάδες στην Ελλάδα έχουν μια αύξηση όσον αφορά το chem sex, για να προσεγγίσουν πιο πολλούς πιτσιρικάδες ξεκινάν και εκείνοι, αλλά το θέμα είναι ότι επειδή αυτοί δεν ξέρουν μπλέκουν πολύ. Ξεκινάνε και μπορεί να φτάσουν σε σημείο που μπορεί να μην έχουν καθόλου κοντρόλ του εαυτού τους σ αυτό το κομμάτι. Όχι απ' την έννοια ότι είναι πλέον χρήστες, απλά ότι το σεξ τους είναι μόνο γύρω από το chem sex. (Ηλ.)

Παράλληλα, υπάρχει μία γενική αντίληψη/στερεότυπο εντός και εκτός της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, πως οι γκέι άνδρες είναι σε καλή οικονομική κατάσταση. Από το δικό μου περιορισμένο ερευνητικό δείγμα, και οι τέσσερις άνδρες που είναι κοντά στην ηλικία των 60 είναι σε πολύ καλή οικονομική κατάσταση, ή τουλάχιστον αυτό άφησαν να εννοηθεί. Ενώ σαφώς αποτελεί γενίκευση, ο Ηλ. μου μίλησε για μεγάλο ποσοστό των daddy/bear να ταξιδεύει συχνά για προορισμούς του εξωτερικού με στόχο την εύρεση ερωτικού συντρόφου αλλά και ως επίδειξη κεφαλαίου.

Οι γκέι, γενικά, αλλά πόσο μάλλον οι πιο μεγάλοι, μας θεωρούνε, θα στο πω όπως το λένε οι ίδιοι, μία ράτσα ανθρώπων που έχουμε λεφτά. [] Γενικά οι μεγάλοι, υπάρχει μια μερίδα μεγάλων που τους αρέσει να ταξιδεύει πάρα πολύ. Όχι μόνο για να βλέπει πράγματα αλλά επειδή θεωρεί ότι μπορεί να βρει πιο εύκολα ((ερωτικό σύντροφο)). Λένε δηλαδή ότι εγώ εδώ δεν βρίσκω να κάνω σεξ πολύ εύκολα, ενώ όταν ταξιδεύω είμαι περιζήτητος. Οπότε πολλοί βρίσκουν το ταξίδι σαν λύση για αυτό το λόγο. Υπάρχουν ας πούμε αυτοί που μπορεί να πάνε Ταϊλάνδη, για πιο εύκολο σεξ. Αλλά υπάρχουν κι αυτοί που θεωρούνται κάπως πιο high, που δεν «πέφτουνε» στην Ταϊλάνδη, που θα πάνε ας πούμε σε χώρες πιο γνωστές, Ισπανία, Γερμανία, από Ευρώπη, και Ιταλία. (Ηλ.)

Ακόμα, πέρα από την σεξουαλική απόδοση ο Ηλ. ισχυρίστηκε πως η πλειοψηφία των ανδρών της κατηγορίας daddy/bear που γνωρίζει νιώθουν δυσφορία με το σώμα τους. Παρόλο που η ταυτότητα του bear ενσωματώνει στοιχεία όπως το πάχος και εκφράζονται με θετικούς όρους, ο Ηλ. μου εξήγησε πως το ζήτημα του βάρους δεν έχει αποδομηθεί από τους περισσότερους. Με σωματικούς όρους, ο Ηλ. τόνισε πως το σημείο της κοιλιάς στους μεγαλύτερους άνδρες είναι και αυτό που τους προκαλεί την μεγαλύτερη δυσφορία καθώς εκεί γίνεται ορατή η ηλικία τους και γίνεται σύγκριση με το νεαρό σώμα.

Η κοιλιά τους πειράζει πάρα πολύ σαν σημείο. Το ότι γερνάνε και φαίνεται στο σώμα τους. Πιο πολύ το σώμα να μη φαίνεται γερασμένο. Δηλαδή αυτούς τους ενοχλεί ότι «έχω γεράσει και φαίνεται». Τους πειράζει ας πούμε ότι αν πάμε σπίτι μου και γυμνωθώ και εγώ, θα καταλάβεις ότι, ναι. Τους πειράζει δηλαδή σαν δεύτερη φάση, όχι όταν τους δεις πρώτη φορά αλλά όταν τους δεις private. (Ηλ.)

Τα παραπάνω στοιχεία εμπίπτουν στις προσαγές του «επιτυχούς γήρατος». Στο πλαίσιο του επιτυχημένου γήρατος στους άνδρες, από αντι-γηραντικής άποψης, κάποια συμπτώματα είναι αποδεκτά και άλλα όχι. Οι αλλαγές που έχουν να κάνουν με την λίμπιντο, το εισόδημα και την κινητικότητα δεν είναι θεμιτές και προκαλούν άγχος και δράση για την αντιμετώπισή τους. Το επιτυχές γήρας προϋποθέτει -οικονομική- αντίσταση σε ηλικιακούς δείκτες (Calasanti & King, 2005: 6). Ως αποτέλεσμα, τα ώριμα σώματα να έχουν γίνει αντικείμενο εξουσιαστικής δραστηριότητας (Calasanti & King, 2005: 7).

«Μεγάλοι»-«μικροί»: ηλικιακά κριτήρια και ερωτική επιθυμία

Τους Ηλ. και Π. ρώτησα τί είναι ποθητό στις υποκειμενικότητες των μεν και των δε αλλά και τι επικρατεί στις ερωτικές σχέσεις στις κοινότητες αυτές. Για αυτό το θέμα ανέφεραν ομόφωνα πως σε γενικές γραμμές, οι μεγαλύτερες ηλικίες επιθυμούν τις μικρότερες. Δηλαδή για μία κατάσταση περισσότερο εφήμερη φαίνεται να είναι περισσότερο ιδανική η μεγάλη διαφορά. Παρόλα αυτά, στην περίπτωση συνειδητής και πιο μακροχρόνιας δέσμευσης είναι συνηθίζεται η εγγύτητα στην ηλικία ή όχι μεγάλη διαφορά. Ο Ηλ. μου το δικαιολόγησε αυτό ως ανάγκη για συναισθηματική σταθερότητα από την πλευρά των μεγαλύτερων.

Θεωρώ ότι ο μεγάλος μετά από όλες αυτές τις εμπειρίες, συνήθως, όχι πάντα, συνήθως ένα μεγάλο άτομο ψάχνει την σταθερότητα, χωρίς να σημαίνει σχέση. Και ψάχνει και πιο ειλικρίνεια, δηλαδή δε θέλει ψέματα. Δηλαδή ενώ ο ίδιος μπορεί να ζει ένα ψέμα, να ζει μια παράλληλη ζωή, εννοώ να 'ναι παντρεμένος αλλά και πάλι αποζητά να υπάρχει κάποια ειλικρίνεια. (Ηλ.)

Ενώ ο Π. για το ίδιο θέμα ανέφερε πως επιθυμεί το άτομο να έχει έναν κορεσμό όσον αφορά την σεξουαλική του επιθυμία, όπως ο ίδιος, κάτι που κατ' επέκταση θα του προσφέρει την ηρεμία.

Αν ήταν να ξαναέκανα κάποιον δεσμό, θα ήθελα κάποιον πιο κοντά στην ηλικία μου. Να 'χουμε πιο πολλά κοινά. Να ναι κι αυτός χορτασμένος. Οκ, το μάτι να κοιτάει αλλά να μην τρέχει πίσω απ' τον καθένα. (Π.)

Ακόμα, ο Ηλ. μου ανέφερε πως ένα ηλικιακό μοτίβο που έχει παρατηρήσει στις σχέσεις, είναι τα άτομα να μην έχουν πάνω από 15 χρόνια διαφορά. Θεωρεί πως η δική του περίπτωση (22 χρόνια διαφορά με τον σύντροφό του) δεν συναντάται συχνά. Οι διαφορές αυτές δεν ισχύουν για τις αμιγώς σεξουαλικές σχέσεις, στις οποίες όπως μου είπε δεν υπάρχει όριο, σύμφωνα με εκείνον.

Ο Ηλ. μιλώντας βιωματικά για τον ίδιο και την κοινότητα των μικρότερων που επιθυμούν μεγαλύτερους μου ανέφερε πως η σταθερότητα δεν είναι συνήθως το ζητούμενο σε αυτές τις ηλικίες, και εκεί υπάρχει σύγκρουση με τις ανάγκες των μεγαλύτερων. Η «εκρηκτικότητα» στις μικρότερες ηλικίες είναι κάτι που προκαλεί ταραχή και ανασφάλεια στις μεγαλύτερες.

Οι μικροί είμαστε πιο φλου, θεωρώ. Δηλαδή έχουμε και 'μεις κάποιες άλλες υποχρεώσεις που μπορεί να μην έχουν οι μεγάλοι, ντάξει έχουμε άλλα ενδιαφέροντα και σκεφτόμαστε με διαφορετικό τρόπο προφανώς. Συνήθως δεν ψάχνουμε την σταθερότητα. Οπότε είναι και κάτι το οποίο μας κάνει να μη μας νοιάζει το να ακυρώσουμε κάτι, ένα ραντεβού. Δεν μας αφορά. Ή άμα μας τύχει κάτι καλύτερο θα πούμε οκ, πάμε σε κάτι άλλο (Ηλ.).

Ακόμα, ο Ηλ. μου μίλησε, εμπειρικά, για την «παράδοξη» ευαλωτότητα των ώριμων ανδρών απέναντι στους νεαρότερους άνδρες. Ενώ, για τον ίδιο, η συναισθηματική σταθερότητα ήταν περισσότερο αναμενόμενη λόγω των έως τώρα εμπειριών τους, εν τέλει παρατηρεί πως η συναισθηματική ευαισθησία είναι αυτό που κυριαρχεί στις μεγαλύτερες ηλικίες.

Κοίτα σχέσεις, θεωρώ, και στο λέω καθαρά εμπειρικά, ότι το πιο μεγάλο ποσοστό όχι όλο, ότι κολλάει πάρα πολύ εύκολα. Δηλαδή αφήνονται, ενώ μπορεί να έχουν την εμπειρία την συναισθηματική, μπορεί να έχουν πιο πολλά φίλτρα και κριτήρια πλέον, καθαρά εμπειρικά. Κι όμως ερωτεύονται πιο εύκολα, δηλαδή κολλάνε πιο εύκολα με το άλλο άτομο. Και δίνονται και πιο εύκολα, ή μπορεί να μην δίνονται κατευθείαν αλλά άμα σιγουρευτούν ότι αυτό το άτομο όντως είναι πολύ σημαντικό για εκείνους, δίνονται. Κι αυτοί πληγώνονται και πολύ εύκολα. Ενώ περίμενες ότι λόγω της εμπειρίας που έχουνε ότι θα είναι πιο συγκρατημένοι, πληγώνονται πολύ πιο εύκολα. (Ηλ.)

Επίσης, υπάρχει, σύμφωνα με τον Π., διάσταση στο ζήτημα της πολυσυντροφικότητας. Ο ίδιος σε κατάσταση συντροφικής σχέσης επιλέγει την μονογαμία ως συνθήκη αλλά όπως αναφέρει στην νεανική κουλτούρα επικρατεί η πολυγαμία.

Βλέπω ότι τα νέα παιδιά έχουν πιο ανοιχτά μυαλά αλλά είναι και πιο ανοιχτοί/στο ανοιχτή σχέση. Γιατί θέλω άμα με καβλώσει εκείνος να πάω και με τον άλλον αλλά ξέρεις μετά θα σου ξανάρθω. Ε, σ' αυτό είμαι λίγο παλιομοδίτης. Θα ήθελα να είμαστε οι δυο μας. (Π.)

Σε μία προσπάθεια να εντοπιστεί η επιθυμία με σωματικούς και συναισθηματικούς όρους, ο Ηλ. μου εξήγησε πως ο ίδιος έλκεται από την «ωριμότητα» που αρχικά εγγράφεται στο σώμα και στην συνέχεια, ίσως, στον χαρακτήρα του ατόμου.

Δηλαδή ας πούμε μ' αρέσει αυτή η ωριμότητα στο σώμα, στο πρόσωπο. Ντάξει, στο άλλο κομμάτι προφανώς αυτό δεν μπορείς να το δεις εξ' αρχής. Πρέπει δηλαδή αφού μιλήσεις και το βλέπεις. Αυτό που με τραβάει εμένα φυσικά είναι η εμφάνιση. Δηλαδή με τραβάει το ότι φαίνεται μεγάλος. Εμένα σ αυτές τις ηλικίες μ' αρέσουν τα άτομα που είναι και πιο παχύ, οπότε δίνω εκεί έμφαση. Το σημείο ας πούμε να το πω είναι η κοιλιά. Δηλαδή όσο πιο μεγάλη είναι η κοιλιά τόσο πιο πολύ με τραβάει. Με ενδιαφέρει πολύ το να δείχνει αυτήν την ωριμότητα, να δείχνει όντως ότι είναι μεγάλος, δηλαδή αυτό δεν ξέρω πως να το εξηγήσω διαφορετικά. Αλλά θέλω ο άλλος να δείχνει την ηλικία του. (Ηλ.)

Ενώ ο Π., παρόλο που δεν έχει κάποια συγκεκριμένη προτίμηση σε ηλικιακές κατηγορίες, σε περιπτώσεις που ο ίδιος είναι ο μεγαλύτερος στην σχέση, περιέγραψε πως ο ρόλος του καθοδηγητή του προσφέρει εκπλήρωση.

Δεν ξέρω κάτι με το 23, 24, 21, 22. Αυτά με κυνηγάνε. Και εγώ στο Καναδά ο πρώτος μου δεσμός, ήμουν 14 και εκείνος ήταν 38. Είχαμε κοντά μια 25ετία διαφορά. Κοίτα όμως, η φιλοσοφία η δικιά μου/τότε με τον πρώτο μου δεσμό μου 'μαθε πολλά πράγματα και πάνω στο σεξ και πάνω σε πολλά πράγματα. Οπότε το βρίσκω και λίγο ότι με τον τρόπο μου μαθαίνω τα νέα παιδιά κάτι. (Π.)

Ηλικιακές Διακρίσεις Εντός και Εκτός της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας στην Αθήνα

Ο Ηλ. μου εξέφρασε τις διακρίσεις που έχει βιώσει ο ίδιος και ο σύντροφός του στην πρωτεύουσα, εξ' αιτίας της διαφοράς ηλικίας, από άτομα εκτός και εντός της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας. Γεγονός που έχει εφαρμογή και στην πλειοψηφία της chaser κοινότητας.

Δηλαδή ας πούμε εκεί στις αρχές που ήμουνα 17-18 χρονών είχα φάει μεγάλο bullying, στο Facebook μου στέλνανε άσχετοι μηνύματα. Ότι «πας για λεφτά» Δηλαδή ναι, μεγάλο bullying απ' την κοινότητα. Χωρίς να δίνω σημασία, δεν με αφορά καθόλου η γνώμη τους. Οπότε αν το 'χουνε πάθει και οι ίδιοι, αυτό φαντάζομαι θα τους έχει φοβίσει. (Ηλ.)

Αναφορικά με το ευρύτερο αθηναϊκό πλαίσιο, όπως είναι αναμενόμενο, ο Ηλ. έχει βιώσει διακρίσεις και σύμφωνα με την δική του ερμηνεία, οι κακοποιητικές ή προσβλητικές συμπεριφορές που έχει εισπράξει κατά καιρούς προσανατολίζονται στην διαφορά ηλικίας μεταξύ των δύο ανδρών, κάτι που δεν είναι τόσο εδραιωμένο όσο η ομοφυλοφιλία μεταξύ δύο ατόμων με εγγύτητα στην ηλικία.

Έχω παρατηρήσει όταν έχω φιλήσει άτομο, έστω και φιλικά, στο στόμα, να κοιτάζουν. Καταλάβαινα απ' τον τρόπο τους ότι δεν τους πείραζε τόσο που είμαστε γκέι αλλά η διαφορά. Γιατί θυμάμαι πιο πολύ κοιτούσαν και έδειχναν τον μεγάλο. Αλλά ξέρεις κάτι, εδώ στα straight ζευγάρια και έχουν θέμα, δε θα 'χουν στους γκέι; Δεν το θεωρώ καλό, αλλά δεδομένο ότι μπορεί να συμβεί αυτό. Και ότι προτιμώ να με σχολιάσουν για την διαφορά παρά για την ομοφυλοφιλία μου. (Ηλ.)

Ψηφιακές Σεξουαλικότητες

Εν συνεχεία, όπως εκφράστηκε από τους Ηλ. και Π., η ψηφιακή κοινωνικότητα είναι πολύ παρούσα στις ζωές των γκέι ανδρών. Οι φυσικοί τόποι διαπλέκονται σε πολλές

από τις συζητήσεις με την δράση στους ψηφιακούς. Μέσα από τις διηγήσεις για αυτά τα μέσα μπορούν να εντοπιστούν οι δυναμικές μεταξύ ατόμων με μεγάλη διαφορά ηλικίας και γενικότερα αντιλήψεις περί ηλικίας.

Η χρήση των γκέι εφαρμογών έχει ενσωματωθεί με τις φυσικές εκφράσεις κοινωνικοποίησης τα τελευταία χρόνια. Επομένως, η χρήση τους δεν πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως ανεξάρτητη αλλά ως σύνολο ενεργειών. Σύμφωνα με τον Mowlabocus (2010: 184), σε αντίθεση με μια 5ετία πριν, που οι εφαρμογές όπως το Grindr πρωτοαναδύονταν, πλέον τέτοιου τύπου δυνατότητες έχουν εγκατασταθεί ως κανονιστικές, γεγονός που στρέφει την έρευνα για την ανδρική ομοφυλοφιλική σεξουαλικότητα σε μια πολύπλευρη προσέγγιση και γίνεται πλέον αντιληπτή ως σύνθετο περιβάλλον εργαλείων και θέσεων των υποκειμένων που συνυπάρχουν ταυτόχρονα στην συσκευή και στην κατασκευή του εαυτού (MacKee, 2016: 1).

Ο Ηλ. ανέφερε πως στις εφαρμογές αυτές τα άτομα που κυμαίνονται στην ηλικία των 40 μπορεί να δηλώσουν έως και 10 χρόνια νεότερα ηλικιακά νεαρότερα, καθώς όπως ο ίδιος πιστεύει, δεν είναι τόσο ορατή η διαφορά σε αυτήν την κατηγορία. Αντίθετα, οι άντρες άνω των 50-60 δεν συνηθίζουν να διαστρεβλώνουν αυτήν την πληροφορία, ή όταν συμβαίνει να την μειώνουν κατά μία 5ετία.

Συνήθως δεν λένε ακριβώς την ηλικία. Υπάρχουν κάποια άτομα που την λένε, υπάρχουν όμως και άτομα που μπορεί να λένε μια πενταετία, μια δεκαετία κάτω. Αλλά αυτό δεν θεωρώ ότι συμβαίνει τόσο στους 50 και 60+, όσο στους σαραντάρηδες. Δηλαδή σ' αυτούς που είναι στη μέση ηλικία ας πούμε. Στους πιο μεγάλους, λένε «ξέρεις κάτι; Άμα πω ότι είμαι 50 και φαίνομαι 60;» είναι πολύ μεγάλη διαφορά. Ενώ σε έναν σαραντάρη να πει ότι είμαι 30 κάτι, ναι. (Ηλ.)

Ο Π. (57), περιγράφοντας μου την καθημερινότητά του, εκτός της εργασίας του, οι κοινωνικές του δραστηριότητες συνήθως περιλαμβάνουν εξόδους σε μπαρ της bear κοινότητας (όπως το “BIG¹⁵” ή το “Garage¹⁶” στην Αθήνα). Στις διηγήσεις του από τέτοιους τόπους μου πρόβαλε ως αρνητικό την έντονη χρήση των gay apps¹⁷ σε βάρος της άμεσης προσέγγισης.

¹⁵ <https://www.facebook.com/bigbarathens2004/>

¹⁶ <https://www.facebook.com/garagebargazi/>

¹⁷ Όπως του Grindr και του Planet Romeo, το οποίο υπάρχει η δυνατότητα χρήσης του από το κινητό (με ακριβή ένδειξη της τοποθεσίας των ατόμων)

App στο κινητό δεν τα χρησιμοποιώ, δεν έχω ούτε ένα γκέι site στο κινητό. Ότι έχω είναι μέσο του computer. Μόνο από το σπίτι. Δεν θέλω όλο «πλιν πλιν πλιν», ποιος είδε το προφίλ μου. Το grindr δεν μ' άρεσε ποτέ. (Π.)

Ο ίδιος, διαχωρίζοντας τις εφαρμογές με βάση την αποκλειστική δυνατότητα χρήσης από το κινητό με αυτά που διαχειρίζεται και από τον υπολογιστή, πιστεύει πως εξ' αιτίας των πρώτων έχει επέλθει απομόνωση, ειδικά στις νεαρότερες ηλικίες. Και κάνει σύγκριση με ένα απροσδιόριστο και παρελθοντικό ερωτικό φαντασιακό, όπου η επαφή ήταν πιο άμεση και «ουσιαστική».

Δεν μ' αρέσει με την άποψη ότι πολλά νέα παιδιά αποχαυνώνονται με αυτά. Δηλαδή έχει χαθεί η αίσθηση του φλερτ. Έχει χαθεί το σε κοιτάω με κοιτάς, σου κλείνω το ματάκι. Έρχομαι δήθεν να σου ζητήσω φωτιά. (Π.)

Η άποψη του Ηλ. (23) συνάδει με αυτήν του Π. στο συγκεκριμένο θέμα. Παρόλο που δεν έχει το ηλικιακό βίωμα μιας παλαιότερης και «αγνότερης» εποχής, και ο ίδιος διατηρεί ενστάσεις ως προς την εκτεταμένη χρήση των γκέι εφαρμογών.

Αλλά το app παίζει πάρα πολύ. Φαντάσου τους βλέπεις μες στα μπαρ και αντί να σου μιλάνε ή να σε κοιτάνε και να σου μιλάνε, είναι με το κινητό στο χέρι όλη την ώρα. Άλλα όχι κινητό ότι μιλάνε με κάποιο άτομο, φίλο ή γνωστό. Είναι ότι ψάχνουν εκείνη τη στιγμή άτομο. Δηλαδή μπορεί να είμαι εγώ στα πέντε μέτρα, να με βλέπει ότι είμαι online και να μην έρθει να μου μιλήσει, θα μου στείλει στο app. Ναι, είναι λίγο κάπως. (Ηλ.)

Για το ζήτημα των γκέι εφαρμογών έγινε λόγος και από τους συνομιλητές μου στη Λάρισα, τον Τ. (56) και τον Δ. (57), οι οποίοι προέβαλαν διαφορετικές οπτικές για το ζήτημα. Υπάρχει σαφής διαφορά στο ζήτημα της ορατότητας και της ελευθερίας της ομοερωτικής έκφρασης ανάμεσα σε Αθήνα και Λάρισα. Στην πρώτη, όπως συζητήθηκενωρίτερα, υπάρχουν εκτός από πολιτικούς σχηματισμούς για την ομοφυλοφιλία αλλά και για την εκπροσώπηση διαφορετικών ηλικιακών κατηγοριών στο εσωτερικό της. Στην Λάρισα, από την άλλη, η συσπείρωση του ΛΟΑΤΚΙ κινήματος είναι σαφέστατα πιο περιορισμένη, καθώς μία μόνο πολιτική ομάδα ασχολείται με αυτό. Και όσον αφορά το ζήτημα της κοινωνικοποίησης που κατ' επέκταση συνδέεται με την ορατότητα, στην πόλη δεν υπάρχει κάποιος σχετικός χώρος ή επιχείρηση που να είναι αμιγώς για ΛΟΑΤΚΙ άτομα και να αποτελεί ασφαλή χώρο για αυτά. Επομένως, οι γκέι εφαρμογές παίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση, τουλάχιστον του ανδρικού

ομοφυλόφιλου πληθυσμού. Εν μέρη αυτές οι εφαρμογές ήταν και το μέσο από το οποίο ήρθα σε επαφή με τους συνομιλητές μου καθώς το συνδεδετικό άτομο μεταξύ μας επικοινωνούσε με τους Τ. και Δ. μέσα από αυτά.

Η βραδιά που συνομίλησα με τον Τ. ήταν και η πρώτη φορά που γνωριζόμασταν. Η γνωριμία έγινε μέσω κοινού μας φίλου, του Κ.(32), ο οποίος επικοινωνούσε με τον Τ. στην ψηφιακή πλατφόρμα “Grindr”¹⁸. Ο Τ. ήταν για πάνω από δύο δεκαετίες παντρεμένος με γυναίκα και έχει δύο παιδιά. Το διαζύγιο επήλθε μετά την μη-συναινετική αποκάλυψη του σεξουαλικού του προσανατολισμού στην οικογένειά του. Έκτοτε είναι «ανοιχτά» ομοφυλόφιλος. Την ημέρα της συνέντευξης ο Τ. μας κάλεσε στο σπίτι του, εμένα, τον Κ. και τον φίλο μας Μ.(23). Φτάσαμε εκεί το βράδυ και στο σπίτι ήταν ο Τ. με τον φίλο του Β. Αφότου εξήγησα το αντικείμενο των σπουδών και της εργασίας ξεκίνησα να ηχογραφώ την συζήτηση. Οι ερωτήσεις που έθεσα αφορούσαν τον Τ., παρόλα αυτά όλα τα άτομα συμμετείχαν ενεργά στην συζήτηση.

Ο έτερος Λαρισαίος με τον οποίο συνομίλησα ήταν ο Δ. ο οποίος κατάγεται από αστική οικογένεια της Λάρισας και η βιολογική του ηλικία είναι 57. Ο Δ. είναι σχεδόν από τα 30 του και ύστερα «ανοικτά» ομοφυλόφιλος. Η συνάντησή μας έγινε στο σπίτι του στο κέντρο της Λάρισας. Ο Δ. τα τελευταία χρόνια άλλαξε το θρήσκευμά του από Χριστιανικό σε «Ελληνικό», όπως ο ίδιος το αποκαλεί, και η θρησκευτικότητα του είναι σημαντικό κομμάτι της υποκειμενικότητάς του. Εργαζόταν ως τοπογράφος και πλέον έχει συνταξιοδοτηθεί. Τον Δ. τον γνώρισα σε κοινωνικές εκδηλώσεις της Λαρισαϊκής ΛΟΑΤΚΙ ομάδας (Squeert). Ο ίδιος με προσέγγισε και έκτοτε διατηρούμε επαφή. Ήταν ιδιαίτερα πρόθυμος να συμμετέχει στο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας. Κατά το διάστημα 2016-17 διοργανώθηκαν πάρτυ κλειστού τύπου από την ΛΟΑΤΚΙ ομάδα σε μαγαζί της Λάρισας και ο Δημήτρης συμμετείχε σε αυτά.

Επιστρέφοντας στο ζήτημα των εφαρμογών, ο Τ. είναι πολύ τακτικός χρήστης, από το 2012, και τα θεωρεί πολύ βολικά για την εύρεση ερωτικού συντρόφου στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή. Μου ανέφερε πως η ηλικία του αναγράφεται στο προφίλ του και η επιθυμία του συνήθως προσανατολίζεται προς άνδρες ηλικιακά κοντά με εκείνον. Από την άλλη ο Δ., ο οποίος αποζητά μια πιο συναισθηματική επαφή με το εκάστοτε άτομο, τοποθετήθηκε αρνητικά για την χρήση των εφαρμογών, λέγοντας πως

¹⁸ Από την εκκίνησή του το 2009, το Grindr αναδείχθηκε ταχύτατα ως η μεγαλύτερη παγκόσμια κοινότητα για κοινωνική δικτύωση που απευθύνεται σε γκέι, bi, τρανς και queer άτομα. Πηγή <https://www.grindr.com/about/>, ανασύρθηκε στις 5/5/18

δεν του ταιριάζουν. Ο Δ. δεν αναφέρει την ηλικία του στο προφίλ του και απέφυγε να την δηλώσει και κατά την διάρκεια της συνομιλίας μας.

Ο Δ. κάνοντας μία αντιπαραβολή παρελθόντος – παρόντος σχετικά με τον τρόπο επικοινωνίας και προσέγγισης του ερωτικού υποκειμένου ανέδειξε τις παρελθοντικές πρακτικές ως ιδανικότερες για τον ίδιο. Σε συζητήσεις σε εφαρμογές γνωριμιών, όπως το Grindr, συχνά συμβαίνει η ανταλλαγή εικόνων που απεικονίζουν τους χρήστες σε διάφορες καταστάσεις γύμνιας, ή εικόνες γεννητικών οργάνων. Κατά τον Kane Race (2015: 9), αυτή η πρακτική στα γκέι ψηφιακά περιβάλλοντα, δηλαδή η οικειότητα με τα γεννητικά όργανα ενός άλλου ατόμου, πλέον «συμβαίνει πριν από κάθε άλλη κοινωνική επαφή». Ο Δ. ανέφερε πως σε εποχές προ της ψηφιακής επικοινωνίας μία τέτοια πράξη θα ήταν κατακριτέα και αιτία αποκλεισμού του ατόμου όχι μόνο από το ερωτικό δίδυμο αλλά και την παρέα.

Η, Α! Ας πούμε ένα άλλο θέμα που, ρωτάνε ας πούμε για το μέγεθος. Αυτό στη δικιά μας εποχή ήταν μεγάλη ντροπή. Δηλαδή όταν ήμασταν στις παρέες και κάναμε καμάκι ο ένας στον άλλον, όχι αγένεια, ήταν ότι χειρότερο μπορούσες να ρωτήσεις τον άλλον. Πόσο τον έχεις. Που τώρα το ρωτάν ευθέως. Αυτό ήταν μεγάλη ντροπή, Μαριλένα, πάρα πολύ μεγάλη. Δηλαδή::, δεν θυμάμαι να λέγεται αυτό το πράγμα. Περίμενες να τον γνωρίσεις τον άλλον, δηλαδή είχε και τη χαρά ότι θα ξεγυμνωθούμε και θα δούμε τα κορμιά μας. Τώρα άμα τον έχω δει ήδη γυμνό, τι νόημα έχει;(Δ)

Ο Δ., αναφορικά με την χρήση των γκέι εφαρμογών, επικεντρώθηκε στην έννοια του μέσου. Δηλαδή όπως ο ίδιος υποστηρίζει, ο αυτοσκοπός αυτών θα έπρεπε να είναι διαμεσολαβητικός και όχι η ίδια η χρήση τους.

Πάντα έτσι ήταν αλλά ο άνθρωπος. Ότα:ν πιστεύει πάρα πολύ ότι είναι λίγο μικρός θεός, γίνεται χειρότερος. Τώρα με όλα αυτά νομίζει ότι μπορεί να κάνει τα πάντα. Και είναι μια ψευδαίσθηση αυτό το πράγμα, γιατί:: δεν μπορείς να κάνεις τα πάντα. Αυτό δεν έχουν καταλάβει, ότι άλλο διευκολύνομαι να κάνω κάτι κι άλλο ότι αυτό που καταφέρνω έχω κάνει ένα μικρό θαύμα και το αξίζω. [] Είναι μια κοινωνικότητα, αντικοινωνική. Είμαι κοινωνικός με το virtual, με την οθόνη, με τον χώρο που είμαι, αλλά έξω δεν μπορώ να αρθρώσω λέξη γιατί δεν έχω κοινωνικότητα ουσιαστική. (Δ.)

Ακόμα, ο Δ. εξέφρασε την αντίθεσή του ως προς την ανασφάλεια που εκπέμπει η ψηφιακή υποκειμενικότητα, η οποία σύμφωνα με τον ίδιο, διαβρώνει την ουσιαστική ανθρώπινη επικοινωνία.

Νομίζω ότι αυτό είναι αρνητικό στοιχείο. Το:, το να είσαι πίσω από ένα παραβάν που δεν ξέρεις ποιος είναι. 'Η, ξέρω 'γω, σου στέλνει ο άλλος, σου λέει «έλα στο σπίτι μου». Πώς θα πάω σε έναν σπίτι που δεν ξέρω κανέναν; Δεν το κάνω αυτό το πράγμα. Νομίζω δεν είναι μόνο στους γκέι. Γενικότερα υπάρχει μία κρίση στην επικοινωνία των ανθρώπων. (Δ.)

Επομένως, συμπερασματικά για τον Δ., υπήρχε μία προσδοκία οι εφαρμογές αυτές να εξυπηρετούσαν το μοντέλο κοινωνικοποίησης το οποίο έζησε αυτός παρελθοντικά. Κάτι τέτοιο όμως δεν φαίνεται να συμβαίνει, αφού στα ψηφιακά αυτά περιβάλλοντα οι κυρίαρχοι λόγοι προτρέπουν ταχείς ρυθμούς ανάπτυξης των σχέσεων, απουσία έκφρασης συναισθημάτων και φανέρωση σωματικών περιοχών που για εκείνον διασαλεύουν την επιθυμία για το σώμα του άλλου.

Οι συνομιλητές μου αναφέρθηκαν και στην «πιάτσα» ως παρελθοντικό και παροντικό τόπο κοινωνικότητας. Με βάση αυτές τις διηγήσεις αποτολμώ μία σύγκριση με την έξη στις ψηφιακές εφαρμογές. Ο γρήγορος ρυθμός, η ανωνυμία, η απουσία συναισθηματικής εμπλοκής ή η απόκρυψη αυτής εξ' αιτίας της κυρίαρχης αντίληψης, συναντήθηκαν και στις δύο περιπτώσεις.

Δημόσιες σεξοσφαίρες στον επαρχιακό ιστό

Κατά την συζήτησή μου με τον Τ. ο ίδιος ανέφερε πως οι πιάτσες στην Λάρισα, οι οποίες υπήρξαν πολύ ενεργά σημεία συνάντησης του γκέι πληθυσμού, κατά κάποιο τρόπο αντικαταστάθηκαν από τις γκέι εφαρμογές και ο ίδιος παρατήρησε την ευδιάκριτη αυτή αλλαγή από το 2010 και αργότερα.

Η κάτω βόλτα ξεκίνησε από το '10 και μετά στο σταθμό. Απ' το Ρομέο. (Τ.)

Η προσωπική μου άγνοια για το θέμα της πιάτσας ήταν εντυπωσιακή αν αναλογιστεί κανείς πως τους ίδιους τόπους προσπερνάω τα τελευταία 20 χρόνια. Σχετικά πάντα μόνο με την πόλη της Λάρισας, ο Τ. μου περιέγραψε τρία σημεία. Την περιοχή του πάρκου του Πηγειού, τον σιδηροδρομικό σταθμό και τον κινηματογράφο «Απόλλων». Οι δύο πρώτοι αποτελούν ο ένας προκάτοχος του άλλου, αντίστοιχα.

[] ((Ο σταθμός)) πρέπει να 'χει παίζει/εκεί στο '95 ξεκίνησε. Μέχρι το 2005, λένε, είχε μεγάλες χαρές και παιχνίδια. Εγώ το 2008, που πρωτο-έπαιξα εκεί, είχε

πρόμα. Υπάρχουν άνθρωποι που θα πάνε εκεί, πως πάει ο πότης στο καπηλειό. Πως είναι ο εθισμένος χαρτοπαίκτης, πάω να παίζω χαρτιά; Υπάρχει και ο εθισμένος στη πιάτσα, που λέει πάω να αράζω στη πιάτσα, εκεί να κόβω κίνηση. (Τ.)

Ο «Πηνεϊός» και η «Λάλα», όπως συνηθίζεται να περιγράφεται η περιοχή του σταθμού, αποτελούν δημόσιους χώρους, οπότε έχει ενδιαφέρον να γίνει μια σύγχρονη ανάγνωση των κωδικοποιημένων ερωτικών πρακτικών που λάμβαναν χώρα εκεί, σε αντιπαραβολή με την γενικότερη κοινωνική συνθήκη την περίοδο τέλος δεκαετίας '80 – αρχές δεκαετίας '90.

Στην περίπτωση της πιάτσας αναδεικνύεται το τι είναι ορατό και τί όχι στα εκάστοτε μάτια μέσα στο πλαίσιο του αστικού τοπίου. Η σεξουαλικότητα «πίσω από τα βάτα» είναι χαρακτηριστικό της εποχής εκείνης, όπου ο φόβος της βίαιης αποκάλυψης μετέθετε τον ομοερωτισμό μετά την δύση του ηλίου. Από όλους και όλες τους/τις συνομιλητές/τριές μου εκφράστηκε η έντονη ανάγκη «εχεμύθειας» και ανωνυμίας, εξ' αιτίας της ομοφοβίας και των κυρίαρχων μορφών συγγένειας που επικρατούσαν την περίοδο εκείνη.

Είχε, είχε ανακατώματα το ποτάμι. Τρεις μπαίναν, τρεις φεύγαν. Ε, απ' το απόγευμα και μετά. Πίσω απ' τα βάτα. (Τ)

Εδώ μπορεί να γίνει μία σύνδεση με την προβληματοποίηση του τόπου και την «χωρική στροφή» που ξεκίνησε από γεωγράφους και κοινωνικούς επιστήμονες την δεκαετία του '80, διαχωρίζοντας τις δύο έννοιες. Ο Michel De Certeau (1984) υποστήριξε πως «ο χώρος είναι ένας κοινωνικά έμπρακτος τόπος» και στη συνέχεια ξεκίνησε να μελετάται από τους ιστορικούς η εμπρόθετη δράση του χώρου. Ο Φουκώ (1967) συνθέτει την θεωρία των ετεροτοπιών, οι οποίες παρουσιάζουν ομοιότητες με τις δημόσιες αντι-σφαίρες του Habermas (1962), αλλά με την διαφορά πως οι πρώτες είναι έξω από άλλου τόπους και δεν εφάπτονται. Στο υπό μελέτη παράδειγμα, οι πιάτσες μπορούν να ιδωθούν ως ετεροτοπίες αποκλεισμού (Foucault & Miskowiec, 1986: 24), οι οποίες αφορούν χώρους που αποκλίνουν από την νόρμα και είναι σημεία αμφισβήτησης. Παράλληλα, το «παιχνίδι» λάμβανε χώρα σε ώρες νυχτερινές όπου η αρχική ιδιότητα του χώρου, ως σιδηροδρομικός σταθμός, σβήνει και αναδύεται μια άλλη.

Ο «Απόλλων», ήταν κινηματογράφος στο κέντρο της πόλης, στον οποίο γίνονταν προβολές ετεροφυλόφιλης, «χυδαίας», όπως την χαρακτήρισε ο Τ., πορνογραφίας.

Οι ταινίες ήταν straight. Και χυδαίες ας πούμε. Που να βάλει αδερφές, εδώ και σήμερα δεν παίζουν. Γιατί υπάρχουν σινεμά σήμερα καθαρά για γκέι; Δεν νομίζω (Τ.)

Ο τόπος αυτός ήταν κατ' εξοχήν σημείο για γκέι ψωνιστήρι, με μικρό ποσοστό ετεροφυλόφιλου κόσμου. Από την διήγηση του Τ. φαίνεται πως το «παιχνίδι», όπως το ονομάζει, δεν γινόταν στον κύριο χώρο των προβολών, αλλά στον εξώστη ή στην τουαλέτα. Ακόμα και εκεί δηλαδή υπήρχε μία μορφή εκτόπισης της «παρεκκλίνουσας» σεξουαλικότητας. Σύμφωνα με τον Τ. η συνήθης πρακτική ενείχε διείσδυση, με το στοματικό σεξ να μην είναι νόρμα του εφήμερου σεξ τότε.

Στην τουαλέτα έγραφε «μην τον παίζεις, δώσ' τον μια πίπα, είναι αμαρτία». Τώρα μου φαντάζει αυτό ότι είναι 400 χρόνια πριν. Τότε εγώ ήμουν' τρομαγμένος, δεν πλησίαζα άνθρωπο. Και μόλις ερχόταν και σ' ακουμπούσε ο άλλος, αμέσως πυραβλονώσουνα. [] Και τον παίζαμε, πηγαίναμε πάνω στον εξώστη και ήταν 10 άτομα και τον παίζανε και ανέβαινε ο άλλος και απορούσε, μη τον παίζεις ρε μαλάκα, φέρε να στον πάρω και κώλωνε και εκείνος. [] Παιδιά, οι φάσεις γινόταν αρπαχτές στην τουαλέτα. Θα σου πω κάτι για να ξέρεις. Η πίπα το '80/δεν ήταν και τόσο της μόδας το στοματικό. Τότε ήταν να ρίζω ένα πούτσο (Τ.)

Από τις παραπάνω περιγραφές αναδύεται ένα μοτίβο με ξεκάθαρες χρονικότητες, κωδικοποιημένες συμπεριφορές και κυρίαρχες σεξουαλικές πρακτικές, όπου η αυτό-παρουσίαση έπαιζε σημαντικό ρόλο για την ύπαρξη και αποδοχή του ατόμου σε αυτούς τους τόπους.

«Την λεσβιοσύνη μην την φοβάσαι» - Λόγοι, Πρακτικές, (Α)ορατότητα

Η Ντ. (51) και ο Γ. (42 και διαχειριστής των Proud Seniors) από την Αθήνα μου μίλησαν σχετικά με τις λεσβιακές φυσικές και ψηφιακές κοινωνικότητες, του «τότε» και του σήμερα, οι οποίες αντικριστά με τις δυνατότητες στην ανδρική ομοφυλοφιλία, είναι σαφώς πιο περιορισμένες και όχι επαρκώς δομημένες ώστε να εξυπηρετούν τον σκοπό τους, δηλαδή την δικτύωση μεταξύ λεσβίων γυναικών.

Με την Ντ. γνωριστήκαμε πριν περίπου 4 χρόνια, μέσω της συντρόφου μου και έκτοτε διατηρούμε φιλικές σχέσεις. Καθώς μένουμε σε διαφορετικές πόλεις συναντιόμαστε 2-3 φορές το χρόνο αλλά διατηρούμε επικοινωνία διαδικτυακά. Η ίδια διαμένει στην πρωτεύουσα σχεδόν όλη την ενήλικη ζωή της και για πολλά χρόνια εργαζόταν ως μεταφορέας (επίπλων, φαγητού κ.α.). Η ίδια αυτοπροσδιορίζεται ως butch λεσβία, έχοντας αναμειχθεί με τις αντίστοιχες κοινότητες σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Διατηρεί την ανησυχία πως οι butch που έχουν απομείνει στην κοινότητα της Αθήνας είναι λιγότερες, καθώς, όπως αναφέρει, πλέον πολλές γίνονται τρανς ή «κουήρ». Τέλος, η ίδια δέχθηκε με προθυμία να βοηθήσει την πραγμάτωση αυτής της εργασίας.

Η Ντ. όπως ανέφερε τα τελευταία χρόνια περνάει «ασέξουαλ» φάση. Όμως, υποστηρίζει πως εάν επιθυμήσει σεξουαλική επαφή υπάρχουν πολλαπλές επιλογές υπηρεσιών σεξεργασίας που την εξυπηρετούν. Ανέφερε πως για την αναζήτηση ερωτικής συντρόφου δεν χρησιμοποιεί κάποια εφαρμογή αλλά ενίοτε έχει χρησιμοποιήσει τις “escort” διαδικτυακές και τηλεφωνικές υπηρεσίες που ισχύουν και για τους ετεροφυλόφιλους άνδρες και, όπως ανέφερε, αυτό αποτελεί συνήθης πρακτικής στις μεγαλύτερες ηλικιακά λεσβίες στην Αθήνα.

Εγώ άμα θέλω να γαμήσω, έτσι βρίσκω. Είναι οι ίδιες γυναίκες που εκδίδονται. Οποιοδήποτε site, στούντιο, μπουρδέλο, οπουδήποτε. Όσο εύκολα βρίσκουν οι άντρες, τόσο εύκολα βρίσκουν και οι γυναίκες. Υπάρχουν και πιο ακριβά escort σημεία, που μπορείς να βρεις πιο λουξ γκομενάκια. Οι μεγάλες ας πούμε ξέρω ότι το κάνουν πάρα πολύ. (Ντ.)

Ο Γ. για το ίδιο ζήτημα ανέφερε, πως πλέον και εφόσον βρίσκεται μονογαμική σχέση τα τελευταία τρία χρόνια δεν τον απασχολούν τα ζητήματα κοινωνικοποίησης με άλλες λεσβίες, με ερωτικό αυτοσκοπό. Παρόλα αυτά, μου εξέφρασε για το αθηναϊκό περιβάλλον την συχνή λεσβιοφοβία που έχει βιώσει, πριν την φυλομετάβαση, ακόμα και σε χώρους που απευθύνονται σε μεγαλύτερες ηλικιακά λεσβίες. Οπότε απέφευγε τα τελευταία χρόνια την κοινωνικοποίηση σε τέτοιους χώρους.

((Οι λεσβίες)) είναι φοβικές. Όταν σου λέω ακόμα υπάρχει bullying σε lesbian bar τι να πούμε; Στο lesbian bar τρως bullying! Στο παραμύθι. Έχω πάει με μία φίλη, παύλα κάναμε σεξ μ αυτήν, πριν 5 χρόνια. Και τίποτα δηλαδή γελούσαμε, άντε να δώσαμε και κανένα φιλί. Ε, και γυρνάνε στο παραμύθι και μας βάλαν χέρι ρε μαλάκα. Και πιάνω τη Μαίρη πως τι λένε και της λέω ρε μαλάκα με ξέρεις

200 χρόνια. Τι μαλακίες, στο λεσβιάδικο θα βάλεις χέρι; «Να», λέει, «φαινόμεμαστε». Τι φαινόμεμαστε της λέω, και τι να κρύψουμε; Γι' αυτό δε γουστάρω τα γκέι περιβάλλοντα, και τα lesbian περιβάλλοντα, τα lesbian είναι ακόμα χειρότερα, δεν υπάρχει safe space ουσιαστικά.

Συμπληρωματικά, μου ανέφερε πως χρησιμοποιούσε ιστοσελίδες chat που υπήρχε η επιλογή για συνομιλία μόνο μεταξύ γυναικών αλλά υπήρχαν και ορισμένες εφαρμογές επικεντρωμένα για λεσβιακές γνωριμίες/σχέσεις. Από την εμπειρία του με τα παραπάνω μέσα, επικεντρώθηκε στην φοβική στάση των γυναικών για την αποκάλυψη της ταυτότητάς τους, γεγονός που τον απομάκρυνε από αυτές τις δυνατότητες.

Γιατί μιλάνε στα gaydar και στα lesbiandar πως τα λένε, σου λέω στα της εποχής της δικιάς μου, και λες πώς σε λένε; Και σου λέει, γιατί να σου πω; (Γ.)

Στην εποχή μου είχαμε laydar. Επίσης είχαμε στο mIRC¹⁹ τότε εμείς, σου λέω τώρα για πριν 25 χρόνια, είχαμε το τσατ. Το mIRC ήτανε μια πλατφόρμα, είχε κανα-δυο κανάλια λεσβιακά, chat rooms που μπορείς να μιλήσεις. Τώρα δεν ξέρω, επειδή δεν με αφορά, δεν το έχω ψάξει καθόλου. (Γ.)

Πολιτικές της ταυτότητας τότε και τώρα

-«Τότε ήταν ο πούστης και ο άντρας, δεν υπήρχαν άλλες» (Τ.)

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, υπάρχουν έντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο υπό μελέτη πόλεων. Σύμφωνα πάντα με το υλικό που κατόρθωσα να συλλέξω, τα άτομα που διαμένουν στην πρωτεύουσα είναι πολύ περισσότερο ενσωματωμένα στον λόγο και την ιδεολογία τους στις σύγχρονες πολιτικές της ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητας. Στην Λάρισα, που οι πολιτικοί ΛΟΑΤΚΙ σχηματισμοί, είναι πολύ πιο περιορισμένοι, οι κώδικες επικοινωνίας και οι αντιλήψεις αντικατοπτρίζουν μία παλαιότερη εποχή.

Μέσα από τις διηγήσεις του Τ., του Δ. και της Σ. (ηλικιακά κοντά στα 60 και οι τρεις) αναδύθηκαν διαφοροποιημένοι τρόποι επικοινωνίας και αντίληψης της ταυτότητας σε σύγκριση με το σήμερα. Και τα τρία άτομα έζησαν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους στην Λάρισα, και λιγότερο σε άλλες επαρχιακές πόλεις. Όπως επίσης να σημειωθεί πως δεν έχουν κάποια εμπλοκή με τον ΛΟΑΤΚΙ ακτιβισμό.

¹⁹ <https://www.mirc.com/> Ανασύρθηκε στις 29/4/18

Αναφορικά με τον γκέι πληθυσμό, στις δεκαετίες '80-'90, όπου η ταυτότητα του «γκέι» δεν είχε αναπτυχθεί όπως γίνεται κατανοητή σήμερα, παρατηρούνται διαφοροποιημένα σημαινόμενα της ομοερωτικής επιθυμίας και ταυτότητας. Τις αντιλήψεις του τότε εν μέρει φαίνεται να διατηρούν και στο παρόν.

Τότε στη Λάρισα ήταν πολύ της μόδας να λένε μια λέξη, μια φράση «χίλια γούστα» και αυτό σήμαινε ότι είμαστε μέσα σε όλα. Και κυρίως επικρατούσε αυτό, ότι κάνουμε το ένα κάνουμε και το άλλο. Δεν λέγαμε λέξεις «γκέι» και τέτοια, οι λέξεις που επικρατούσαν ήταν «αυτός καταλαβαίνει», «είναι πονηρός», «είναι παλιός», «είναι παλιά αυτή». Τέτοια επικρατούσαν. (Δ.)

Για τον Δ., οι σύγχρονες γκέι πολιτικές επέφεραν διάβρωση στις κοινωνικότητες που είχαν αναπτυχθεί τότε.

-Το «πούστης», «πουστράκι», και τέτοια, «αδερφή» ακούγονταν;

-Αυτά δεν τα ακούγαμε τόσο. Ακουγόταν σε άλλους, γιατί δεν ήμουν και σ' αυτό το στύλ ας πούμε.

- Παλιότερα υπήρχε αυτό το «γκέι» που λέμε σήμερα;

-Όχι, όχι δεν το ξέραμε. Όχι, όχι. Απ' την ώρα άρχισε αυτό, άρχισε και η κατάντια. Γιατί αυτοί που ήταν/ που είχαν σεξουαλική επιθυμία αλλά δεν ήθελαν να ενταχθούν σ' αυτόν το χώρο, τραβήχτηκαν. Φοβήθηκαν να::, την ετικέτα και έφυγαν. Ενώ ΘΕΛΟΥΝ. Τους βλέπεις. Ε::, επειδή εμείς του βάλαμε αυτή την ετικέτα, ότι «είσαι και 'συ αφού θες αυτό το πράγμα». Όμως δεν είναι έτσι, γιατί απ' την εμπειρία που έχω υπάρχουν πάρα πολλά παιδιά που κάνουν ομοφυλόφιλο σεξ, αλλά δεν είναι ομοφυλόφιλοι. Με την έννοια ότι δεν ερωτεύονται τους άντρες. Δηλαδή κάνουν σεξ με έναν άντρα, είτε έτσι είτε αλλιώς, με όλες του τις μορφές, αλλά δεν μπορούν αυτόν τον άντρα να τον δεχτούν σαν ερωτικό αντικείμενο. Δηλαδή θέλουν να κάνουν αλλά αυτό που κάνουν νομίζουν ότι είναι ένα στιγμιαίο πράγμα, μια εκτόνωση σεξουαλική και δεν τους αφορά. Θέλουν να το κάνουν στα κρυφά, να μην φαίνεται, που σημαίνει ότι δεν έχουν με τον άντρα::/μπορεί να μην τους ενδιαφέρει και η εμφάνιση του άλλου. Δηλαδή είναι:: πολύπλοκο το θέμα. (Δ.)

Η άποψη του Δ. συνάδει με την επιχειρηματολογία της Butler (1991), η οποία αναφερόμενη στην αυτο-αποκάλυψη της ομοφυλοφιλίας (coming out) θέτει το ερώτημα εάν όντως το άτομο που βιώνει την έκθεση αυτή είναι όντως αποδεσμευμένο

ή αν αυτή η υποκειμενοποίηση είναι σε κάποιο βαθμό καταπιεστική και σε ποιο βαθμό αυτή η γρήγορη διαφάνεια που προκύπτει επηρεάζει την σεξουαλικότητα. Κατά την συγγραφέα τελείται μία εκ νέου συγκάλυψη μετά την αποκάλυψη, καθώς ο αποδέκτης του πρώτου μηνύματος (ότι «είμαι λεσβία/ είμαι γκέι») τώρα δεν ξέρει τι ακριβώς σημαίνει αυτό στο εκάστοτε πλαίσιο, με άγνωστες ή επικίνδυνες προεκτάσεις αυτής της αμάθειας. Ως αντίλογο όμως παραθέτει ότι μία τέτοιου είδους αποκάλυψη παραμένει αναγκαία και η χρήση των λανθασμένων συνδηλώσεων του γκέι ή της λεσβίας – ή όποιας άλλης ταυτότητα- μπορεί να οδηγεί στην συσπείρωση αυτής την καταπιεσμένης πολιτικής ομάδας.

Ακόμα, από τον Τ. εκφράστηκε έντονη προκατάληψη για τις ανδρικές θηλυκότητες, με την αιτιολόγηση πως δυσχέραινε την διαδικασία ενσωμάτωσης του γκέι πληθυσμού στον υπόλοιπο κοινωνικό ιστό. Η γνώμη του Τ. δεν είναι φυσικά κάτι ασυνήθιστο στον ετεροκανονικό ιστό, αλλά έρχεται σε αντίθεση με τις σημερινές συμπεριληπτικές ΛΟΑΤΚΙ διεκδικήσεις, όπου η θηλυκότητα επανοικειοποιείται από αρσενικά/τρανς/θηλυκά υποκείμενα.

[] Εγώ έκραζα. Όταν έβλεπα κουνιστή στο δρόμο έλεγα «άι στο διάολο μωρή καριόλα, μη ξεφτιλίζεις όλους τους γκέι και δίνεις το παράδειγμα ότι αυτοί είναι οι γκέι. [] Η πουστιά είναι κάτι άλλο, η πουστιά είναι παιδιά στη σκέψη και στη ψυχή, δεν είναι στο σώμα/ Τότε υπήρχε ο πούστης, ο κουνιστός, ο έτσι. Ο κραγμένος, ο οποίος φαινόταν τέλος πάντων. (Τ.)

Η γνώση μου για τις λεσβιακές ταυτότητες και σχέσεις σε παλαιότερες περιόδους (δεκαετίες '80-'90) στην Λάρισα προήλθαν από την Σ., που ήταν η μόνη μου πληροφορήτρια για την περιοχή αυτή. Με την Σ. δεν είχα κάποια προηγούμενη επαφή παρότι καταγόμαστε από την ίδια πόλη. Η γνωριμία μας έγινε μέσω του κοινού μας γνωστού, Κ.. Η ίδια προέρχεται από μεσο-αστική οικογένεια. Εργαζόταν μέχρι την τελευταία δεκαετία σε δική της επιχείρηση αθλητικής ένδυσης. Έκανε για πολλά χρόνια χρήση ηρωίνης και τα τελευταία χρόνια αντιμετωπίζει πρόβλημα αλκοολισμού. Η πρώτη μας συνάντηση έγινε σε καφέ της Λάρισας (“Preludio”), στο οποίο συχνάζουν αρκετά λεσβίες γυναίκες της Λάρισας και η δεύτερη σε ταβέρνα στο κέντρο της πόλης.

Για την έκφραση της λεσβιακής ταυτότητας στην προαναφερθείσα χρονική περίοδο, η Σ. περιέγραψε μία δυσμενή κατάσταση, υποχρεωτικής συγκάλυψης του προσανατολισμού της προς την οικογένεια και τον κοινωνικό περίγυρο.

Καταπίεση. Μέχρι να μάθεις τον εαυτό σου ας πούμε και τι θες, πειραματίζεσαι, έτσι δεν είναι; Ειδικά εκείνη την εποχή. (Σ.)

Οι πρώτες μακροχρόνιες σχέσεις της ήταν ετερόφυλες και στην πορεία της ζωής της επήλθε η συνειδητοποίηση των επιθυμιών της. Κατά την διάρκεια των συνομιλιών μας η Σ. δεν αυτοπροσδιορίστηκε ποτέ, ούτε ανέφερε την λέξη λεσβία, αλλά ούτε έκανε νύξη σε κάποια συγκεκριμένη σεξουαλική πρακτική. Και απέφευγε τις ανάλογες ερωτήσεις που της έκανα. Το πιο κοντινό σε αυτήν την θεματολογία που ανέφερε ήταν η φράση, «έδεσε το γλυκό και με τη Μαρία». Δεν είμαι σε θέση να κρίνω εάν αυτός ο τρόπος επικοινωνίας αποδίδεται σε μία εσωτερικευμένη καταπίεση που συνεχίζει να υπάρχει, ή αν απλώς είναι ένας παρελθοντικός τρόπος επικοινωνίας ή συνδυασμός των δύο.

Μπορεί να γίνει μία εννοιολογική σύνδεση των παραπάνω με την ανάλυση της Butler (1991) για την γυναικεία ομοφυλοφιλία. Όπως η συγγραφέας αναφέρει, η λεσβιακή σεξουαλικότητα συχνά περιγράφεται είτε ως άρνηση την ετεροφυλοφιλίας, και όχι καθαυτή ομοφυλοφιλία, ή ότι την χαρακτηρίζει μία ιδιαιτερότητα είτε ως μη-υπαρκτή. Όλοι οι ισχυρισμοί αυτοί προέρχονται από την ετεροφυλοφιλική μήτρα, της οποίας τα πεδία εξουσίας ο λεσβιασμός επανεγγράφει ή επαναδιατυπώνει. Η Σ. εκφράστηκε με όρους άρνησης της ετεροφυλοφιλίας και με γλωσσικούς όρους που προέρχονται από αυτό το πλαίσιο.

Η χρήση ιθαγενών νοημάτων της ετεροκανονικότητας δεν περιορίστηκαν στο ζήτημα της επιθυμίας και σεξουαλικότητας, αλλά και σε ιεραρχικές αξιολογήσεις στον κοινωνικό ιστό. Κατά την διάρκεια της συζήτησής μας στην ταβέρνα προστέθηκε άλλο ένα άτομο, μία butch λεσβία φίλη της Σ., 22 ετών. Οι δύο γυναίκες διατηρούν χρόνια φιλικές σχέσεις και υπάρχει μεγάλη εκτίμηση μεταξύ τους. Κατά την διάρκεια της συζήτησης λοιπόν, η Σ. απευθυνόμενη στην Ν. ως «αντράκι», εξέφρασε νοσταλγία για μία αρρενωπότητα η οποία εκφράστηκε με όρους εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας και εκλείπει στο παρόν.

Οτι σε καταγουστάρω, γιατί σε θεωρώ για τα σημερινά δεδομένα της Ελλάδας πολύ αντράκι. Έχεις λόγο. Έχεις λόγο, και είναι αντρίκιος. Ο αντρικός λόγος για μένα, επειδή είμαι άλλης γενιάς/ ο αντρικός ο λόγος για μένα κάποτε, τι σφραγίδες να έβαζες, όταν έδινες το χέρι όμως ήταν καραντί λόγος ρε. [] Το αντράκι το δικό μου, το παλιό αντράκι. Απ' αυτά που έζησα στα νιάτα μου. Τα αντράκια ήταν αλλιώς. Και να θυμάσαι ότι εγώ θα είμαι για πάντα εδώ, δεν υπάρχει. Το αντράκι

είναι στο λόγο. Το κορίτσι είναι αλλού. Ο λόγος όμως είναι ιερός. Άλλο το αντράκι κι άλλο ο λόγος ο αντρίκιος. Μπορεί αντράκι να αισθάνεται και ένα κοριτσάκι και ένα αγοράκι, κι ας μην είναι. Αλλά ο αντρίκιος ο λόγος είναι γκαραντί. Αυτό είναι η Ν. για μένα. (Σ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV Εναλλακτικές χρονικές αντίληψεις στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα

Από τις διηγήσεις που συνέλεξα κατά την διάρκεια της εθνογραφικής έρευνας εκφράστηκαν μεταβολές στην σεξουαλικότητα, στην έκφρασή της και στην επιτέλεση του φύλου κατά τον κύκλο της ζωής. Από τα περισσότερα άτομα ορίστηκε με όρους αποδυνάμωσης, είτε της επιτέλεσης του φύλου είτε της ίδιας της σεξουαλικότητας, η οποία είτε γίνεται αποδεκτή είτε εκφράζεται ως άγχος για την απόδοση και την ικανότητα και γίνεται προσπάθεια για την αντιμετώπισή της.

Ο Δ., για παράδειγμα, φάνηκε να έχει εναρμονιστεί με τις αλλαγές που συμβαίνουν στο σώμα και την διάθεση του. Δεν το αποδίδει συγκεκριμένα σε κοινωνικούς ή βιολογικούς παράγοντες αλλά αυτό είναι και το θετικό, από την δική μου θέση. Οι αλλαγές στο σώμα και στην διάθεση δεν βιώνονται ως πένθος για μια νεότητα που δεν θα επιστρέψει αλλά ως μία συνέχεια της ίδιας της υποκειμενικότητας του, χωρίς όρους μετάβασης και εισόδου από μία κατάσταση σε μία άλλη. Αυτό δείχνει όχι αντίσταση, αλλά διαφοροποίηση από τα αφηγήματα της επιτυχημένης γήρανσης που αναφέρθηκαν παραπάνω.

- [] Τώρα βέβαια στην ηλικία που είμαι εγώ δεν έχω και την ερωτική επιθυμία, ας πούμε, έντονη.

- Μειώνεται δηλαδή; Πως το:: νιώθεις αυτό;

- Ε βέβαια! Δεν είναι μόνο η επιθυμία, είναι πολλά μαζί. Είναι:: ότι δεν έχεις διάθεση να κάθεις αργά το βράδυ. Παλιά μου άρεσε. Δεν έχω διάθεση για πολλά άλλα. Ε, τώρα που μεγάλωσα τα πράγματα στενεύουν, γιατί οι φίλοι μου έχουν μεγαλώσει, μένουν πιο πολύ μέσα. Όπως και οι straight. (Δ.)

Ακόμα, ο Γ. ισχυρίστηκε πως τα τρανς άτομα της ομάδας Proud Seniors νιώθουν απώλεια ως προς την ταυτότητά τους, η οποία οφείλεται στις αλλαγές που επέρχονται στο σώμα από τον χρόνο. Εννοώντας πως για ένα τρανς άτομο 60-70 ετών είναι δύσκολο να οικειοποιηθεί τις τωρινές πολιτικές της ταυτότητας, έχοντας ζήσει σε ένα διαφορετικό σύστημα εννοιών και σημαινόντων της τρανς υποκειμενικότητας.

Διαφαίνεται δηλαδή πως η κοινωνική κατασκευή της ηλικίας επηρεάζει και την κατασκευή της έμφυλης ταυτότητας.

[] Οι οποίοι τρανς άνθρωποι, δεν κατατάσσονται σε τρανς άτομα. Ενώ μέσα τους και έξω τους νιώθουν ως τέτοια άτομα, δεν ξέρουν να το εκφράσουν. Δηλαδή έχουμε μέλος τον Κώστα/Κωστάνας που λέει ήμουν τρανς και τώρα δεν είμαι γιατί έχω μεγαλώσει και έχω ασχημύνει. [] Προσπαθήσαμε να εξηγήσουμε στην Κωστάνας πως πούμε ότι το ότι μεγαλώνει δε σημαίνει ότι δεν είναι τρανς πια. Δηλαδή έχουν συνδέσει το γήρας με κάτι που τελειώνει η ζωή. (Γ.)

Η Ντ. για τις butch Αθηναίες γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας μου εξήγησε πως πολλές χάνουν σταδιακά την αρρενωπότητά τους και στρέφονται προς μία πιο θηλυκή επιτέλεση η οποία συνάδει με μία περισσότερο κανονιστική εκδοχή του γυναικείου φύλου, την οποία εμπλουτίζουν με υλικότητες που παραπέμπουν σε μία τέτοια ταυτότητα. Εν μέρει το αποδίδει στους τρόπους και τόπους κοινωνικοποίησης που απευθύνονται σε λεσβίες γυναίκες. Τα μέρη δηλαδή που συγκεντρώνουν λεσβίες είναι κατακλεισμένα από νεαρές ηλικίες που επιθυμούν τις νεαρές ηλικίες. Η Ντ., διαφωνώντας με τις ηλικιακές κατηγοριοποιήσεις, χρησιμοποιεί τον όρο «τρίτη ηλικία» μόνο για να εκφράσει μια περίοδο παραίτησης και αποδόμησης της μπουτς λεσβιακής ταυτότητας.

-Ρε παιδί μου δεν υπάρχουνε, είναι σπίτια τους. Αυτό είναι το πρόβλημα.

-Δηλαδή υπάρχει «τρίτη ηλικία»;

-Υπάρχει, ναι. Γιατί όλες πάνε σπίτια τους. Οι butch ειδικά γίνονται μια αηδία όταν μεγαλώσουνε, γιατί προσπαθούν να το κρύψουνε. Ναι, αλλά που να το κρύψουνε; Άλλες το ψιλοκρύβουνε. Άλλες δεν μπορούνε. Άλλες είναι butch με μία ροζ τσαντούλα. Και καλά για ξεκάρφωμα. Τις βλέπεις στο δρόμο καμιά φορά, είναι μια αηδία. Χειρότερες κι από μένα. Μια αηδία παιδιά, δηλαδή το ντύσιμό τους. Και είναι έτσι και το μάτι τους γυαλίζει κιόλας. [] Η κοινότητα η ΛΟΑΤΚΙ τώρα αρχίζει και ασχολείται με το πως θα γεράσουμε. Στην κοινότητα εδώ στα 35-40 νιώθουνε γριές οι περισσότερες. Γιατί παν στο ΝΟΙΖ²⁰ και είναι όλες 16 με 20. (Ντ.)

²⁰ Club λεσβιών στην Αθήνα

Επίσης, είναι αξιοσημείωτη η διαφοροποίηση από το κυρίαρχο χρονικό αφήγημα, το ότι δηλαδή η λεσβία 35-40 ετών «νιώθει γριά», όταν μία ετεροφυλόφιλη γυναίκα στην ίδια ηλικία θεωρείται στερεοτυπικά στην πιο παραγωγική περίοδο της ζωής της. Ακόμα έχει ενδιαφέρον να γίνει αντιπαραβολή με τους άνδρες ομοφυλόφιλους από τους οποίους εκφράστηκε κάτι αντιθετικό. Η ηλικία εδώ εμφανίζεται είτε ως μία ροή χωρίς βίαιες διακοπές και εκκινήσεις, είτε πιο αντιδραστικά με πείσμα προς την συνέχιση της απόλαυσης.

Τώρα εμείς που δεν θέλουμε να μεγαλώσουμε κάνουμε τέτοια πράγματα. Θα πάω στα πάρτυ, χωρίς να με νοιάζει πόσο χρονών είμαι, και αν είμαι/δε θα/τόρα όμως δεν κάνω ποτέ καμάκι. Δεν κάνω γιατί:: ε::, θέλω πρώτα να ξέρω αν ο άλλος του αρέσουν οι μεγάλοι. (Δ.)

Η ηλικία στις σχέσεις και οι σχέσεις με την ηλικία

Μια από τις ερωτήσεις που απηύθυνα στις/στους συνομιλήτριές/ές μου -ίσως στα όρια του μπανάλ- αφορούσε ένα μελλοντικό φαντασιακό για τις ερωτικές τους σχέσεις. Δηλαδή με βάση την μέχρι τώρα εμπειρία τους, τί είναι αυτό που αποζητούν πλέον; Η απάντηση ήταν σχεδόν ομόφωνη και αφορούσε την ανάγκη για ηρεμία, ανεξάρτητα από την ηλικία του/της συντρόφου.

Με τρεις λέξεις θα σου πω. Κάποτε με κάλυπτε αυτό που καλύπτει όλο το κόσμο. Τώρα με καλύπτουν πολλά, γι' αυτό δεν μπορώ να βρω τη σωστή λέξη. Ένα touch εδώ, ένας διάλογος όμορφος. [] Θέλω κάτι συντροφικό. Συντροφικό. Όπως στο λέω και όπως το αισθάνεται ο καθείς. Συντροφιά. Δηλαδή να ξέρω ότι έχω ένα φίλο κι άμα προκύψει κάτι άλλο, όχι δε/ αλλά το βασικό είναι αυτό. Δηλαδή να πάρω τη συντροφισσά μου και να της πω ε, φιλαράκι, πάμε να πιούμε ένα ποτάκι γιατί δεν είμαι καλά σήμερα; Και να το καταλάβει και να 'ρθει. (Σ.)

Τώρα αποζητάω έναν σύντροφο, που να:: μην με αγχώνει. Και να με διασκεδάζει. Αυτό το είχε αυτός που είχα τώρα. Με διασκεδάζει πάρα πολύ με την ε:: έτσι την ε::, αδεξιότητά του κλπ. Όπως με διασκεδάζει και το μικρούλι τώρα που έχω γνωρίσει. Που:: ανακαλύπτει πολλά πράγματα τώρα. Που:: θέλει να μου τα πει όλα. Που::/μου «όταν με παίρνεις αγκαλιά νιώθω ότι με προστατεύει κάποιος. Ότι μ' αγαπάει κάποιος». (Δ.)

Ο ρόλος του μέντορα προς τους νεαρότερους εκφράστηκε από τον Δ. και τον Τ. και η απορία που μου γεννήθηκε αφορούσε εάν αυτός ο ρόλος ερχόταν σε σύγκρουση με την σεξουαλική σχέση μεταξύ των δύο ανδρών. Ο Δ. μου απάντησε πως τα δυο αυτά δεν συγχέονται καθώς το ένα αφορά την καθημερινότητα και η σεξουαλικότητα είναι ανεξάρτητη από αυτό.

- Εσύ προτιμούσες ηλικιακά μεγαλύτερους ή συνομήλικους;

- Δεν υπήρχε κανόνας στην συμπεριφορά μου. Ήθελα συνομήλικους. Μόλις λίγο μεγαλύτερα στα τριανταπέντε, ξέρω 'γω, ήθελα πιο μεγάλους. Μόλις πήγα πιο μεγάλος ήθελα πιο μικρούς. Τώρα που είμαι μεγάλος το θέλω γιατί θέλω να:: καθοδηγώ. Μ' αρέσει να βοηθάω και τα παιδιά να:: ολοκληρώνουν τον χαρακτήρα τους. Νομίζω ότι πρέπει να διδάξω πια. Ή να τους πω να ξεφύγουν από φοβίες τους, να αντιμετωπίσουν τις οικογενειακές τους δυσκολίες. Αυτός ήταν ο λόγος που μου άρεσαν μετά οι μικρότεροι. (Δ.)

Ο Δ. φάνηκε να είναι συμφιλιωμένος με την πτώση της ερωτικής διάθεσης, δίνοντας την επιλογή στον νεότερο σύντροφό του να έχει σεξουαλικές επαφές και με άλλα άτομα αν το επιθυμούσε. Η πολυσυντροφική αυτή συνθήκη όμως για τον ίδιο δεν χωράει συναισθηματική εμπλοκή με άλλα άτομα.

Το να έχεις μία σεξουαλική/εγώ δεν έχω, δεν είχα τόσο διάθεση γιατί 'ντάξει, είμαι κάποιας ηλικίας και δεν αντέχω σεξουαλικά όσο αντέχει ένας νεότερος. Αλλά εσύ που θες να δεις και έναν άλλον πώς είναι, κάν' το. Αλλά αν πας να κάνεις μία ακόμα/αν πας να κάνεις μία συναισθηματική σχέση, ειδοποίησε με να σταματήσουμε. Δεν μπορώ να συνεχίζω με έναν άνθρωπο που μοιράζεται την ζωή του με δύο. [] Νομίζω στο συναίσθημα δεν υπάρχει μοιρασιά, στο σώμα υπάρχει. (Δ.)

Ο Τ. όταν ήταν σε νεαρή ηλικία προτιμούσε μεγαλύτερης ηλικίας άνδρες, καθώς ισχυρίζεται πως ήταν η ευκολότερη επιλογή. Πλέον συνηθίζει να έχει επαφές με άτομα κοντά στην βιολογική του ηλικία, και να μην έχει επαφές με κατά πολύ νεαρότερα άτομα. Στην προκείμενη περίοδο βέβαια είχε εμπλακεί σε μία σχετική κατάσταση στην οποία πέρα από την ερωτική σχέση, ο ίδιος είχε πάρει και υποστηρικτικό ρόλο προς το νεαρότερο άτομο. Ευχήθηκε να υπήρχε ένα αντίστοιχα μεγαλύτερο άτομο κατά την νεαρότερη ηλικία του που θα τον καθοδηγούσε.

Και στην αρχή ξεκίνησα με μεγαλύτερους, γιατί ήταν τα πιο εύκολα, θηράματα να στο πω; Τα πιο εύκολα άτομα ας πούμε. (Τ)

Γνωρίζω ένα παλικαράκι, που συνήθως δεν πάω με μωρά, στην ηλικία σου. Και κάνουμε μία φάση, κάνουμε δεύτερη, και μου λέει ένας φίλος μου, εδώ το μωρό έχει κονδυλώματα. Οπότε κατάλαβες. Έχω φτάσει αυτή τη στιγμή να κάνω τον πατέρα του μικρού. Και να τον πάω στο γιατρό και τον κάνω ψυχολογική στήριξη. Και τον βιάσανε στα 17 του. (Τ)

«Τρανς» και «κενή» ηλικία

Ολοκληρώνοντας σταδιακά την παρούσα συζήτηση για την ηλικία, σε αυτό το σημείο θα ήθελα να επιχειρήσω μέσα από τις πολύτιμες οπτικές των ατόμων που συνομίλησα να ιδωθεί η ηλικία περισσότερο αποσωματοποιημένη, μέσα από την αποδόμηση αυτών που γνωρίζουμε ως χαρακτηριστικά της. Με την πλαισίωση της queer θεωρίας, της φεμινιστικής γεροντολογίας και μεταδομιστικές θεωρίες περί σωματικότητας.

Η παρούσα ενότητα βασίζεται στις οπτικές των Η. και Στ.. Με τον Η. (52, τρανς άνδρας) γνωριστήκαμε, μέσω κοινού, γνωστού στο Athens Pride του 2015 και έκτοτε διατηρούμε φιλικές σχέσεις. Για την πραγμάτωση της συνέντευξης, βρεθήκαμε σε καφέ στην πλατεία Ασωμάτων. Παρά το περιβάλλον ηχογράφησης και της πολύ περιορισμένης μεταξύ μας γνωριμίας, η συζήτηση κυλούσε αρμονικά και ρυθμικά, χωρίς την αίσθηση κάποιας επισημότητας. Ο Η. δεν μου έκανε ερωτήσεις σχετικά με τις σπουδές μου ή με ποιες προθέσεις αποφάσισα να ασχοληθώ με αυτό το θέμα. Ο ίδιος ζει στην Αθήνα τα τελευταία τρία χρόνια και εργάζεται σε ασφαλιστική εταιρία. Το πολιτικό του υπόβαθρο και ιδεολογία (πανκ - queer) έρχεται σε σύγκρουση σε αρκετές περιπτώσεις με εργασιακά ζητήματα. Ο ίδιος παρόλο που υιοθέτησε την τρανς ταυτότητα τους τελευταίους έξι μήνες, από τα εφηβικά χρόνια είχε αναζητήσει ως προς την ταυτότητα φύλου του. Να σημειωθεί πως η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε πριν την απόφαση της φυλομετάβασης.

Το έτερο άτομο είναι ο Στ. (πανσέξουαλ) του οποίου η βιολογική ηλικία είναι 23. Παρ' όλα αυτά, κατά την διάρκεια της συνομιλίας μας, εξωτερικεύει το προσωπικό του ηλικιακό βίωμα το οποίο δεν συνάδει με την βιολογική του ηλικία. Ο Στ. είναι συμφοιτητής μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα και έχουμε συζητήσει για το ζήτημα της ηλικίας σε συνάρτηση με θέματα σεξουαλικότητας νωρίτερα από την συνέντευξη.

Η συνέντευξη διήρκησε λίγο παραπάνω από δύο ώρες. Είναι σημαντικό να τονισθεί πως με τον Στ. μοιραζόμαστε την ίδια -βιολογική- ηλικιακή κατηγορία καθώς και παρόμοια εκπαίδευση και πολιτικό υπόβαθρο. Τα δεδομένα που παράχθηκαν από την συζήτησή μας είναι αποτέλεσμα συνομιλητικής συναλλαγής, με την χρήση ιδίων ή συμβιβάσιμων όρων και λόγων.

Εκκινώντας από την συζήτηση με τον Η., ο ίδιος μου εξέφρασε το μη-βίωμα της ηλικίας που ενσωματώνει και προτείνει. Η ηλικία ως κατηγορία για εκείνον αποτελεί εμπορική και κανονιστική κατασκευή, και αδυνατεί να ενσωματωθεί σε αυτό το αφήγημα.

Η ηλικία δεν υπάρχει. Για μένα δεν υφίσταται τέτοιο πράγμα. Ούτε πρώτη, ούτε δεύτερη, ούτε τρίτη, ούτε όγδοη. Δεν μου λέει τίποτα η ηλικία. Το μόνο που με νοιάζει είναι να μην έχω κάνα πρόβλημα υγείας, γιατί πίνω κιόλας. Αλλά δεν θέλω να υποφέρω, να πονάω να έχω κάποια αρρώστια. Αν συμβεί κάτι τέτοιο θα την κάνω. Μέχρι στιγμής δεν έχει συμβεί κάτι τέτοιο. Μια χαρά είμαι. (Η.)

Ο Η. μου περιέγραψε πως δεν μπορεί να ταυτιστεί με την κυρίαρχη εικόνα της 50άρας γυναίκας. Στο πλαίσιο του φιλελευθερισμού προτείνεται ως ιδανική η μακροζωία και οι πράξεις που την βλάπτουν -όπως η χρήση ναρκωτικών- είναι κατακριτέες.

Ρε συ δε ξέρω, επειδή έπαιρνα και χρόνια drugs νομίζω έχω μείνει λίγο στην εφηβεία. Κουβαλάω το μυαλό του 16χρονου ακόμα. Και ώρες-ώρες με φέρνει και σε μια αμηχανία αυτό γιατί σκέφτομαι ότι είμαι και 50 χρονών. Αλλά το σκέφτομαι 2 δευτερόλεπτα και μετά φεύγει. Είναι ένας αριθμός, ακριβώς. Ούτε καν, και οι αριθμοί δεν λένε τίποτα. Υπάρχουν κάποια μυαλά που δεν συμβιβάζονται με τίποτα και κάτω από οποιαδήποτε συνθήκη. Αν είχα συμβιβαστεί δεν θα 'μουν εδώ να σου μιλούσα τώρα. Θα είχα μια γκομενίτσα, θα ήμασταν μαζί, θα πηγαίναμε το σούπερ μάρκετ μας, τη δουλίτσα μας, μπορεί να είχαμε υιοθετήσει κανένα παιδάκι. Να 'χαμε κάνει εξωσωματική. Ξερνάω! Ξερνάω στα αλήθεια. Και ναι διαλέγω τη μοναξιά και δεν μετανιώνω γι' αυτό. Και ότι κάτσει, εννοείται. (Η.)

Οι αντιλήψεις του Η. συνάδουν με το έργο του Jack Halberstam “In a Queer Time and Place”. Γενικότερα, στην queer θεωρία την τελευταία δεκαετία τελείται στροφή προς την προβληματοποίηση του χρόνου και της ηλικίας (Edelman 2004, Grosz 2004, Halberstam 2005, 2011, Freccero 2007, Freeman 2010). Ο Halberstam, μέσα από την

μελέτη υποκοουλτούρων προτείνει άρνηση της ηλικίας, και ως μία μέθοδο για την επίτευξη αυτού παραθέτει να αρνηθούμε τις κανονιστικές μορφές συγγένειας και οικογένειας οι οποίες σχετίζονται άμεσα με τον χρόνο. Ακόμα, προτείνει την αντίσταση στον «αναπαραγωγικό χρόνο», στο χρονικό δηλαδή αφήγημα στις δυτικές κοινωνίες όπου τα άτομα αισθάνονται την υποχρέωση να παράγουν και να αναπαραχθούν σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές, ειδάλλως αποτελούν στόχο χλευασμού ή λύπησης (Halberstam, 2005: 5). Για τον Halberstam η απόρριψη αυτού του μοντέλου δίνει την δυνατότητα για εναλλακτικά, μη- κανονιστικά χρονικά αφηγήματα.

Με τον Στ. συζητήθηκαν θέματα σωματικότητας, σεξουαλικότητας και υποκειμενικότητας στην βάση της ηλικίας. Κατά την διάρκεια της καταγεγραμμένης συζήτησης, μου εξέφρασε την δυσκολία που είχε από τα πρώτα χρόνια της ζωής του να προσδιορίσει τον χρόνο και την ηλικία του. Όπως μου ανέφερε, υπήρχε εσωτερική σύγχυση για το εάν η ηλικία προσδιορίζεται από φαινοτυπικά χαρακτηριστικά, από την κατοχή γνώσης ή κάτι άλλο.

[] Γιατί το μεγάλος εγώ το συνέδεα και με το ύψος και έλεγα «μα εγώ είμαι πιο μεγάλος από σένα». Κι αυτό ήταν το πιο μεγάλο πράγμα γιατί ένιωθα σαν να είμαι μεγάλος που όμως δεν έχει πληροφορίες. Και στη τελική πώς θα μπορούσα να είμαι μεγάλος χωρίς να 'χω αυτές τις πληροφορίες; Πώς θα αποδείξω ότι είμαι μεγάλος; [] Και το/κάπως το έλυσα ότι ο Σταμάτης δεν ήταν για να γίνει ποτέ παιδί. Ότι κάποιοι άνθρωποι δεν είναι ανάγκη να περάσουν ποτέ απ' αυτό το στάδιο. Δεν κατάλαβα γιατί θα 'πρεπε κάποτε να 'μουναι παιδί. Γιατί μόνοι σας έχετε ιεραρχήσει ως κάτι καλύτερο τα νιάτα. «Τα νιάτα». Τόσο/που 'ν τα όρια; Από πού ξεκινάν' τα νιάτα και που τελειώνουν; (Στ.)

Εύστοχα τονίζει πως η προϋποθετημένη νεότητα είναι επιβολή και θεωρείται αξιολογικά ανώτερη από τις γηραιότερες ηλικίες. Για εκείνον η παιδική ηλικία ή η νεότητα δεν είναι ανάγκη να ενσωματώνεται και να βιώνεται από όλα τα άτομα, καθώς όπως ο ίδιος, δεν ένιωσε ποτέ ότι είναι κάτι τέτοιο. Κάνοντας μία αναλογία με το φύλο ως ταυτότητα, τοποθετείται πως η ηλικία είναι κάτι ακόμα πιο ρευστό καθώς σχηματοποιείται μόνο από τις επιλογές που κάνει ένα άτομο στην θέση άλλων.

Οι τοποθετήσεις του Στ. συνάδουν με τις μεταδομιστικές θεωρίες στην φεμινιστική γεροντολογία για την ρευστότητα της ηλικίας. Θεωρητικοί στο πεδίο της φεμινιστικής γεροντολογίας (Bernard, 2001, Laws, 1995, Tulle, 2000) έχουν επεκτείνει την κατανόηση στην σχέση μεταξύ φύλου και ηλικίας μέσα από μεταδομιστικές

θεωρίες, αυτοβιογραφίες και θεωρίες σωματικότητας. Σε όλες τις περιπτώσεις, στην ηλικία φανερώνεται η δυνατότητα για μια θετική επανεκτίμηση του εαυτού, καθώς προτείνεται πως η ταυτότητα της/του ηλικιωμένης/ου σχηματοποιεί περίπλοκες σχέσεις με άλλες πτυχές της ενήλικης ζωής (Biggs, 2004: 47).

Ο Simon Biggs (2004) χρησιμοποιεί την έννοια της «μεταμόρφωσης», ως μεταφορά, για να τεκμηριώσει ότι από τον τρόπο που οι άνθρωποι διαπραγματεύονται τις ηλικιακές και έμφυλες ταυτότητες, εξαρτάται το πως διαπραγματεύονται τους εσωτερικούς εαυτούς τους και τους εαυτούς που επιτελούν προς τους άλλους.

Οι εννοιολογήσεις αυτές έχουν συνδεθεί με την μεταμοντέρνα στροφή των «ρευστών ταυτοτήτων». Οι Jean Baudrillard και Judith Butler υπήρξαν πρωτοπόροι στην επανεμφάνιση και συσχέτιση του φύλου με την ηλικία. Ο Baudrillard (1976, 1983) συνέβαλε σημαντικά στην διαμόρφωση αντιλήψεων για τις ταυτότητες, συμπεριλαμβανομένου και τις θεωρίες για την ηλικία. Η βασική συμβολή του στην κατανόηση της σύγχρονης ταυτότητας είναι πως τα σύμβολα, οι εικόνες και τα σημαίνοντα είναι πλέον αποδεσμευμένα από καταστάσεις και αντικείμενα από τα οποία αρχικά αναδύονταν. Για τον συγγραφέα, ένα συμπέρασμα για τα σημαίνοντα της ηλικίας θα μπορούσε να θεωρηθεί πως όροι όπως η «νεότητα», το «γήρας», η «ωριμότητα» δεν είναι ανάγκη να είναι αναφορικοί για συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τα οποία είναι μέρος μιας προδιαγεγραμμένης πορείας ζωής. Και θα μπορούσαν να μεταβληθούν ανάλογα με τις καταστάσεις ή τις επιθυμίες του υποκειμένου (Biggs, 2004: 48).

Παρομοίως, η Butler (1990, 1996) στο ίδιο ζήτημα, τονίζει την σημασία της επιτελεστικότητας. Εδώ, οι ταυτότητες αποκτούν σταθερότητα μέσα από τις μήτρες των προκαθορισμένων συμπεριφορών που καθορίζουν και τον χώρο στον οποίο εκφράζονται. Ακολουθώντας τον Lacan (1994), επιχειρηματολογεί πως σε αυτούς τους χώρους η αίσθηση ενός «εσωτερικού» εαυτού είναι «μεταμορφωμένος» με αυτό που δεν είναι, δηλαδή το αντίθετο που ορίζεται από εξωτερικούς παράγοντες (Biggs, 2004: 49).

Γενικά, το έργο του Baudrillard και της Butler πληροφορεί την συζήτηση για την ώριμη ηλικία μέσα από την οπτική πως η ταυτότητα είναι ρευστή και πως η ηλικία μπορεί να θεαθεί ως επιτέλεση, παρομοίως με τις έμφυλες ταυτότητες (Biggs, 2004: 50). Στην ίδια κατεύθυνση εκφράστηκε και ο Στ. σχετικά με την ρευστότητα της ηλικίας.

Πιστεύω ότι είναι άλλα τα κριτήρια τα οποία καθορίζουν την ηλικία. Πιστεύω ότι η ηλικία είναι κάτι πολύ ρευστό. Πιο ρευστό κι απ' το φύλο μη σου πω. Γιατί το φύλο είναι επιθυμία, είναι κάποιες σχέσεις ένα προς ένα. Η υπάρχουν κάποιες αναλογίες. Ενώ στην ηλικία τα πράγματα πάνε αλλιώς. Στην ηλικία είναι το βίωμα. Είναι οι επιλογές που έκανες στην θέση κάποιων άλλων επιλογών. (Στ.)

Παράλληλα, στην συζήτηση για την αποδόμηση του γήρατος έχει χρησιμοποιηθεί η έννοια της «μάσκας», από τους Woodward (1991, 1995) και Biggs (1993, 1999a) που βασίζεται στην κατανόηση της σχέσης μεταξύ βάθους και επιφάνειας, δηλαδή την σχέση του εσωτερικού εαυτού με αυτόν που προβάλλεται προς τα έξω. Η «μεταμφίεση» αποτελείται από γλωσσικά παιχνίδια, γλώσσα του σώματος και μορφές προσωπικής επιμέλειας και στολισμού, που συνολικά συμβάλλουν στην επιτέλεση του εαυτού. Η μεταμφίεση αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς παίζει τον ρόλο του διαχειριστή μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής λογικής της ώριμης ηλικίας (Biggs, 2004: 52).

Ο Biggs, αναφερόμενος σε άτομα ώριμης ηλικίας, επιχειρηματολογεί πως η μεταμφίεση προστατεύει τον ώριμο εαυτό από εξωτερικές επιθέσεις. Δημιουργείται ένας απαραίτητος εσωτερικός χώρος για την ανάπτυξη μιας σταθερής ταυτότητας. Αυτό βοηθάει στο να εγκατασταθεί μια ηλικιακή ταυτότητα και παρέχει μία θέση σύμφωνα με την οποία αξιολογείται ο έξω κόσμος και γίνεται σύνδεση με αυτόν (Biggs, 2004: 53). Ακόμα, η μεταμφίεση αποτελεί μέρος μιας στρατηγικής αντιμετώπισης για την διατήρηση της ταυτότητας του ατόμου. Είναι ένα μέσο από το οποίο διαπραγματεύεται το άτομο τον κόσμο. Η μεταμφίεση λοιπόν επιτρέπει κάποιον έλεγχο της απόστασης μεταξύ του εαυτού και του υπόλοιπου κόσμου (Biggs, 2004: 54).

Το θεώρημα αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει στην πλασμίωση του βιώματος του Στ., με διαφορετικούς όρους. Ενώ ο Biggs χρησιμοποιεί την μεταμφίεση για να εξηγήσει πως κατά κάποιο τρόπο η «κοινωνική» ηλικία ενός ώριμου ατόμου μπορεί να προβάλλεται έως νεαρότερη από την βιολογική του για τους παραπάνω λόγους, ο Στ. βιώνοντας μια τρανς ηλικία, προβάλλει τον εξωτερικό εαυτό του νεαρότερου και διασφαλίζει την απόσταση με τον εσωτερικό του εαυτό που είναι μεγαλύτερης ηλικίας.

Στην περίπτωση αυτή βέβαια, η μεταμφίεση έχει πιο κυριολεκτική σημασία καθώς τα φαινοτυπικά χαρακτηριστικά της βιολογική ηλικίας των 23, υπερκαλύπτουν το εσωτερικό βίωμα των 60+. Ο εσωτερικός εαυτός είναι μία εύθραυστη οντότητα που για εκείνον δεν είναι δυνατόν να κοινοποιηθεί στο ευρύ περιβάλλον του. Επομένως,

εδώ έχουμε μία ανεστραμμένη χρήση της «μεταμφίεσης» όπου σε στιγμές γλωσσικών παιχνιδιών, γλώσσας του σώματος και επιμέλειας του εαυτού, ο εσωτερικός γηραιότερος εαυτός εξωτερικεύεται χωρίς όμως να γίνεται ορατός από τον περίγυρο.

Για παράδειγμα, ο Στ. μου εξήγησε πως κατά τις σχολικές δραστηριότητες όπως στο μάθημα της γυμναστικής, πως η «αποτυχία» του να συμβαδίσει με τις επιδόσεις των υπόλοιπων αγοριών για εκείνον βιωνόταν ως επιβεβαίωση της ηλικίας του. Το προσωνύμιο «γέρος» που του προσέδιδαν ήταν μία στιγμή επιβεβαίωσης του εσωτερικού εαυτού.

Λόγω της μη ενασχόλησης μου με τα αθλητικά μέχρι τα δεκαέξι, όταν παίζαμε κάτι ας πούμε στη γυμναστική και κουραζόμουν πολύ, μου λέγανε «κάνεις σα γέρος». Και φαντάσου τώρα πόσο πολύ το χαιρόμουν αυτό. Μου δίνουν κομπλιμέντα ουσιαστικά χωρίς να το ξέρουν. (Στ.)

Επιπλέον, μου διηγήθηκε το ιστορικό νοσηλείας του μετά από κάταγμα που είχε στο πόδι του. Λόγω σοβαρότητας του τραυματισμού χειρουργήθηκε και παρέμεινε στο νοσοκομείο για ένα μήνα. Στη συνέχεια, ύστερα από την έξοδο από το νοσοκομείο μου είπε πως παράτεινε την μη-κινητικότητα του για επτά ακόμα μήνες, παρόλο που το πόδι είχε ιανθεί. «Η ασθένεια είναι και σχέση» όπως μου είπε, και η απώλεια της αρτιμέλειας μπορεί να ιδωθεί ως γλώσσα του σώματος που του προσέφερε το βίωμα του γέρου ανθρώπου.

Τέλος, μου ανέφερε πως είχε οικειοποιηθεί ως τρόπο παραγωγής της γήρανσης το κάπνισμα, που μπορεί να γίνει αντιληπτό ως αντεστραμμένη επιμέλεια του εαυτού.

Ενώ ήμουν 17 τώρα και ενώ προχωρούσα πολύ στη ποίηση, εγώ τότε ξεκίνησα να καπνίζω εκτός το ότι σε γηραίνει, σου κάνει τα χαρακτηριστικά, είχα βρει και έναν τρόπο να παράξω γήρανση.

Μιλώντας για επιθυμία και ερωτικές πρακτικές, αναδύθηκαν στιγμές όπου η «μεταμφίεση» αποχωρούσε και άλλες που υπήρχε σύγχυση γύρω από αυτή. Μου ανέφερε πως στα πρώτα χρόνια της φοιτητικής ζωής, γνώρισε την σύντροφό του Κ. με την οποία μοιράζονται παρόμοιες αντιλήψεις για την ηλικία. Σε εκείνη αποκάλυψε την εσωτερική ταυτότητα και μέσα από το κοινό βίωμα και την οικειότητα ένιωθε πως ο εσωτερικός εαυτός, σωματοποιείται.

Κι όταν γνώρισα την Κ. άλλαξε πολύ η οπτική μου γιατί την έβλεπα ως πολύ μεγάλη. Δεν την έβλεπα ως 22. Και ξεκίνησε και έτσι η σχέση μας, με το θέατρο,

με την ποίηση. Δηλαδή όταν την κοιτάζα, συνειδητοποίησε ότι την κοιτάζω σαν άλλη ηλικία, κι αυτή ένιωσα ότι με κοιτάζει σαν άλλη ηλικία. (Στ.)

Όμως, σε σεξουαλικές επαφές με άλλα -νεαρά- άτομα συνειδητοποίησε πως συνέβαινε το ίδιο, αλλά χωρίς τον παράγοντα της συντροφικότητας και του κοινού ηλικιακού βιώματος, αυτό προκαλούσε σύγχυση μεταξύ των δύο εαυτών. Ο ίδιος ένιωθε σωματική δυσφορία καθώς κατά την ώρα της ερωτικής πράξης σωματοποιούσε την ηλικία του και προβληματιζόταν για το πως το άλλο, νεαρό, άτομο θα ένιωθε με το γερασμένο του σώμα.

-Είχα κάποιες φοβίες για το σώμα μου. Εγώ ένιωθα ότι, μέσα μου/ ότι θα πιάσει αυτό και θα νομίσει αυτό το πράγμα. «Όχι ρε μαλάκα αφού δεν είσαι αυτό όμως» Δηλαδή, πήγαινα και ερχόμουνα. Ένιωθα ότι έχω άσχημο σώμα.

-Άσχημο νεαρό, άσχημο γερασμένο;

-E::: αυτό, ήτανε μπερδεμένο. Γιατί ξεχνούσα ποιο σώμα είχα. Και έλεγα τώρα τι θα πιάσει; Επίσης το:::, φοβόμουνα ότι έχει γέρικη όψη. (Στ.)

Συμπεράσματα - Γήρας ως εμπρόθετη δράση και queer ηλικία

Στην παρούσα εργασία, παρακολουθώντας την πορεία της φεμινιστικής/queer θεωρίας, οδηγηθήκαμε στην αφήγηση του παραδείγματος της Νανάς Χατζή και μέσα από εκείνη ξεδιπλώθηκε η ιστορία της ομάδας των Proud Seniors. Μέσα από τις διηγήσεις για την ομάδα και της δράσεις, αναδύθηκε το ζήτημα για το ποι@ είναι σε θέση να συζητά για ζητήματα ηλικίας και ποια είναι αυτά τα κριτήρια. Και ανοίγεται το θέμα για το αν μπορεί να μιλήσει κάποιο άτομο για την ηλικιακή κατάσταση ενός άλλου. Οι λογικές και αντιλήψεις που συνάντησα μέσα από την επαφή με την συγκεκριμένη ομάδα ενέχουν την ιατρικοποιημένη κατηγοριοποίηση της ηλικίας, που έχει συνδηλώσεις για την ικανότητα. Ακόμα, προτείνεται περαιτέρω εμβάθυνση και προβληματοποίηση για την ηλικία στο εσωτερικό της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας αλλά και κριτική στάση απέναντι στις ίδιες τις σύγχρονες ταυτότητες οι οποίες μπορεί να ενέχουν στερεοτυπικές αντιλήψεις για την ηλικία που να μην είναι εξ' αρχής ορατές.

Το επόμενο κεφάλαιο του κειμένου αφορά μια ηλικιακή προσέγγιση της σεξουαλικότητας μέσα από την επαφή με άλλες ομάδες της κοινότητας (βλ.

bears/chasers) αλλά και μέσα από διηγήσεις ατόμων που δεν έχουν σχέση με συλλογικότητες. Με βάση το εθνογραφικό υλικό προκύπτει παρομοίως και εδώ πως η ηλικία δεν είναι μόνο χρόνος αλλά ενέχει κοινωνικά κριτήρια και αξιολογήσεις που επηρεάζουν και την σεξουαλικότητα. Η μεγάλη διαφορά ηλικίας στις ετεροφυλόφιλες ερωτικές σχέσεις αποτελεί είτε σημείο κριτικής, είτε στην καλύτερη περίπτωση τόπος σχολιασμού από τον περίγυρο. Στις ομόφυλες σχέσεις, που είναι ούτως οι άλλως εκτός του ετεροκανονικού πλαισίου, οι αντιλήψεις αυτές φαίνεται να διαφοροποιούνται, με θετική ή αρνητική χροιά στην εκάστοτε περίπτωση. Το μοτίβο που εμφανίζεται από τις συζητήσεις με τους γκέι άνδρες είναι πως ο ερωτικός πόθος προσανατολίζεται στις αντιθέσεις. Δηλαδή όταν τα άτομα ήταν σε νεαρή ηλικία έλκονταν από μεγαλύτερες ηλικίες και το αντίστροφο. Η συνειδητή απόφαση όμως για μία σταθερή, συντροφική σχέση συνδέεται με την ηρεμία και συνεπώς με άτομο με εγγύτητα στις εμπειρίες και τα ζητούμενα από μία συντροφική συνθήκη.

Παράλληλα, γίνεται αντιπαραβολή δύο κόσμων στην συζήτηση για τις ψηφιακές κοινωνικότητες, όπου στην πλειοψηφία τους το ψηφιακό παρουσιάζεται ως κάτι επίπλαστο και χτίζεται σε αντιπαράθεση με το φυσικό. Και εδώ τίθεται το θέμα της εμπρόθετης δράσης στην ηλικία, καθώς ο χρόνος μπορεί να είναι «ιδανικό» παρελθόν αλλά ο χρόνος μπορεί να είναι και επιλογές. Στη γυναικεία ομοφυλοφιλία οι δυνατότητες στην ψηφιακή κοινωνικοποίηση είναι πιο περιορισμένες. Στο φυσικό πεδίο, εκφράστηκε η α-ορατότητα της λεσβιακής ταυτότητας σε σχέση με άλλες και στις δύο πόλεις με διαφορετική ποσόστωση. Τέλος, έγινε μία αντιπαραβολή των σημερινών πολιτικών της ταυτότητας με τους τρόπους αλληλοαναγνώρισης στην γκέι και λεσβιακή κουλτούρα σε προηγούμενες περιόδους. Από το υλικό εκφράστηκε πως υπήρξε μεγαλύτερη ανάγκη για κωδικοποίηση της γκέι/λεσβιακής γλώσσας που προσομοίαζε την γκέι/λεσβιακή επικοινωνία με την ετεροφυλόφιλη λόγω της ιστορικής συγκυρίας, δηλαδή την αυξημένη ομοφοβία που επικρατούσε σε παλαιότερα χρονικά πλαίσια.

Στο τελευταίο κεφάλαιο της έρευνας αναλύονται οι διαφορετικές χρονικότητες που παρουσιάστηκαν στην ΛΟΑΤΚΙ. Η ηλικία δεν είναι σχέση αυτονόητη που ανήκει κανείς δίχως διαπραγμάτευση. Η ηλικία δεν υπάρχει έξω από τον εαυτό και εκεί έγκειται η δυνατότητα εμπρόθετης δράσης σε σχέση με το ετεροκανονικό παράδειγμα όπου δεν συμβαίνει η κριτική αντιμετώπισή της.

Βιβλιογραφία

- Γιαννακόπουλος, Κ. (2003) στο Laqueur, Thomas W., Κατασκευάζοντας το Φύλο, Πολύτροπον, 13-18
- Γκέφου-Μαδιανού, Δήμητρα. 1999. Πολιτισμός και Εθνογραφία: Από τον Εθνογραφικό Ρεαλισμό στην Πολιτισμική Κριτική, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 398
- Παπαηλία, Π. & Πετρίδης, Π. (2016). *Ψηφιακή Εθνογραφία 1.0*. Κάλλιπος.
- Baudrillard, J. (1976, Trans. 1993). Symbolic exchange and death. London: Sage.
- Baudrillard, J. (1983, Trans.1999). Fatal strategies. London: Pluto.
- Bernard, M. (2001). Women ageing: Old lives, new challenges. *Education and Ageing*, 16, 333–352.
- Biggs, S. (1993). Understanding ageing. Buckingham, UK: Open University Press.
- Biggs, S. (1999a). The mature imagination. Buckingham, UK: Open University Press
- Biggs, S. (January 01, 2004). Age, gender, narratives, and masquerades. *Journal of Aging Studies*, 18, 1, 45-58. 47- 50
- Boellstorff, T. (2005). The gay archipelago: Sexuality and nation in Indonesia. Princeton, NJ: Princeton University Press
- Jackson, P. A. (2001). Pre-gay, post-queer. *Journal of Homosexuality*, 40(3-4), 1–25. doi:10.1300/J082v40n03_01
- Boellstorff, T. (2012). Rethinking digital anthropology. In H. A. Horst & D. Miller (Eds.), *Digital anthropology* (pp. 39–60). London, UK: Berg.
- Brown, W. (1995). States of injury: Power and freedom in late modernity. Princeton, NJ: Princeton University Press. 67
- Butler, J. (1991) Imitation and gender insubordination. στο Fuss. D. (επιμ.) *Inside/Out. Lesbian Theories, Gay Theories*. New York. Routledge.
- Butler, J. (1993). Bodies that matter: On the discursive limits of "sex". New York: Routledge. 3
- Butler, J. (1999). Gender trouble. New York: Routledge. 24-25
- Butler, R. (2002). *Why survive?*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press.

- Braidotti, R. (1994). *Nomadic subjects*. New York, NY: Columbia University Press.
- Calasanti, T. (2007). Bodacious Berry, Potency Wood and the Aging Monster: Gender and Age Relations in Anti-Aging Ads. *Social Forces*, 86(1), 335-355. doi: 10.1353/sof.2007.0091. 336
- Calasanti, T., & King, N. (2005). Firming the Floppy Penis. *Men And Masculinities*, 8(1), 3-23. doi: 10.1177/1097184x04268799
- Campbell, J. E. (2004). *Getting it on online: Cyberspace, gay male sexuality, and embodied identity*. New York, NY: Harrington Park Press
- Carroll L. Estes, PhD, Elizabeth A. Binney, MA(1989). *The Biomedicalization of Aging: Dangers and Dilemmas*. *The Gerontologist*. Volume 29. Issue 5. 587–596, <https://doi.org/10.1093/geront/29.5.587>
- Dannefer D. (2003) Toward a Global Geography of the Life Course. In: Mortimer J.T., Shanahan M.J. (eds) *Handbook of the Life Course*. *Handbooks of Sociology and Social Research*. Springer, Boston, MA
- De Certeau, M. (1984) *The Practice of Everyday Life*, trans. Steven Rendall (Berkeley: University of California Press).
- Douglas, M. (1966). *Purity and danger: An analysis of concepts of pollution and taboo*. New York: Praeger. 99
- Duijvestijn, A. J., Lucien J. C. An. (1999). Definition of Hearing Impairment and its Effect on Prevalence Figures: A Survey Among Senior Citizens. *Acta Otolaryngologica*, 119(4), 420-423. doi: 10.1080/00016489950180937
- Edelman, Lee. 2004. *No Future*. Durham: Duke University Press. 25
- Fabbre, Vanessa D. (2015). *Gender Transitions in Later Life: A Queer Perspective on Successful Aging*. Oxford University Press.
- Freccero, Ca. 2007. "Queer Spectrality: Haunting the Past," in *The Blackwell Companion to Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender/Queer Studies*, ed. George Haggerty and Molly McGarry (London and Malden, MA: Blackwell): 192-211.
- Freeman, Elizabeth. 2010. *Time Binds*. Durham [NC]: Duke University Press. 59
- Foucault, M. (1977) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, Harmondsworth: Allen Lane.

- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality*. (OKS Print.) New York: Pantheon Books.
- Foucault, M., & Miskowiec, J. (1986). Of Other Spaces. *Diacritics*, 16(1), 22. <http://dx.doi.org/10.2307/464648> (Foucault & Miskowiec, 1986)
- Freud, S., Boehlich, W., & Pomerans, A. (1990). *The letters of Sigmund Freud to Eduard Silberstein, 1871-1881*. Cambridge, Mass: Belknap Press.
- Goffman, E. (2008). *The presentation of self in everyday life*. New York: Anchor Books [u.a..
- Gullette, M. (1998). *Midlife discourses in the twentieth-century United States: an essay on the sexuality, ideology, and politics of 'middle-ageism'*
- Grosz, E. (1994). *Volatile bodies*. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Grosz, E. (1999). *Becomings*. Ithaca: Cornell University Press.
- Habermas, J. (1989, first published in German 1962) *The Structural Transformation of the Public Sphere* trans. Thomas Burger (Cambridge: Polity Press). For a classic response by historians see Craig Calhoun (Ed.) (1992) *Habermas and the Public Sphere* (Cambridge, MA: MIT Press). 5-8
- Halberstam, Judith. 2005. *In A Queer Time And Place*. New York: New York University Press. 5 -8
- Halberstam J. (2011). *The Queer Art of Failure*. Duke university press. στο Shweder, R. (1998). *Welcome to middle age!*. Chicago: University of Chicago Press.
- Halperin, D. (2014). *How to be gay*. Cambridge (Mass.): The Belknap Press of Harvard University Press. 73-76
- Hammack, P.L., & Cohler, B.J. (2009). *The story of sexual identity: Narrative perspectives on the gay and lesbian life course*. New York: Oxford University Press.
- Hammack, P.L., & Cohler, B.J. (2011) *Narrative, identity, and the politics of exclusion: Social change and the gay and lesbian life course*. *Sexuality Research and Social Policy*, 8, 162-182. 164
- HEAPHY, B., YIP, A., & THOMPSON, D. (2004). Ageing in a non-heterosexual context. *Ageing And Society*, 24(06), 881-902. doi: 10.1017/s0144686x03001600. 882

- Johnson, K., & Mutchler, J. (2013). The Emergence of a Positive Gerontology: From Disengagement to Social Involvement. *The Gerontologist*, 54(1), 93-100. doi: 10.1093/geront/gnt099
- Herzfeld, M. (1997). *Portrait of a Greek imagination*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kristeva, J. (1982). *Powers of horror: An essay on abjection*. New York: Columbia University Press. 4-6
- Lacan, J. (1994). *Le seminar. Livre IV la relation d'objet*. Paris: Seuil.
- Lather, P. (2015). *Getting smart: Feminist research and pedagogy with/in the postmodern*.
- Laws, G. (1995). Understanding ageism: Lessons from feminism and postmodernism. *Gerontologist*, 35, 112–118.
- Lodge, A., & Umberson, D. (2012). All Shook Up: Sexuality of Mid- to Later Life Married Couples. *Journal Of Marriage And Family*, 74(3), 428-443. doi: 10.1111/j.1741-3737.2012.00969.x
- Lodge, A., & Umberson, D. (2013). Age and embodied masculinities: Midlife gay and heterosexual men talk about their bodies. *Journal Of Aging Studies*, 27(3), 225-232. doi: 10.1016/j.jaging.2013.03.004 225-226
- MacKee, F. (2016). Social Media in Gay London: Tinder as an Alternative to Hook-Up Apps. *Social Media + Society*, 2(3), 205630511666218. doi: 10.1177/2056305116662186.1
- Macnicol, J. (2006) Age discrimination. 3-6
- MARSHALL, B., & KATZ, S. (2002). Forever Functional: Sexual Fitness and the Ageing Male Body. *Body & Society*, 8(4), 43-70. doi: 10.1177/1357034x02008004003
- Mathieu, N.-C. (June 01, 1989). When yielding is not consenting: Material and psychic determinants of women's dominated consciousness and some of their interpretations in ethnology Part 1. *Feminist Issues*, 9, 2, 3-49.
- Mowlabocus, S. (2010). *Gaydar culture: Gay men, technology and embodiment in the digital age*. Surrey, UK: Ashgate.
- Race, K. (2015). *Speculative pragmatism and*

intimate arrangements: online hook-up devices in gay life. *Culture Health & Sexuality*. doi:10.1080/13691058.2014.930181

Ochs, E., Indexing Gender στο Duranti, A. (2000). *Rethinking context* (1st ed.). Cambridge: Cambridge University Press. 338

Powell, J. L., & Longino, C. F. (2002). *Modernism v. postmodernism: Rethinking theoretical tensions in social gerontology*. *Journal of Aging Studies*, 7(4)

Race, K. (2015). Speculative pragmatism and intimate arrangements: online hook-up devices in gay life. *Culture Health & Sexuality*. doi:10.1080/13691058.2014.930181. 9

Reed-Danahay, D. (1997). *Auto/ethnography*. Oxford: Berg.

Rowe, J., & Kahn, R. (1987). Human aging: usual and successful. *Science*, 237(4811), 143-149. doi: 10.1126/science.3299702

Rowe W., J. & Kahn L., R.; Successful Aging, *The Gerontologist*, Volume 37, Issue 4, 1 August 1997, Pages 433–440, <https://doi.org/10.1093/geront/37.4.433>

Rubin, R. « L'économie politique du sexe : transactions sur les femmes et systèmes de sexe/genre », *Les cahiers du CEDREF*, 7 | 1998, 3-81. 103

Sandberg, Linn (2008). The Old, the Ugly and the Queer: thinking old age in relation to queer theory. *Graduate journal of Social Science*. 5:2, s. 117-139

Sandberg, L. (2011). *Getting intimate: A feminist analysis of old age, masculinity & sexuality*. Linköping: Gender Studies, Dept. of Thematic Studies, Linköping University.

Sandberg, L. (2013). Affirmative old age - the ageing body and feminist theories on difference. *International Journal Of Ageing And Later Life*, 8(1), 11-40. doi: 10.3384/ijal.1652-8670.12197

Simon Biggs PhD & Jason L. Powell (2001). *A Foucauldian Analysis of Old Age and the Power of Social Welfare*. *Journal of Aging & Social Policy* Vol. 12 , Iss. 2,2001
Old Gay Men's Bodies and Masculinities

Slevin F., K. & J. Linneman J., T. (2009). Men and Masculinities. Vol 12, Issue 4, pp. 483 – 507. <https://doi.org/10.1177/1097184X08325225>

Tulle, E. (2000). Old bodies. In M. Tyler (Ed.), *Body, Culture and Society* (pp. 64–83). Buckingham, UK: Open University Press.

Tufekci, Z. (2012). We were always human. In *Human No More: Digital Subjectivities, Unhuman Subjects, and the end of Anthropology* (Vol. 9781607321705, pp. 33-47). University Press of Colorado. DOI: 10.5876/9781607321705.c02

Twigg, J. (2004). The body, gender, and age: Feminist insights in social gerontology. *Journal Of Aging Studies*, 18(1), 59-73. doi: 10.1016/j.jaging.2003.09.001

van den Hoonaard, D. (2007). Aging and masculinity: A topic whose time has come. *Journal Of Aging Studies*, 21(4), 277-280. doi: 10.1016/j.jaging.2007.06.001

Wentzell, E., & Salmerón, J. (2009). You'll "Get Viagraed:" Mexican men's preference for alternative erectile dysfunction treatment. *Social Science & Medicine*, 68(10), 1759-1765. doi: 10.1016/j.socscimed.2009.03.016

Whitehead, N. L., & Welsch, M. (2012). *Human No More: Digital Subjectivities, Unhuman Subjects, and the End of Anthropology*. Boulder: University Press of Colorado.

Woodward, K. (1991). *Aging and its discontents*. Indiana: Indiana University Press.

Woodward, K. (1995). Tribute to the older woman. In M. Featherstone, & A. Wernick (Eds.), *Images of ageing* (pp. 79–98).

London: Routledge.

Willig, C & Stainton-Rogers, W. (2010) *The SAGE handbook of qualitative research in psychology* (pp. 91-108). London: SAGE Publications Ltd doi: 10.4135/9781848607927.n6